

עוזי גדור

צל הרים

עיצוב עטיפה: הסטודיו לעיצוב, סטימצקי
איור העטיפה: ענת גדור
מוציא לאור: חממה ספרותית
לפניות: hamama@steimatzky.co.il
ניהול הפקה: אבי ליפשיץ - אות הפקות

© כל הזכויות שמורות למחבר

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני אחר,
כל חלק שהוא מהחומר הכלול בספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור
בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.

נדפס בישראל 2012

עוזי גדור

צל הרים

...לא היה ולא נברא
ולא עתיד להיות, ולמה נכתב?
לומר דרוש וקבל שכר.
בבלי, סנהדרין ע"א

כך ראיתי בעיניי את ערוותו. האישה הזרה הסירה

במשיכה נמרצת את השמיכה, וביד מיומנת פתחה את כפתורי החלוק, רומזת לי לבוא לסייע במעשה ההושבה ותחיבת הכלי תחתיו. הבעתה הייתה תקיפה, גברית כלשהי, אולי תואמת נשים בעלות חתימת שפם. לא דמות מלבכת לחזור ולהעיף מבט. בפה חתום, כאילו עניין לה בגופה חסרת חיות, או בכך שנגזר דינו לשחיטה, ולמה להשחית עליו דיבור מרכזי. עליה לעשות את הנדרש ולהיחפז אל עוד שכמותו, הממתינים לה חדלי אונים במיטותיהם. ואז ראיתי לראשונה.

ניכר בו שהובך עמוקות גם הוא, תשוש וחדל אונים מול החוויה המשפילה, מלמל דיבור סתום שאולי בשפה היהודית הישנה, משהו שתרגומו הבלתי אפשרי, השם ישמור, או אולי, אל אלוהים. לא מדויקים לא זה ולא זה. וכדי להפיג מתחים ציטטתי את המעשה בבני נוח בעת שרבץ בשיכרונו. נושאים בשניים כסות להסתיר את מעורמיו, פניהם לאחור לכל יראו, והביטוי, ערוות אביהם.

האישה התעלמה מפטפוטיי, לא נועדו לאוזניה, ולא תניח להטותה ממשיתמה. אומרת, כשאגיד שלוש, נרים יחד ונתמוך מהגב. בקיאה במלאכתה ומתורגלת. קושיות לבורא עולם, מלמל המורה גולדברג בשפה הנשכחת, חנון ורחום, ארך אפיים ורב חסד, ולשם מה זיכהו בסיומת המשפילה.

מוטב לקבל בפשטות, הצעתי, דין כולם כשמגיעים למדרגה הזאת. אבל כך לעשות צרכים.

הכול עושים, הגנבתי חיוך מאולץ, אפילו מלכים. אבל לעיניך.

איש זקן. שריד יקום שהקפיד להצניע את שבצנעה. גם לא להעלות על דל שפתיך. אפילו כשמתוך פרקי ההגדה שחובה לשורר בקול, ותבואי בעדי עדיים, שדיים נכונו ושערך צימח. להבליע בחטף. ואיך לחשוף כשכבר כמושים ונובלים, מראה שרחוק מלשובב נפש. וזו האישה דוחקת בו להתאמץ ולכלות. שבוי בידיה. נחדל, הוא ממלמל, לא יעלה בידי. ונכלם הוא שב לתנוחת שכיב מרע, נשגבת ממנו המשימה. כמה שנים מאז, ואיך שב פתאום ועלה.

לאחרונה אני שב ומהרהר בו, ובתכיפות גדלה והולכת. תופעה שאולי מאותות הזקנה, שלב חיים שלא רק הולם חשבונות נפש ומבטים לאחור, גם מה שצץ לפנים כבר מדיף ריחות מחצר אחרת, זו שהיא תכלית כל הדרכים, ואי אפשר שלא תחוש בצחנתה. חוזר הצער על שמת בלא שזכה לשמוח בניצחונות הדורות הבאים, לרוות מעט נחת אחרי שפעת התסכולים ועוגמות הנפש שהיו מנת חלקו. חייו, כמו חיי הרוב, כמו תעלה בשולי הכביש, שוטפים מי רפש ועל פניהם גזירי עץ וקליפות, לפעמים גבעול בלה, בעלי ערך רק לתולעי רקב.

לרוות מעט נחת, שבכל זאת זורם, עוקף גושי אבן שחוסמים במתכוון או באקראי עד שייבלע. ממקום שרק עם עצמי, אני שח לו על לימודי הרפואה של נכדו הבכור, שממש עליית מדרגה בהשוואה לציפיותיו הצנועות מילדיו שלו. גם אומר, ראית, סופה שהקימה משפחה בת זקוניך, או (למשל) שהתעלתה עד לראש סולם הדרגות הבת האחרת. גם על הפרס הספרותי לסיפור שלי, אף שספק אם נחשב בעיניו. לפעמים מתנהלת שיחתנו על השמחה, לאידי, הנה הסתלק מן העולם, ההוא הבכיר שנגדו יצאתי, אני הקטן,

לקרב בין בלתי שווים, וכמובן הובסתי בו ושילמתי במשרתי. הוא מת (סיפרתי אגב נסיעת בוקר בכביש העולה לבירה), בלא שזכה לתפקיד היותר בכיר, חה חה. מיותר היה לחזור ולהדגיש את מה שכבר ידע, שבסופו של דבר הוכרה צדקתי ואף יצא הפסדי בשכרי. הנה לך, גיחכתי, חסרו בסיס כל חששותיך. והוא משיב שהבל הבלים, ומה הטעם להתמוגג ממה שכבר אין זוכר זולתך. הרי כבר לא צעיר גם אתה ועת שתתחיל להעניק לדברים ממדים נכונים. עניין גדול, הוכרה צדקתך. וגיחוך.

טיפוס פחדן היה, שלא נגמל מתחושת האחריות. לכן ערג תמיד אל אותה ציפור קטנה ואפורה, דרור מצוי, ובלבד שתהיה ביד. כך גם איחל לילדיו מקצועות כמו הוראה או סיעוד, שלא מהלכים בגדולות אבל מעניקים ביטחון ופרנסה קבועה. חלילה שישאף אדם מעבר לאלה, יחתור אל אותם מתלולים מנקרי עיניים שסופם ריסוק איברים. אף שלא מת בדמי ימיו, תוספת של עשור חיים, אילו הוענקה לו, עדיין הייתה משבצת אותו בתוך שכבת קשישים שאינה חריגה, אבל עשויה הייתה להעצים גילויי חיבה דווקא לדור השלישי, שהחל לצוץ כשכבר קרבה שעתו והתעצמו תחלואיו. אני עצמי רחקתי באותן שנים מן הבית, וטבעית הייתה בעיניי הסתגרותו השקטה שנראתה כאדישות ודחיקה אפילו של הדאגות. ספון בין קירות ביתו וספריו, המתין לסיום בתקווה שיבוא בלא טקסים יתרים, ובינתיים התענג על ליטוף שערם ולחייהם של אלה הפעוטות שמאיפה הגיחו, ושובב את נפשם בכינויי חיבה ובמעשיות של בדיחות דעת.

להודות שלמעשה לא העסיק אז את מחשבותיי.

היו התכנסויות ליל הסדר, שהתאפיינו ברוב עם. תמיד מולו בראש השולחן, משלים בשתיקה עם המולת העולזים סביב פזמוני השרשרת הקצביים, על אלוהינו האחד והיחיד וכמוהו הגדי, שעם

השנים החלו מתערבבים בשירי ליצנות שלא ידעו אבותיו, וגרמו לערב להתארך מעבר לנהוג בבית הזה. בצד אלה הפליאה נטילת האחריות על חגיגות הבר מצווה, שקדם להן שלב שינון פרקי ההפטרה עד שנקלטו כמו שיר, מילים ומנגינות. ואף שבוודאי לא היה גורר עצמו אל טקסי ההסמכה לקצונה, בכל זאת סביר שהיה חש התפעמות נוכח הצטיינות נכדיו גם במשחקי מלחמה שכל כך זרו לו. לפעמים היה מופיע בחלומותי, חוגג את הוצאת ספרי ומשתבח בתגובות המבקרים. הרי בערוב ימיו היו הישגינו מעט הנחת שהמתיקה את ייסורי הגוף. הייתי נעור מן החלום ותוהה אם אפשר שמחלחל משהו מכאן גם אל משכן המתים. מעולם לא חזר משם רמז כלשהו שניתן להיתלות בו. את זאת איזנה אחותי בדיבור מנחם, שיצא הפסדו בשכרו, ונחסכו ממנו גם הנוראות שפקדו את יוצאי חלציו, נפילת הנכד יואב בגבול הצפון, ופטירתו הסמוכה של חתנו משברון לב. היא דיברה על כעין מירוף, תחרות שהתנהלה בינו לבין רודף נסתר אל יעד שהוא הקץ, חותר להקדים לפני שתתרחש פורענות איומה שאין לדעת מאין תגיע. לכן לשם מה להשקיע בזוטות כבדי עלות, בשיניים למשל. או להסיר שומה שצמחה על הלחי, ואף שלא מהמאיימות, בכל זאת המליץ הדוקטור קוטנר להסירה. עלולה להפוך לממאירה, הסביר הרופא, כך דרכן, ואבא גיחך שעד שזו תתעורר, יספיק בוודאי לחצות את קו המטרה, משם ישלח אליה דיבור מתגרה. מה כבר תוכל לעולל לו.

פושטי עור, כל רופאי השיניים, וכל ביקור במרפאה הוא שוד לאור יום.

אולי היו רמזים, דהויים וחסרי אחיזה במחשבות הילד, מפני שהייתי עדיין בגיל שלא בנוי לעכל. שמות נשים מפינות רחוקות, מסתוריות, מדאם איבון סלומון ועוד אחת, שראלה, שהייתה עלמה זהובת שיער, גמישה ויפת איברים, אי שם באחת התחנות. נשב משהו

יצרי, אולי לחלוח שפתיים כשביטא את השמות, ועכשיו כששבת להרהר בכך, עלה בדעתי שמא פזורים עוד רבים כמותם, עדויות שלא תמיד ענף מדולדל ונחבא אל הכלים, ושאוּלי החל באיחור המסע אליו יצאתי.

אנשים הגיעו לירח ובמהרה ישוטטו בחלל בחיפוש אחר סודות הבורא. אל אלה שטמונים כאן מתחת הרגליים לא ימצאו נתיב.

לא זוכר מתי עלתה אצלי לראשונה התהייה על הטלטולים שלו, אלה הנדודים שהחלו בעודו איש בודד, ולא חדלו גם כשכבר היה נשוי ואב, עמוס ברהיטים כבדים מעשה נגר, שצמחו מתכנון שאולי פרי דמיונו, ארון בגדים שכיסה קיר שלם, ומיטה זוגית שמילאה את רוב חלל החדר, מותירה רווח צר שבקושי מעבר ליחיד משני צדדיה. בייחוד הזדקק לעין (גם בלט בחשיבותו, על פי מרכזיות מיקומו בדירה) ארון הספרים. מין ארגז ענק עשוי קומות, להיות אכסניה לכלי זכוכית שנעולים בתחתיתו, ומעליהם לוח שסוגר על שני מדפי ספרים, וכשנפתח עשוי לשמש כשולחן כתיבה רחב מידות. אף פעם לא ראיתי שנעשה בו שימוש לתכלית זו.

הכי לא מתאימים, אמרתי (עכשיו, לא אז כילד), למי שהתעקש להחליף תחנות בכל שנתיים שלוש. למנות לפי הסדר, את המושבה ראש פינה, שבה התחתן ושבטרום חלפה שנה הגחתי אני לעולם, והלאה בשרשרת, מגדיאל ועקרון ועפולה (שהתארכה מעבר לקצובת הזמן בגלל המלחמה הגדולה). תוך שמרחיב את המשפחה בבנות נקבות. מה חיפש, ממה נמלט, והאם היה זה מודל לחיקוי עבורי, או שמא תכונה מולדת שמושרשת בתוכך ואין להימלט. מתי צצה השאלה לראשונה, החלה להטריד, בוודאי לא בשנים שהייתי ילד, כזה שנולד אל תוך מציאות סבוכה, עמוסה, דוחקת להשתלב

במלחמת הקיום בלא הפסד זמן. כל אותן דירות דלות שהתחלפו בזו, בזו, ובעלי הבתים שהיוו חלק מהן, תוספת מובנת מאליה. גם הרוכלים השחורים שצעקו מהרחוב את סחורתם, תות או מישמש, לפעמים תאנים. היה הקור בחורף, דוקר בפנים בטיפות גשם חדות, ושולף מתוך האדמה השחורה שבלולים בשרניים, טובעים בריר. בקיץ צצו בגומות הליגוסטרום ערצבים שמנים ששחו במים, מחפשים מפלט בעשבייה שעל הדפנות. לפעמים נדל. לשער שרק בעידן מאוחר בהרבה, אולי ממש לקראת הסוף, בלילות הארוכים ליד מיטתו במחלקה הפנימית, שבדיעבד ניתן לכנותה ערש דווי, כי שוב לא קם ממנה. בין דפדוף אדיש במצבור העיתונים הישנים, והפרכת מילות נימוס אל האחיות שסרו להציץ בשקית הנוזלים המתרוקנת לאיטה אל תוך גופו. ברווחים המעיקים של ישיבה סתמית, וסתמית הייתה אף ההאזנה לרחש נשימות חורקני, חנוק, כמוהו גם של אדון רצבי שבמיטה השכנה. זוכר שחזר ועלה ההרהור, שהנה קרוב לסיומו המסע.

הגדרה שאינה הולמת, ומוטב לכנות דשדוש, מפני שמעת הפרישה לגמלאות סגר עצמו בדלת אמותיו, עוקב בשתיקה של השלמה אחר יוצאי חלציו, אומר לאם (כבר בנעימה שקטה המעידה על ויתור), שאיך נשלם התפקיד ממש כשתש הכוח. והיא מהנהנת בראשה, לא תרמוז שיודעת כמה מוטרד עדיין בגלל בת זקוניו שטרם נמצא לה בן זוג. דאגת שווא, כפי שהוברר לאחר זמן, אלא שלא האריך ימים להיווכח בכך.

מפינה, שלפעמים בצורת כורסה בסלון, ובקיץ, במרפסת האחורית.

מה היינו בעת ההיא, חבורה שנעה על מסלול המרוצים, חלקה עדיין בתחילתו. אפילו אני שבוגר מכולם, שעטתי כאחוז תזזית בין פרויקטים שסווגו כחשובים ודחופים ומרכזיים ושאר כינויי גבוהה,

פח יקוש לתבוע את מלוא מחשבותיך ולהטביעך בים טרדות. כאן הרי תחלואים שמעצם טיבם תולדות של גיל, לכן צפויים וסבירים אף אם הוריקן. לכן להביע צער וביטויי תקווה שאין בהם ממש. להיראות כמטה אוזן להשגות איש זקן על מושג הצדק, שכבר נתחוויר שכולו המצאת אנשים, תוצר מיתולוגי שהוא פרי הדמיון. לאשר שמה שהוציא בורא העולם מתחת ידיו לאחר שישה ימי דיבורים, חף לחלוטין מנוכחותו, ערבוביית טורפים ונטרפים חסרת פשר. שניים שכיווניהם הפוכים על גבי אותו מדרון, הוא ואני, ואלמלא כן, איך יכול היה העולם לגלגל עצמו הלאה.

היה באחת מאותן אתנחתאות של ערנות, כששאלתי אותו. אחרי התייחסות שבשגרה להתארכות שנתו, בוודאי בשל התרופות שהולעט בהן. מוטל היה במין תנוחה של מי שכבר נואש מישועה, רק להמתין שסוף סוף יסתיים, והמלמול המתנצל על הטורח שמסב לכולנו, ושעוד מעט, עוד מעט. לחישה שיותר אל עצמו, ובי עוררה תחושת אשם נוכח המפגש עם התעקשותו לבל יהיה לנטל. לחשוב איך לא נתתי את דעתי מעולם על תכונתו זו, אף על פי שכל כך בולטת. יותר מכך, הרמונית עם כל מהותו. מי שהתגלגל כל חייו בשוליים, זהיר מליטול על כתפיו את עומס הזולת ולא אכפת מה יגידו, הקפיד במין הגינות פנימית על עקרון ההדדיות. לא מעוקצך ולא מדובשך, שלי שלי ושלך שלך, שכידוע, מידת סדום. אולי הדרך שמצא לקיים נוכחות של כבוד בחבורה הבזויה של השוסטרים והשניידרים יושבי הספסלים האחוריים. לבד, ובוודאי עינוי נפש כשנזקק לחרוג מדלת אמותיו, לכרוע לפני בעלי שררה ולבקש, בעיקר בשבילנו. הנה אדון פויכטוונגר בכורסת המנהלים הכבדה, מאזין בחוסר עניין למי שהפציר בו לקבלני כתלמיד במוסדו המכובד, תוך שמגבב שבחים חסרי יסוד לכישרוני. לא הייתי הטוב שבתלמידים. אחד מאותם שכעבור דור יתברר שבקטגורית לקויי

למידה, דיסלקטים בהגדרת המקצוענים. אבל נוכח גובה שכר הלימוד בתיכונים האחרים (שוב הכסף, אלא מה), הסיוט נראה כה מבהיל, שלא נותרה בידו ברירה אלא להתחנן. גם פרשת הכינים (איך נזכרת פתאום), שומר על מרחק ממני כאילו שני זרים, בדרך למספרה בלתי מוכרת שבמכוון הרחקנו עדיה, ושם מורה לקצץ עד למטה, לא לחוס, והרי כמוני יודע את מקור הרעה, מצעי המיטה מליל הבר מצווה שעשינו אצל הדודים. אף לא מילת נחמה, השתתפות בצער נוכח החרפה השמורה למעני בכיתה ביום המחרת. אדרבה, לשדר תוכחה על עצם קיומי שמסב לו רק בושות.

גם הנסיעה המבזה אל אדון עפרון, אחד שהולם הכינוי חזיר בר.

אחרי כל טרחותיי עם ילדיו, מלמל אבא.

הנחתי יד על השמיכה, מגע רך להרגיע, לשאול על כאביו,

והמענה בקימוט מצח.

החולה במיטה השכנה השמיע מין גרגור שאולי נחירה. עוד מעט תגיע הבת הנאה שלו, העושה לידו את הבקרים, ותפתח בהפצרות לטעום מהמזון. סיפור שחוזר בכל יום. לכן תאבד ההזדמנות לשיח אינטימי. הרגעתי שלא נוראה שהותי אצלו, הפסקה קלה בהתרוצצויות, בנסיעות שאין להן סוף. תכונה שאולי ירושה ממך, חייכתי נוכח הבעת התמיהה שהופיעה על פניו המיוסרים, ומנית את השרשרת. האם לא נשמט יישוב כלשהו. לשאול למה. ואת ההסבר המפתיע שבניסוח ספקני.

אולי לברוח מעצמי.

חרחור מנסר שהחרידני, ותכף טבע בתוך מלמול שכמו לחש.

אולי להפך, כדי למצוא.

חברו יותר מסיבה אחת להחלטה שלי. למשל, מפח

הנפש שהותירה פעילותי עם החניכים האתיופיים. גם תמונת האישה

השכולה, סוּטלנה בוקשפאן, או אולי בוקשטיין. אחת שכבר למעלה מארבעים, עם כל מאפייני הגיל שאף הקדימו, הקמטים בצוואר ורכות המבט, וראשיתם של מפלי בשר במותניים ובזרועות, לכן בלי סיכוי ממשי לחזור וללדת. אם כך, לשם מה תתאמץ לקום בבקרים, לצאת ולהמתין בתחנת ההסעה של עובדי המפעל.

להרחיב בנקודה הזאת, תמונה שממש מול העיניים. איך מתעוררת כשעוד חושך אל תוך הריק של דירת החדר הבודד, שאולי הייתה צפופה כל עוד היו שניים, כי גם פינת מטבח ושולחן אוכל, והכינור שנשען אל הקיר בפניה. עכשיו עומדת מיותרת מיטת הבן, מתה כמוהו, ולמי בכלל תטרח בהכנת תבשיל, תבזוק תבלינים. לכל היותר להמליח חביתה או במים רותחים כמה כפות אורז, אולי אטריות. גם המשכורת הנמוכה, שאיך תכלכל את צעדיה בלא שתחרוג מעבר למותר, ופתאום הפכה יתרה.

לגדל בן יחיד בעולם מחוספס, מזעיף פנים, תוך טיפוס עלה ורד שבע ביום כחדרי מדרגות אכולי טחב, שאימתי ראו מברשת סיידים. בשבילו לעקור ממקום שנולדת, אל ארץ שאולי זבת חלב ודבש, אבל בוודאי לא למי שנפחד המבט שלו, מכריז חולשה. ועד שמגיעה אל ראשיתה של שיגרה, כשכבר בתוך המיטה שלה, מתכווצת בין הסדינים לאסוף מעט חמימות, אומרת לעצמה בתחושת סיפוק שהנה סוף סוף נמצא גם לה מקום באולם הייצור, ליד מכשיר שמלפף את המתכת העדינה בשכבת בידוד. אזי הבשורה הזאת, ששמה קץ לכל.

אפילו לא לשאול למה, כי את מי.

מין צירוף מקרים שכמו בהגרלת מזל. אחד ממיליון, לכן סיפור רע. השעון שאולי לא צלצל להעיר במועד, וחווה השכנה שהתחננה שרק לכמה דקות, אם יכול להתעכב ליד התינוקת שלה עד שתקפוץ למכולת ממול, להביא בקבוק חלב. שילוב התרחשויות נדיר שזימן דווקא אל זה האוטובוס המתפוצץ, וכאילו בתכנון מגבוה.

כמובן למי שמאמין.

אישה דקה וצנומת פנים שישבה שותקת בקצה המיטה. מבט מרחף ובלי דמעות. להבין שכבר לא צריכה עזרה. שאין שום טעם. גם הוויכוח עם המנכ"ל, אדון קוצ'ר, אירוע שבמישור שונה לגמרי. בעצם לא ויכוח. יותר לכנות, חילופי דברים. מתחיל בשאלה מרגיזה שהציג, כשכבר אחזתי בדלת הלשכה בדרך החוצה, ומצטט את הגברת פרופסור, שרת הקליטה. כך אמרה לו, ביקשה שיבדוק. שמשמיץ את התכנית.

לחזור על המשפט, אבל בנעימה שואלת, מתאמץ לכבוש את זעמי. כן, בסיוורים שלך בכפרים, כך טענה. ומה ענית לה. שאברר זאת אתך.

והשהיתי את העיניים על המנהל הגדול, תוך שחש איך גועשים בראשי הבזקי מחשבות, שוצפים בשרשרת בקצב של ברקים, שהנה את האיש הזה החשבתי כידיד לי. לא שיא החוכמה, אפילו להגדיר כמאור מצוי, ובכל זאת הגון. ואיך משפיל את המבט, סימן שנבוך. משמע, סתם בדוּתה התחפושת, שכאילו איש ביניים, צינור מתווך. ואמרת: לא כך היה עליך להשיב לה.

שניות שנמתחות כמו גומי, הוכחה מדעית ליחסיותו של הזמן. הנה מתחברות העיניים בקו הקצר ביותר שבין שתי נקודות, ועדיין כל כך ארוך עד שנדמה שלא יחדל לזרום לעולם. וברור שמבקשת הסבר השתיקה.

היה עליך לענות שמוטב לה, לזו העילגת, שתתחיל להתעסק בקליטת העולים. נושא די חשוב שעדיין נותרו בו כמה פינות שלא הרסה, וכולן בתחום אחריותה. זאת היה עליך לומר.

כבר דחקו בי מאחור הממתינים לדיון הבא, מבקשים להיכנס. אנשים זרים שלא הכרתי ושלא יודעים שמטפחים תקוות שווא. כבר ראיתי בחיי מנהלים רבים. גם כאלה שדגלו בעשייה, או שסתם נהנו מהכוח לחולל דברים. לא החיזור הזה שכולו אמירות מתחסדות.

לכן בידחה אותי להיטותם לחדור לחדרו, בטוחים שהזדמנות חייהם. עוד רגע, השמעתי לעברם בלא להרפות מהידית, ושוב החזרתי פניי אליו להדגיש שנמצא פה רק בשל התכנית הזאת. את זה מבקש להבהיר לך, לא למכוערת ההיא, וחשוב שיצלצל באוזניך בכל פעם שיעלה בראשך שמץ ספק. לשם כך משכים בכל בוקר לנוע בין הכפרים. גם לכרוע לפני פקידי המשרדים עבור פירורי תקציב.

כך, בסגנון נחרץ, דוקר, גם מפני שזה פצה סוף סוף את פיו, לשאול בסגנונו המייבב, אם כועס עליו. הרי ראיתי שלא פתח בחקירות מאחורי גבי אלא מיהר לשתף.

בכל זאת חשדת שאולי יש משהו.

ויצאתי. עכשיו ישנא אותי, כמובן.

צבר עגמות נפש.

והאיש, אדי, שבלי להכיר את כולן העלה סברה (מלגלת) שמצבת זהב לא יניחו על הבור שלי. דיבור שמשום מה הציב מול עיניי את אבא, את שנותיו האחרונות. רובץ בכורסה הסגולה עם רומן עב כרס באנגלית, לפעמים בפנית הסלון, ולפעמים טורח לגרור אל המרפסת, להיות לבד. איש לא טורח לבוא, לחשה האם בעת ששתינו לפעמים תה של אחר הצהריים, והרי היו מאות, כיתות כיתות של תלמידים. וכמה השקיע, ובאיזו מסירות.

התלמיד ההוא שנעשה אחר כך מזכיר הממשלה, טיפוס שחצן

כבר כילד.

גם כשקברנו אותו, אנחנו, בתוספת כמה דודות קשישות ושני

שכנים. נראה שהגיע אל מה ששאף, להיות לבד.

רעיון מצבת הזהב, הרהרתי באוזני אדי, כבר לא ירפה ממני.

איש עגלגל שתחב לי ליד כרטיס ביקור בעת סיור במגדל העמק.

רק השם, אדי זר, כתובת מגורים, ומספר טלפון סלולרי. שום פרט

שיעורר תשוקה לעשות שימוש באלה הנתונים. גם לא הגדרת

עיסוק. ולמחרת במשרד, ההתנצחות של יעל, שהתארכה ונעשתה קולנית ותקיפה, חסרת נימוס. כאילו חוסמת בגופה פולש שמבקש להסתנן דרך האפרכסת. לכן משלמים לה הרבה כסף, הכריזה בקול שהתחספס ככל שגבר כעסה, כדי למנוע הטרדות. הדלת שחיברה אל חדר המזכירות הייתה סגורה. בכל זאת חדר הקול ומנע ממני להתרכז בניירות שלפניי. לא הרעש, אלא הזעם על שלא קוטעת את השיחה, ורק חוזרת שוב ושוב שחייב לפרש באוזניה את מטרת פנייתו ולא באמירות כלליות שלא ישכנעו. עצתה, שיעלה על הכתב, מהו בדיוק הפרוייקט התעסוקתי הזה. בקצרה, כמובן, חבל לנפח את תיקי הארכיב. לכך מוצב בצד שולחנה מכשיר פקס משובלל. אם מוכן לרשום את המספר. ושוב ההכרזה שלא, לא מוכנה להעביר את השיחה. גם לא לגלות אם נקבע תאריך נוסף לביקור בצפון. לא עניינו לוח הזמנים שלי.

עיף אותי, רטנה אגב התרווחות על הכיסא מולי, ממש כמו שלולית דבק. נתפסת הרגל, ואם תנסה לשחרר, תיתפס גם השנייה. נהיית מנומסת, ובכל זאת יצא בלא כלום. ומטלטלת את הראש שלה באי הסכמה, וכאילו לסלק טעם רע. מסבירה שלחינם היה כל המאמץ, מפני שיארוב לי כשאגיע לנצרת. ידע את התאריך.

והרהרתי שניכר שבמצב רוח טוב. כבר מזמן חדלתי לנחש את תגובותיה, לנסות לפענח את המניעים למאמץ שהשקיעה. ודאי שלא הייתה זאת נאמנות לממונה, גם לא חיבה אישית או מסירות לתפקיד. הרי נעלם המשרד מראשה רגע לאחר שהחתימה את הכרטיס בסוף יום העבודה. אולי הנאת ההתנצחות, שיכרון הכוח. עכשיו שתלך ותניח לי לחזור אל ערמת הניירות.

כבר יותר משנה שמצויים יחד, ואף פעם לא עוררה את סקרנותי. למשל חידת הגיל. חשש שהייתה נגרמת אי נעימות אילו נדרשתי להעריך אותו, אפילו עלבון. אחת מאותן שטרדות וכשלים השלימו

את מה שהקצה להן הטבע בצרות עין, מראה שרחוק מללבב ושפע תחלואים שמיטיבה לעשות בהם שימוש לשם היעדרויות ואיחורים. תדיר חישקתי את שפתיי כשהרעיפה תלונות על יחידת המנגנון שלא שקדה על קידומה, משער שהבינה היטב שבעצה אחת אתי. והרי לא מצדיקה אף מחצית משכרה העלוב. לא מצליח לחבב, גם לא לחוש רחמים. אמירה שאחזור ואשמיע באוזני האיש ההוא, שרשום בניירות, זריצקי, וקיצר לזר. גם השם הפרטי שאולי נגזר מאדוארד, ושמצלצל חד. לא מתחבר אל הצורה שכולה עיגולים. בשלב שכבר הרבינו לשוטט יחד.

היה שם ילד, אבינועם, עומד ממול ומביט. כבר לא צועק, תינוק תינוק, גם לא בוכה מהאבן שפגעתי בו בראש. אולי מחכה שאצא. אדון מירקין עבר מאחוריי, מקיף את הבית עם השק ירק לתרנגולות, וקרא אליו, אדון מירקין, אדון מירקין, אולי יודע איפה עודי, אולי ראית אותו. אבל שום תשובה, כאילו חירש. בעל הבית שלנו.

הייתי מוסתר בענפים שמריחים צהוב וקוצים שאי אפשר לראות מהכיוון שלו. ואימא אמרה, הוא ילד בן שלוש, ממש באותו הגיל, ותוכלו לשחק יחד אבל לא באבנים. הייתה לה שמלה לבנה עם נקודות, שלא מתאימה לבגדים שכאן, בגדי עבודה רחבים. היא הסתובבה ונכנסה פנימה, ואנחנו הבטנו אחריה עד שנסגרה הדלת. הילד אמר שהולך לראות את האפרוחים. ושאלתי מה.

של אווזים, שרק עכשיו יצאו מהביצים. והתחיל לרוץ אל הבית שלהם, אל המרפסת.

לא ידעתי אם צריך לרוץ אחריו או סתם דיבור כדי לברוח, לכן התקדמתי לאט עד הפינה ששכבו שניים לבנים גדולים, מצטופפים כאילו ישנים.

מתחבאים למטה, אמר, והתקרבתי להציץ מקרוב כשפתאום התרוממו, קוראים יחד צעקות אזהרה ומתנפלים לנשוך. הצחיק אותו שברחתי, צועק אחריי, תינוק תינוק בכיין, אבל לא עצרתי, וגם ברחוב לא הבטתי לצדדים להיזהר מהעגלה של חסידוב שבדיוק הגיעה וכמעט דרסה.

אחר כך זרקתי עליו אבנים, והוא עליי, עומד מהצד הזה והוא משם, עד שקלעתי בראש שלו. עכשיו היה תורו לברוח בצווחות של בכי, ואני מיהרתי הביתה להתחבא מאחורי המיטה הגדולה. אימא דיברה בכעס שרע מאוד ויכול להיגמר באסון. תכף יבוא ההורים שלו לצעוק. ועניתי שהוא התחיל, וצריכה להגיד שלא יודעת לאן הלכתי. יופי, אמרה, ועכשיו תישאר כאן ואל תצא החוצה. עד שבא אבא, הכריז שדי, רוצה קצת שקט, קצת מנוחה ומוטב לשחק בחצר. ושם הסבתא שלהם, החירשת, יושבת על כיסא, ובכל פעם נזכרים להזיז שלא תישרף מהשמש. אדון מירקין כבר גמר לפזר את הירק שהביא לתרנגולות, ועכשיו עמד על הברכיים ביניהן, ובכל פעם תפס אחת וחייבק, וביד השנייה עשה ליטופים לבטן שלה. כשראה אותי מיהר לקום והלך להשקות את העצים בצינור. היה לו מעדר כדי להרוג את הערצבים ששחו במים, תופס אותם ומוציא אל החלק היבש ושם במכה חזקה. כבר הצליח שלושה ששכבו על הגב ונענעו ברגליים, סימן שקצת חיים. שתי תרנגולות התקרבו לאט לאט, מסתכלות בזהירות, ואז התחילו לנקר. בהתחלה היו עושות וקופצות לאחור עד שנגמר הפחד.

טעים להן, אמר אדון מירקין.

הוא כיוון את המים לגומה חדשה ואמר, כשתתמלא תסגור

את הברז. הייתה לו שריטה על הפנים, וכשדיבר, כאילו משם יצא הקול כמו פה.

כל הסבתא מלאה זבובים, אמרתי.

הביט והמשיך ללכת, סימן שלא אכפת. הייתה לה צורה מחייכת, והזבובים התרוצצו וקפצו, גם ישבו לנוח על העיניים והאף, עושים ערמות שחורות, ולא הרימה יד לגרש. סבתא זו אימא של האיש.

היה רעש של דלת נסגרת, וגברת מירקין יצאה אל חבל הכביסה, לתלות שקית בד של גבינה, ולמטה קערה למים הלבנים המטפטפים שאוספת לחתול שלהם. גם הפילה את הביצים מהקן של הציפורים על עץ התות, אבל בלי קערה מלמטה, ישר לאדמה. קודם חיפשה מקל ארוך שמגיע, ודחפה עד שנפלו ונשפך הצהוב, אומרת, תלקק תלקק. אבל לא צריך שיגידו, יודע בעצמו. זה בפעם ההיא.

עכשיו הלכה בשביל, וכל הדרך טפטפו המים, משאירים סימן של רטיבות כמו קו. אחר כך נכנסה למחסן והביאה מחרוזת של פלפלים מיובשים שהשחילו על חוט. היה לה סימן חדש על הפנים שלא ראיתי קודם, וגם מסביב לעין, שאבא קורא סימונים, ומסביר לאימא את הדרך של החיות להכריז ששייך להם. עברה לידי, לא הבחינה ולא חייכה.

אצלנו האבא אף פעם לא מרביץ לאימא.

מהבית נשמעו דיבורים שתכף הכרתי את הקול. סימן שהגיע המורה הוכמן. הוא היה בא לדבר עם אבא, ואימא תמיד הציעה אם רוצים לשתות קפה. לפעמים גם האישה שלו, רננה, ואז הייתי מתחבא בחוץ שלא תראה אותי, שלא תכריז, הנה התלמיד הנבון שלי, כי הייתה הגננת. אבא יגיד, לא דרך מנומסת להציע, סתם לשאול, קפה או תה, כאילו ברור שרוצים ורק לבחור. גם יאמר

שלא מבין איך מסתדרים יחד שני אלה, ושאדון הוכמן מפונק ובטלן ולא יודע ללמד, אחד שהכול מגיע לו. גם היא רעשנית לא קטנה, תגיד אימא, בלי רגע של מנוחה, ויענה שלפחות לא טיפשה כמו מישהו אחר.

כך אחרי שילכו.

אבא היה המנהל, וכששאלו אותי, תמיד עניתי שהוא. אחר כך עברנו משם לעפולה וכבר לא היה, חזר להיות סתם מורה. לא חושב שהצטערתי, גם לא שמחתי, פשוט קיבלתי וזהו. כמו את הצורה השמנה שלו שנהייתה עוד יותר, ואת הכסף לרוכלים שתמיד פחות ממה שביקשו. אבל לא את ההשתמטות מהצבא, בייחוד אחר כך, במלחמה שלנו, שממש התביישתי מהחברים. איש שלא ידע לתקן, אפילו להחליף ברז. כשהיה מספר לפעמים לאימא דברים משם, מבית הספר, תמיד הגיע לצחוק. איך לימד המורה הוכמן על בקר הבית. קטן בית הספר הזה, שמוכרחים לצרף ילדים מכמה כיתות להיות בחדר אחד וללמד לחוד את אלה ואת אלה. עבודה קשה. אימא נענעה בראש להגיד שלא נורא שילמדו יחד גם אם לא באותו גיל, ואבא צחק שזה להפסיד שנה, ושמתכוונת שלא נורא אם נופל על מישהו אחר, למשל על הבת של וולף, שבין כה וכה סתם יושבת בלי שחודר משהו לראש. אבל נסי להסביר את זה לבלה בילסקי, אחת שמשוכנעת שכולנו רק ריפוד לשים עליו את האחוריים הכבדים שלה. הצחיק אותנו, ואת אימא לא, כי לא אוהבת שמדבר גסויות על אנשים, אבל רק עושה קימוט בפנים ולא אומרת. במקום זאת קוראת אליי שאפסיק לחלום ולשבת עם פה מלא, ושום התקדמות בצלחת. תמיד עליי כשאומר דברים לא יפים. ועניתי שלא מצליח לבלוע את העוף הזה, לא רעב בכלל ורק צמא. אבא הסביר שיש מקצועות שאפשר לחבר כיתות וללמד יחד. לכן נדבק הוכמן אל מקצוע הטבע. לא צריך לדעת ורק להכתיב בקול מתוך הספרים המתאימים. עד שהזדמן המפקח.

ירדו לו דמעות מהעיניים מרוב צחוק, ואימא אמרה שמה מצחיק

כאן, בכלל לא מצחיק. כי מצא אותו מכתוב מתוך חוברת על בקר הבית.

מפקח זה סכנה כמו שוטר, השוטר של המורים, אבל יותר זקן. מתיישב בשורה האחרונה ורושם בפנקס.

בוודאי מצחיק, אמר אבא, כי שאל את התלמידים מהי החיה שכתבו במחברת, וענו, בקר הבית. אם יודעים איך הצורה שלה, אולי יש מישהו שבמקרה מכיר. וכשרואה את המבטים, אומר, להשתגע מכם.

כי סתם פרות שיש בכל חצר, אבל אפילו הוכמן לא ידע. גם העיר איך שמלמד, מכתוב מהספר, וכולם רושמים במחברות. הייתי אז בן ארבע.

אישה שחורה פוסעת על המדרכה, מתכופפת להציץ

לתוך האוטו בהבעת פנים שאולי חשד, אולי סתם סקרנות נוכח עצם זר שהזדמן בדרכה. האיש במכונית הרהר שהנה חידוש בנוף, אתיופים, אם אמנם תושבי המקום. אולי בחלק הרחוק שהזדקר מול עיניו בכניסה ליישוב, עורר אי נוחות בגלל בתי הקומות הצפופים, תקועים כמו יבלת בנוף הכפרי. לא ייתכן שהוקמו במיוחד עבור אלה. משמע, פרי באושים של בוזזים שהשכילו לשטות במופקדים על טובת הציבור, או שמא השליכו עצם אף להם. מוכרח להיות מישהו מבחוץ, הקבלן הזה, אחרת איך להסביר את חוסר הרגישות. התחבר אל שותף מקומי, זיהם והסתלק כשכיסיו מלאים. כאלה תמצא בכל מקום, ראשון שמשליך לנוחיותו פסולת בניין אל תוך תעלת הניקוז, ושני ששכח לסגור את הברז ועכשיו טובל כל הרחוב. מכוערים מצויים בכל חברה, אבל רבים במיוחד אצלנו, מפני שיהודים, ומפני שאבדה הבושה, עד שלא מובן איך בכל זאת מתנהל העסק, זאת אומרת, המדינה.

מתנהל, יאמר האב, וכשעובר על גדותיו, תמיד יימצא מי שישכיל לקרוא את המפה לפני האחרים, ולהספיק להפיק טובות הנאה. זבובים שמטילים אל תוך גל נרקב, להצמיח רימות ולהבטיח דור חדש של מזהמים.

כסף, יטען האב.

היה דהוי, רופס, השקט החם שנח על הכול. שכבת אבק מעורבת בנשורת עלים ופרחי בוגונוויליה חסרי גוון, צבורים בשולי הכביש כמו כנפי פרפרים מרוטות. והאיש ציין לעצמו בסיפוק שהנה ממול בית הכנסת, ממש כפי שנותר חרות בזיכרונו, חוסם כמכריז עד כאן, ורק התכווץ וצמצם ממדיו. כמוהו הדרך המתעקלת שמאלה, נמשכת עד בית חסידוף (איך צץ ועלה השם). לא השתנה התוואי אבל נצבע בזפת ובכתמי כורכר שדחסו בבורות. בקלות זיהה גם את בית הספר שהתהדר בשכבת סיד חדשה ובקומה נוספת, זרה בסגנונה. אבל בתי המגורים השתנו כולם. גם חזות הרחוב, סלול בין מדרכות וגדרות סוגרות שהסתירו כל מה שמאחוריהן. בטוח שכבר לא תרנגולות, לא מתרוצצות בין העשבים, מנקרות חיפושיות. סתם גרים, הרהר, נהנים משלווה כפרית, ואת השדות אולי נטעו פרדסים, אולי מכרו, או מחכירים תמורת פרוטות, לצרף לחלקות רחבות ידיים שאפשר לעבד בכלים כבדים כותנה או מלפפונים, להנחית צבא פועלות ערביות שמתכופפות לקטוף ולמלא ארגזים. בוודאי לא ימצא שריד לדור ההוא, וגם זה שאחריו כמעט כילה לחלק את נכסיו בין הירושים. אדמה ששווה ממון רב, סיבה למאבקים וסכסוכים שקורעים משפחות ומעכירים חיים. במיוחד אלה כאן, שבכינוי פלאחים. טעונים דבקות שעוררה את התפעלותו בכפרים הערביים. כאילו מחוברים בשורשים. ואדי הוסיף שמקור הקושי הופך את מאמצך לחסרי סיכויים. תגרום לבן שייעשה מהנדס, ירחיק עד אמריקה, אפילו יתחבר אל אחת בהירת שיער ויוליד שלושה בנים, בסוף תמצא שחזר, גורר אחריו את כל החבורה, להוסיף קומה על

בית ההורים ולהעלות בשר בצחנה המשפחתית המוכרת. האם אמר צחנה, או שמא את המילה הפחות מעודנת. כדרכו, דיבור אדיש, אגבי, שדווקא נשא חן בעיניו כי לא מאיץ להפיק לקחים. והשיב בשאלה, אבל כמה. לתת את הדעת גם את הפרט הזה. וכשחש שלא הובן, חזר והדגיש, כמה בנים יוליד. אם יסתפק בשלושה, הרי טוב, ואדי הסכים שאת זה אולי ישיג. בכל זאת משהו.

אבל אלה כאן, עניין שונה, כי הרי יהודים. זן פזיז שאצה דרכו. הנה הקימו חיש קל מדינה עם חקלאות וצבא, פליאה גם זו וגם זה, הוכחה שכשרוצים לא נופלים מכל אומה, ואף טובים ממנה. עכשיו להתפנות להרפתקה הבאה, ואותה אולי באמריקה. איש קשיש מתנהל על המדרכה ממול. סליחה אדוני, אם תוכל לעזור. הוא יוצא מהמכונית וחוצה אליו, מסמן רק רגע בנענוע כף היד, וזה ממשיך לפסוע כאילו כלום.

בכל זאת הגעתי אל

האישה הצהובה שקראו תמרה כץ, וממנה אל האם כץ, שכבר לגמרי חסרת גוון, עד שאי אפשר לנחש מה היה. הרגישות שלי שאולי בגלל פרשת ויקי, שטענה שמוטב בכלל בלי צבע, פחות שקרים, פחות הונאה. היא הייתה מין ציירת, אבל עשתה במהופך. קודם עבודה רבת גוונים, ואחר כך חזרה והעתיקה בשחור לבן כדי להתקרב ליסודות, שבפיה, סודות הבריאה. אני צחקתי. גם ההיכרות שכולה מקריות, תוך אכילה במסעדת הסטודנטים בשנה שלמדתי בירושלים, ובחורה רזה עם ידי עצמות שקופות, העירה על אודם הסלט בצלחתי. ליקופן, הסברתי, ממש בריא. לכן בוחרת תמיד צלחות אדומות, ואת הקרוטן מעדיפה על גבי השיער. והודיתי שמחפש על ראשה לשווא, לא מצליח להבחין בו. הוכחה שלא חכם, או אולי לא מתאים לתפקידך, ציטטה את אנדרסן.

אולי הייתי מתחתן אתה, אלמלא יצר הלגלוג הבלתי נשלט שלא נענה לתחינותיי לאיזו אתנחתא, פסק זמן ולו לשעה קלה. לועגים כי איננו מאושרים, ציטטתי. ותיקנה שלא כך אמר. דוסטויבסקי כמובן.

כל מה שתעשה, קבעה, רק הונאה עצמית, הנה הבט. נהיה ריק ברגע שנמחקו הצבעים, ומחיתי שמרשעת, הורסת כל אשליה ועוד נהנית מכך. ואתה תמים.

מה רע בתמימות. כי יבוא יום שתתפכח, ואז יהיה ההמשך משחקים בלבד. אני יודעת, וגם אתה תדע.

משער שלכן לא חזרתי. או שמא בגלל ורד דושינצקי שפתאום צצה מחדש, גוררת אחריה את בעלה הכסיל, ובעצמה צירוף של שחור ולבן בשיער ובפנים ובעיניים, שדווקא הגביר את הצבעוניות, משי חלק שהתחספס כשנגעת בקצות אצבעותיך. שנים אחדות אחר כך נתקלתי באחד דוידויץ שבקושי זיהיתי, שאל אם שמעתי, ושח שלקתה באיזו מחלה מנוונת. משהו כמו טרשת אבל לא זו המכונה נפוצה. כבר הייתי רחוק, שוחה בנהרות אחרים, והדקירה לא התמידה אלא דקות או שעות, הצער על ויקי זו שיכלה להיות אשתי. להודות בפני עצמי שלא שבתי אליה אפילו בהרהורים. משמע שצדקה.

האישה הצהובה שפתחה את הדלת לא הייתה צעירה, להעריך בחמישים, והרהור (מהיכן צץ זה, כי לא נחפז לסמן תוויות במפגשי אקראי), שלא רק תולדת גיל, כך בוודאי בכל נקודת זמן, זאת אומרת, החפות מיופי, ולא אקראי המראה המתגרה של היעדר טיפוח, לגלגל את המבוכה אליך. מבט עז המדרבן ליטול או להניח, הרי אתה הוא שזימן עצמו לכאן. ואיך מתחבר צבע השיער שכמו כשל מקצועי, תקלה.

ושמא דווקא להיות הוכחה שהצליח, אם תרגיל.
 היה מביך כשקטעה את השקט המתארך בשאלה לרצוני, ואני
 גמגמתי דברי הסבר שנשמעו רע בעמידה בפתח.
 אם תסכימי שאכנס.

גם השם שלא הלם, תמרה.

מתחיל בנסיעה זוחלת ברחוב הראשי, עד בית הכנסת שחזיתו
 ניצבה כמו מחסום, ורק מקרוב נוכחת שמסיט שמאלה, לעבר מה
 שזכרתי כבית חסידוף, מלבן מגושם, נבדל לעצמו, שאף פעם לא
 משך להתקרב. הופתעתי מן הקלות בה חברתי אל המראה הסביבתי,
 שקוויו תאמו ממש את שנחרת בזיכרון הילד. רק הציפויים, סממני
 הקידמה, הסתירו כל ייחוד. האספלט שנמרח על הדרך החולית
 ושיחי הליגוסטרומ הגזוזים בקווי סרגל ישרים, נקטעים בשערי כניסה
 ובעגלות אשפה ירוקות שכבר כבשו את מקומן בנופי המגורים בכל
 מקום. לשוות מראה פרברי מצוי, כזה שהוא משאת נפש, אפילו
 מקור גאוה וסיפוק. עמד במקומו גם בית משפחת מירקין שבאחד
 מחדריו התגוררנו באותן שנים רחוקות. החניתי בצד המדרכה
 ועברתי בשער. מכל שפגשתי, דווקא הוא נראה מתנכר, זר, לא
 מיטיב להתחבר לתמונה הדהה. ניכר שעבר כמה וכמה עבודות
 שיפוץ וטיוחים ששיוו לו פני קשישה קמוטים, מאופרת ברוחב
 לב. גם דלת הכניסה הוחלפה במהודרת. הגבר המסורבל שהופיע
 בפתח הפך פניו וקרא, אביבה אביבה, מישהו שואל אם עדיין קיימת
 כאן משפחת מירקין (איך צפו ועלו השמות מתוך מבוכי הזמן),
 החזיר פניו והסביר שהיא מהם, אף שכבר שנים תחת שם אחר. זה
 שכתוב בצד השער.

(השילוט החדש שהחלו מתקינים בכל מקום, האם יוזמה של
 יצרן זריז שמכוון לוועדי השכונות, להעניק אחידות מצועצעת,
 לוח עץ שמובלטת טבעיותו, משתלשל מעמוד מתכת דמוי וו, נאה

ובמחיר מפתיע. לא אצלנו, צחק האיש, פשוט מעתיקים זה מזה, ומי שצריך, נעזר במסגר תמורת פרוטות).

גשי לכאן, גברת מירקין.

מי שנחפזה להופיע, עוטה מראה שכאילו טולטלה משנתה. גם הלבוש המרושל והשיער שאגוד בסרט, לכן אולי צעירה ממה שסברתי במבט ראשון. כשהתעקשתי שכילד צעיר גרתי בבית הזה, הזמינה להיכנס פנימה, אל מה שנראה כמועדון בתום ערב פרוע של בני נעורים. היא אמרה שאולי אבא שלה, שכבר לא בין החיים וקבור בארץ אנגליה, עליו יודעת שנולד ממש כאן, בחדר השינה הסמוך. כך על פי המסורת המשפחתית. אבל זה היה בעידן אחר, כמעט פרה היסטורי.

בחדר שלנו, אמרתי, וחייכה, מתנצלת שלא סיפרו.

שמו היה יוסף, סיכמה.

אמרתי שזוכר במטושטש חגיגת בר מצווה, אבל הרבה יותר את דודותייך, אחיותיו. שושנה הייתה בת גילי, וכשרבנו תמיד זכתה בתמיכת האחרת שכינו חלי.

עדיין בת גילך, תיקנה, ורק ששתיהן כבר לא כאן, התחתנו ופרשו כנפיים. רחל אפילו הרחיקה עד אמריקה ואפשר לומר שחיות באושר, כמובן במגבלות הגיל.

ביקשתי להציץ בחדר בו הצטופפנו יחד, ארבע נפשות ומיטת עץ רחבה ושולחן עבודה וארון (מה שלא ייתכן לדעת אביבה), אבל המטבח הצר (שהיה משותף עם בעלי הבית) נבלע בחדש, רחב ידיים ועמוס כלים שמרביתם נערמו מזוהמים בכיור.

כי באת במפתיע, הצטדקה.

לא טיילו תרנגולות בחצר, ומחבל הכביסה לא השתרבבו שקיקי בד נוטפי מי גבינה. נעשה משעמם העולם, צחקה המארכת.

אחר כך התנצלתי על ההטרדה, להתפרץ כך ללא הודעה מוקדמת,

ללא תיאום, והנידה ראשה בביטול. רק מצטערת שלא עולה בדעתה שום כתובת שאולי טמון בזיכרונה משהו מאותן שנים.

נדמה לה שהזכרתי את ניהול בית הספר, תפקיד די ספציפי. כבר יצאתי לרחוב, מנסה לעכל אגב הליכה נמרצת את דלות המפגש עם שרידיו המאכזבים של עולם ילדות נידח, ובלית ברירה, להסתפק בו. הרי לך זינוק לאחור שני דורות ויותר, פרק זמן גדוש אירועים שממלאים כרכים בספרי ההיסטוריה, ומה כאן. לגחך איך קוננתי באוזני אביבה על שחלף לבלי שוב מראה שועלים רצים באופק שדות חרושים. פתאום אצה, קוראת אחריי, בבקשה עוד רגע. אולי בכל זאת יש מישהי, אישה שעבדה במזכירות הכפר בשנים שהיא, אביבה, עדיין ילדה. לא הייתה צעירה כבר אז, אולי ארבעים. היא עשתה תנועה לבטא ספק, כי נדמה שגבולי הגיל ובכל זאת ייתכן. נקבה בשם שלא נשמע מפתיע.

וניסיתי, מה כבר היה לי לאבד.

בתי כפר ישנים כמו ציור ילדים, קובייה מחופה בגג רעפים משולש. לרוב אדמדם דהוי, לפעמים מתהדר בכיסוי חדש, חגיגי, שכמו שיער שנצבע בכתום בוהק. פה ושם התחלף המבנה כולו, ועכשיו התרחבו ממדיו וגבהה קומתו. דור ששוב אינו מסתפק במועט, והבית כבר לא רק קורת גג אלא משאת נפש רבת זויות ומפלסים. ומה בחצרות מאחור לאחר שהתרוקנו הלולים והרפתות. מהקשישה שהציצה בי הפעם כבר אי אפשר היה לקלף את עיוותי הזמן. אפשר שהייתה דקה וגמישה בזמנים ישנים. עכשיו גוש בשר שהתגלגל לאיטו לקראת הזר המתעקש לחזור ולצלצל, והקריאה שמעתי שמעתי, בנעימה זועמת. לשאול אם היא רגינה, ותיקנה לפרידברג, גברת פרידברג, כך ראוי, ומי אני.

אולי שונה הצורה בחושך, נמחק כל זכר למראה הדוחה, ויכול להפליג אל נופים שפעם שובכו את נפשו. האיש בשם פרידברג

כמובן, הבעל, מי אם לא הוא. לדמיין איך מגשש בהררי הבשר, שוקע לאיטו ברוך הטובעני, מתוך הרגל או תחושת חובה. ושמה חדל כבר לפני שנים, איבד עניין. הרי בעצמו בוודאי יבש וקמוט, גוף לעומתה, מזקני עם הארץ שדעתם משתבשת. הדמות שעליה אולי תצביע, בוהה מפיינת החדר, תכריז במין אדנות כוחנית, אדון פרידברג, בעלי.

ולא היה, כיוון שכבר מזמן אלמנה, כפי שמיד תספר. והסברתי שבהמלצת אביבה, זו שמתגוררת בבית מירקין וכבר נושאת שם אחר. היא שכיוונה, אמרה שבתפקיד במועצה, ואולי במקרה זוכרת את המנהל גולדברג. של בית הספר כמובן, מה עוד יכול היה לנהל. אני בנו.

ולא זכרה. ניסתה את התאריכים, לפני כמה שנים בדיוק, והמסקנה שעוד לא מועצה, במעמד של ועד מקומי. את זה חייבת להסביר, כי לפני הקמת המדינה, בשנים שהייתה צעירה מאוד ורווקה. אם ידוע לי במקרה שמו של ראש הוועד, וולף או מלר, מפני שעבדה עם שניהם. לרגע השתתקה ועל פניה נפרש דוק של אור רחוק, מענג, ונבהלת שבה להימצא בחדר בו קיבלה את פניי בלא להציע לשבת. העדיפה את אדון מלר, את זה יכולה להצהיר בביטחון. אבל

הרי לא הכרת לא אותו ולא את האחר, אז למה מפטפטת. אחר כך תשלח אותי לכתובת נוספת. אל מי שהייתה מזכירת בית הספר שנים רבות, וכיום אלמנה בשם כץ, אף זאת שנים רבות. שמה תזכור היא, אף שכבר מזמן לא במיטבה, הגיל כידוע. בינה לביני, ספק אם מוצדק לתלות בשנים את כל האשם. זו הייתה מבולבלת תמיד, וגם לא פסגת החוכמה.

גברת בשם כץ.

מתוך כורסה מרופדת בכרים, שבתי ונימקתי, שבהמלצת אחת קשישה, רגינה פרידמן, היא שהציעה שאחפש כאן. חלילה שיתפרש

כמכוון אליך (צהובת השיער הצטחקה), נראה שנדרש מישהו בעל ותק רב יותר. דור המייסדים אמנם נקבר מזמן. ואפילו עולה בזיכרוני תמונה מעורפלת של בית עלמין. משהו מלפני שישים שנה, ואישה עם משפך שמהלכת בתוכו, משקה את הקברים.

שישים, צחקה תמרה, לזה טרם הגיעה. אבל הולם יותר גברת כץ אחרת, אמה. בוודאי אליה התכוונו.

קומץ תמונות נושנות, מבצבצות מתוך ערפל של פחד. שני ילדי גן שיצאו לשוטט בלא רשות, גרמו לחרדה רבה, להטחות אשם, להתרוצצות, בזמן שחלפו לתומם על פני חצרות לא מוכרות, חלקות פרדסים ושדות, ופתאום נחסמו בגדר שיחים שהקיפה מצבות לבנות ערוכות בשורות. זוכר שהבנו שקברים, עניין מוזר כשלעצמו, ורקי תמוה היה מראה האישה שפסעה ביניהם, יוצקת מים.

אולי את צמחי הנוי ששתלו סביבם, שיערה תמרה. מה שמתקבל על הדעת כאן ועתה, ואילו באותה עת, מסתורי וקסום. בטוחים שהנה דיירת מקומית שעלתה מן הבור, רוחצת את משכנה. ונמלטנו לשוב על עקבותינו.

מזה להבין שפעם גרתי כאן, ביארתי, בוודאי בטרם נולדת, הרבה לפני.

וביקשה לדעת את השם, אבל קודם כול לכבד בתה או קפה, כלל לא טרחה בעינייה, וגם חרדה לרושם שיתקבל מהכנסת האורחים שלה. עכשיו משוכנעת שבאמת איטיב להסתייע באמה, שעדיין נהנית מפעם לפעם מפרקי זמן של צלילות.

אם שמעה נכון שאמרת מורה.

אם צודק לאפיין את המורה גולדברג כטיפוס שלא מהלך בגדולות, והרי היו. הכי בולטת פרשת חידוני התנ"ך, שאמנם עלתה

יפה רק בחלקה. בכל זאת דוגמה לשאפתנות חבויה, תקווה להיות מושא להערצה, גשם ברכות, לחיצת ידו של ראש העיר וצילום שער בעיתון המקומי. בשכונה שבשולי היישוב (עדיין לא עיר, אבל יהיה במהרה), ספק אם היו סיכויים של ממש לסוג זה של תשומת לב. מי היו הדיירים, אחד שייצר גדרות במפעלון שלו, ובילסקי מבית החרושת למרצפות, ועוד החנות לכלי בית של טיקוצקי, והוברמן מהדפוס. כאלה. גם האבא של יוייליק שפרנס מאיסוף חפצים ישנים. אחר כך הגיעו העירקים, בעיקר סוחרי ירקות וקונפקציה, וחוגי שאמנם עבד ברדיו בשידורים בשפה הערבית, אך מיהר לעקור, תוך שגורר עמו את שתי אחיותיו היפות. גברת טיקוצקי כמעט פתחה בתגרה בגלל הצלחות למסיבת הסיום ששכרנו בחנות אחרת. לא רק התשלום המופרז, הבזבז המיותר, גם רשעות לשמה. אם לא מוטב שירוויח מישהו מהורי התלמידים במקום לשפוך כסף לכיס זר.

גם מחלק הנפט שהקים את הווילה שלו בהמשך הרחוב, מושיב בתוכה גברת בהירה עגולת איברים, שהיכן מצא ואיך הצליח לפתות, העכביש המכוער, ודווקא כזו שמעלה ריר בפה בכל פעם שעוברת. דיבור של יוייליק שלא חדל להרעיף שבחים למבנה החזה וצחות העור. לדחוק עצמו אליה בתוך הצפיפות של יום שישי בחנות המכולת ולהתבשם מהריח. אם מסוגלת להוציא משפט שלם מפיה, פקפקתי, לא מכיר מישהו ששמע. והשיב בחיקוי מלגלג על אלה הדברנים עם ארונות הספרים, ועוד באנגלית, עט בולט מכיס הכתונת וכמובן משקפיים. לבזבז פה כזה, שפתיים כאלה, לשון שרק ללקק, על פטפוטים שקוראים תרבות. בוא תיגע, הצביע על מפתח מכנסיו, וזאת מהמחשבה בלבד.

קרץ, לשאול איך אצלי, אם לא מתנפת.

אבא דרש להתרחק מאלה, האחים סימנהווייז שבבית הסמוך. כך בבית הכנסת שבחלק הגבוה, כמעט נוגע בעיר עצמה, והשם

שעל השלט, עץ חיים. צמוד לכביש הראשי שממשיך לפתח תקווה והלאה צפונה עד חיפה. תמיד בספסלים האחוריים, בין מתפללים שאי אפשר לנחש את הגיל שלהם, בגלל מראה הפנים שכמה שתגלח, בכל זאת יישארו שדה קוצים. עטוף הגוף בטלית מצהיבה, להיות כיסוי לחליפת שבת מצמר שמסוכן לכבס, ורק בשיטה מיוחדת שקוראים ניקוי כימי, לכן מזוהמת תמיד. גם התפילות שמתנגנות כמו שפת זקנים, צועקות בקולי קולות מענה לאדון פריצקי מקפה ומסעדה פריצקי, שבתפקיד קבוע אצל התיבה, מסלסל ומסלסל, שואג בלי להפריד את המילים, יסגודול ויסקודוש שמירובו.

היה המורה גולדברג מתכנס בפנינת הספסל, נזהר לבל יתחכך באלה. דיו שמקפיד על תפילה בציבור לפחות בשבתות וחגים. אחרת תעבור, חלילה, שמועה שסדקים באמונה שלו, או סתם התנהגות מזלזלת שלא תיתכן אצל מי שהופקד על הנעלה מכל, חינוך הנוער. אם חושב בלב שדווקא מאלה ביקש להימלט, עזב מאחור שם בליטא, והנה הוא שוב ביניהם. אחר כך יאמר שעשה בחוכמה את עולמו כדור עגול, יכול כל אחד להגיד לעצמו, אני במרכז. את זאת כשכבר יהיה מוטל על המיטה שלא יקום ממנה, משיב לשאלות שלא העזתי לבטא בקול ומגחך.

אסופת דלי ארץ שאולי בעלי מלאכה, אולי תגרנים. צוהלים בידידות זה לקראת זה, תוקעים כף. גם השיחות בשפה שהביאו משם, שפת רוכלים כנועה, למנות מטבעות כסף קטנים ושאריות מתחתית ארגזים. פטפוטי סחר מכר שמתערבבים בפסוקי שחרית, וברייח דוחה של גופות לא רחוצים. גם הוא אבל מצמצם עצמו בפניה, מתבדל, צולל אל תוך מחשבותיו שכמו חלומות, שאם יעורר, כאילו נתפס בקלקלתו. בעיניהם בלתי נראה, לא קיים, וטוב שכך, מפני שפוטר מלעלות לתורה. לא יוזמן לנשק את מגילת הקלף ולפזם ברכה למי שבחרנו מכל העמים, ובתוך כך להרים תרומה לצורכי

בית הכנסת. גם לא בעת ההקפות בחג שמחת תורה, כשדומה שלא נותר גם אחד אחרון שלא ייקרא לשאת את הספר הקדוש, והנה התחמק אף מזאת. אם חייך בלבו למראה הילד המתכווץ מגודל העלבון, פוסע לצדו מחריש ונכלם, לא ניסה להרגיע. אולי ידע שלשווא המילים, ושבבוא העת ישכיל להבין גם הוא שהבל הבלים ורק בדידות. לבד תמיד גם כשמוקף באשתך ובילידיך ובכל השאר, מעגלים מתרחבים שהאחרון אולי בסין, אולי ביפן, אולי בדמיוןך בלבד. הרי כבר אחרי כל מה שאירע שם, השחיטה ההיא, ששוב לא תחדל לרחף, ועם הנשימה פנימה.

לגחך עכשיו, כששב ועולה, חי בפרטיו כאילו מול עיניך. על אותו ספסל אחורי, באחת משבתות הקיץ, הבחור הזחוח משולם ברקו, קרב אלינו ללחוץ יד. מין גוף ועגול, שבימות החול תמיד בחנות חומרי הבניין של אבא ברקו, טרוד בפחי הצבע, ובשבתות טורח לקבץ אותנו הילדים אל מרתף בית הכנסת, לנהל תפילה בסגנון צעיר, עם ניגוני חסידים וסלסולים שעושים בעצימת עיניים. המורה גולדברג מזלזל באלה כי בעצמו מן הליטאים, מאמין בלימוד לעומקו, איך נאמר, סיני ועוקר הרים, לא תנועות גוף והבעות דבקות צדקניות. הרי לכך ניתנה תורה בקולות וברקים, ומי שלא לפי כוחו, מוטב יצטנע בצד. עכשיו, בכתונת שבת לבנה ובטלית שמכסה על כתמי זיעה לחים מבצבצים מבתי השחי, גם טיפות על המצח, אוזח בידו הרכה של אבא, וזו נבלעת בתוך כף המתאגרף שלו כשמכריז בבס עמוק, שבת שלום קולגה.

את זיכרון התמיהה, מבע שמבקש להבין, עד שזה הסביר שהשבוע הוסמך גם הוא להיות מורה בישראל.

(מחדר האורחים של האישה הצהובה, הרהור רחוק על כאב האכזבה, שכינה אברמוביץ בשיעורי הספרות, שיבה מאוחרת. ולא, מפני שמחייב מרחק על ציר הזמן, בעוד שם, בבית הכנסת, אירע

מיד. בבת אחת נמחק גם מעט הכבוד למקצוע הזה, שאף פעם לא היטיב עם בעליו, בלט בנחיתותו מול קציני הצבא, אנשי המסחר והקבלנים. ועכשיו שפרוץ לכל, גם לאלה שבכינוי עם הארץ, על אחת כמה וכמה).

אבא ביקש לדעת את שם המוסד שלו, מה שנקרא סמינר. בעצמו עשה שלוש שנים בירושלים תכף כשהגיע ארצה, מקום שקוראים ליפשיץ. אבל משולם ברקו הסביר שבאמצעות קורס, פעמיים בשבוע בשעות הערב כבר שנה שלמה. יהיה חייב בשנתיים נוספות, אבל בינתיים נתנו תעודה זמנית, ויוכל להתחיל להורות עם פתיחת שנת הלימודים הקרובה.

היה בשלב הדועך, המורה גולדברג, גיל העמידה, והרבה סבל ואכזבות ראה בחייו. הרי שלושה אחים שלו הושלכו לבורות ביער השחור שקוראים פונאר, הם ונשותיהם וילדיהם. וגם השגרה לא האירה פנים מעל המידה. אם היו חלומות, כבר כבו מזמן, ורק להעביר את מנת החיים שנותרה בלא טרחות יתרות (מה שבדיעבד התברר כתקוות שווא נוכח ממדי החבילה ומה שכללה). לכן מה טעם לרגוז על היצור הזה שאוחז בידו, לא מרפה, ומשוכנע שבפסגת חייו.

הייתי חייב לרטון, להביע מורת רוח, וזה כשצעדנו במורד רחוב הגפן שרצוף בתי מלאכה ומוסכים, ואף לא גפן אחת, אפילו פינה לנעוץ בה צמח ירוק. מהלך עשר דקות בקצב מואץ, שלא יאה למי שיצאו מבית האלוהים. כמו מבקשים להתנתק. דיבור שיש להזדרז ולהשמיע בטרם ידרכו על סף הבית, מפני שעלול להגיע לאוזני האם, לעורר את התפעלותה מהצעירים הללו, מלאי המרץ והשאיפות, שלא חדלים לטפס למעלה, להתקדם. דוגמה ראויה (קריאה אליי). ואת התשובה הפוצעת, ששם למעלה יתברר שגם קרוא וכתוב אינם יודעים. מענה דוקר היישר אליה ואל כל משפחת רוזנבלום הריקים, הנבערים, אנשי שוק. לכן בקרן הרחוב שלידי

מפעל תפרון למחברות וטפסים, אמרתי, איך יצליח ללמד. וגיחך, שכבר מלאה המערכת גרועים כמותו, גם גרועים ממנו. המתן שנים אחדות ותמצא שבראש הסולם, מנהל את בית הספר כולו. כמובן אם לא יקדים ויפנה לאפיק נכבד יותר. מורה, אישרתי. תמרה הניחה את כוסות התה על השולחן, הוסיפה כפית סוכר והציעה שאתקרב.

אישה זקנה הופיעה פתאום בדלת, נשענת על

הידית ומתבוננת בי. אימא שלי, הרגיעה המארכת, חזרה בשלום ממסע ההרפתקאות היומי שעושה לאורך הרחוב. אולי בגלל בהלת ההפתעה, כי צורה של שכנה עתיקת יומין, הסבתא בילסקי. אותה חבילת עצמות ארוזה במין חלוק דהוי שמבקש להסתיר את עליבות הזיקנה, והרי חושף דווקא את החלקים היותר קמוטים, הפנים, הצוואר. זו נהגה להגיח מצדו המוסתר של הבניין, בעת שרבענו על ערמת החול שקועים במשחקינו, או מתווכחים על הדרך להגן על השכונה מפורעי שיח' מונים. יויליק טען שהכי טובה, חומת כלבים. מתכוון לסוגים שקוראים בולדוג או אמסטף, שדי במראה שלהם. לקשור בארבע הפינות ולשחרר בלילה. הבעתי חשש לדיירים. אחד שחוזר בחושך ואז מה. תמיד הפחידו כלבים, לא אכפת הגודל, ואפילו ברחוב כשהולך עם איש שאוחז ברצועה ומתאמץ להרגיע. היו עולים הקולות, מפני שהקיץ את אלכס, להתערב שלא גידל כלב מימיו, לא מבין את גודל ההשקעה, ובסוף מה, יביאו כלבה מיוחמת, סתם פשוטה בלי שום ייחוס, וכל החומה תזדנב אחריה עד הירקון. אפילו קל יותר מבשר מורעל, התעקש אלכס, מביט בי לראות הסכמה, ואז הופיעה הבלסקית הזאת בחלוקה המזוהם, נטפלת לאפי, הנכד שלה, לתחוב לפיו איזו פשטידה שבישלה, או

קורקבן של תרנגולת, ואגב כך מוחטת באצבעותיה את אפו ומנגבת בסינר. עכשיו תסתלקי, צווח אפי, מפני שניכר שלא ממהרת, ויוייליק צירף את הכינוי, צפרדע ירוקה.

אולי לכן חזרתי והנהנתי בראש לעבר הדלת, מתאמץ להסתיר את הרושם הדוחה. גם מפני שלא הגיבה לברכה הראשונה, ולהזמנה של בתה להצטרף אלינו. עמדה כאילו מחכה להסברים, בסוף אמרה, ילדים כבר לא תוכלי ללדת. הצהובה ששמה תמרה פרצה בצחוק להסביר שסבורה שמחזר חדש. כך תמיד בראש שלה.

אחר כך תספר שאלמנות שתיהן. מתחיל באב, עוד בטרם קמה המדינה, בדרך העירה עם העגלה והפרד. לא מעשה חכם, הנסיעה ההיא, מהסוג שאם עובר בשלום לא תקדיש לו מחשבה נוספת, ואילו אם נפלת, תהא מצטער לשם מה היה נחוץ. הסתכנות מיותרת, אמרה אגב קימוט מצח, שתוצאתה המשך חיים עגום. ילדות קודרת, גם מחסור. מה היה שכרה של מזכירה חלקית בבית הספר, שסכנת פיטורין ריחפה מעליה בסוף כל שנה. יכול לשער מה היה היקף המוסד הזה לפחות עד שהקימו את המושבים השכנים. גם שום זכויות, מפני שלא חלל מלחמה, סתם הפגנת גבורה מיותרת, טפשית, לשער שעוד הספיק להבין זאת ברגעיו האחרונים. אני הופעתי תכף אחר כך, גיחכה, הפתעה משמחת שקלקלה את מעט הסיכויים שתתחתן שוב. מתכוונת לזו שעדיין מתעקשת לתפוס בדלת, מתבוננת בי בחשד.

הפתעה בשבילך, הכריזה תמרה בנימה מלגלגת, הבן של המורה גולדברג.

אולי בכל זאת חדרו המילים לתוך המבט המעורפל שהצטייר כטשטוש של זיקנה, אטי בתגובותיו, בוהה. מפני שחיזקה את אחיזה במשקוף, ממלמלת את השם כאילו שולפת מתחתית מגרה, אומרת, הו אלוהים.

מעורבות שלא פענחתי, לא מבין את אדי עד היום,

ואיך החיבור אל אלה, האנשים מרוסיה. כבר היה בשלב שהצטמצם מאוד גל העלייה הזה, שלושים אלף לשנה, ואחר כך עשרים אלף. אפילו אמרו שהתחילו שבים. לא בגניבה, מעשה נוכלים שבמתכוון באו כדי ליטול את כספי הסיוע ולהתחמק בחזרה. עכשיו התעטף הרקע ביזמות כלכלית. אנשים נסעו הלוך ושוב, מגלגלים עסקי ייבוא וייצוא, מקימים חברות ושותפויות, אזרחי מדינה שמאריכים את שהותם מחוצה לה. התרשמתי שהיה גוון פוליטי לקשריו אתם. מינויים במשרדי ממשלה, חברות בדירקטוריונים. ערבוב של מפלגות, זו שבשלטון והאחרת שבאופוזיציה, גם הקטנות שמצטרפות אל זו ואל זו וגובות תמורה ראויה. אבל תמיד נשים, טענתי, ואפילו יפות. וכשמרעיעות נשיקות, לא סתם מעשי זנות לשם טובות הנאה, נראה שמתכוונות באמת. בזכות הכרס, צחק אדי, שבמושגיהם הרוסיים ביטוי לעוצמה. רק להיזכר בנכבדים שעל בימות הכבוד הסובייטיות, בחיטוב גופם. הרי כבר עברו מן העולם, התעקשתי. וצחק.

נעוצה עמוק, אולי גם תעבור בתורשה. מתכוון לתפיסה שרק חומר, הפרשת בלוטות שעושה את האהבה, וסמי הזיה שמייצרים השראה. עולם שנקי משמימיותה של הנפש, ומשחקי דמיון וחלומות. עכשיו כשהן כאן, קשות יום, זרות, מנסות לאחוז במשהו שיעניק יציבות, עניין המחיר הוא מחוקי הטבע.

כואב הלב, נאנח אדי, כי ראויות לעולם יפה יותר. לכן שאל על קשריי עם ראש עיר מרוחקת, או שמא מישהו אחר שיכול לסייע לבן של נטשה, לכישרון הנגינה שלו שאומרים ענק. מציעים לטפח שם בקונסרבטוריון, אבל צריך מסגרת מגורים סמוכה, איזו פנימייה או קיבוץ שכן. הרי עדיין נער.

יבקשו כסף, שיערתי.

ביקש שאברר גם את זה, וכמה.

צחקתי, הנה יתפנה מכשול מדירת החדר של זו, שבלי ספק חמודה. וראיתי צ'ל אכזבה על פניו. הנח לזה אם כך מתפרש בעיניך, וחשתי כמי שנחשף כיעורו. אנו מרבים לטרוח על שיפור חזות הקנקן, וברגע אחד של חולשה גולש כל מה שבתוכו. דיבור לא מוצלח, התנצלתי, אבדוק איך לסייע.

שנה אחר כך יכולתי להרהר בעצב בתרומתי לפרשה. סיפור של הידרדרות לסמים והתאבדות, מאלה שצצים על דפי העיתון וזוכים בקמט מצח של קורא מרפרף ואדיש. אולי מהולים ברחמים, בהשערה שהעניין מורכב, עם נתוני רקע ושורשים שחבויים עמוק, בעוד הדיווח מוגבל לשורות קצרות ושטחיות. גם לא סביר להתעמק בכל צרות העולם ומכאוביו. אילו היה זה סיפור הצלחה, הייתי בוודאי מצביע (מקץ שנים) על כתבה מתמוגגת של מבקר מוזיקלי ומציין באוזני אשתי את חלקי בהישג הגדול. עכשיו שהסתיים בכי רע מתגמדת תרומתי לממדים של פרט טכני שאין טעם להזכירו. לא נסעתי להלוויה. אמרתי בלבי שבוודאי לא אחסר בתוך קהל הידידים הרוסי, והרי השתתפות הייתה כרוכה בביטול פגישות עבודה ופגיעה במהלך תכניות שטרחתי בהן. אחר כך נתקלתי בה באקראי ברחוב זר ולא מתחבר. חולף על פניה ושב והופך את פניי, וגם היא. לחזור ולהתייצב זה מול זו ובתוך כך לפענח בחטף את חידת הזהות, תוך הבזק צורב על מה שעוללו לצורתה שלוש השנים שחלפו. עדיין הייתה קטנת גוף ובהירה, וגם העיניים חייכו בידידות, אבל פרחה ציפור הרננים ומין לבנבנות מחוספסת, דהויה, נמרחה על עור הפנים, מצטרפת אל הגרוע מכל, אובדן חדות האיברים, מה שבכינוי נעורים. זו כאילו נשאבה מן המותניים והזרועות, ועצמות הכתפיים שהתכסו בשר, לשדר תחנון להשלמה וקבלת דין. היא

הביעה שמחה על המפגש הזה, הבלתי צפוי. חשה שלא הודתה לי על כל טרחותיי למענה, והאם שמעתי כיצד הסתיים. הנהנת בהבעה של צער, אפילו את תחושת האשם בגלל מעורבותי. הו לא, מחתה נטשה, הייתה זו משאלתנו המפורשת, טעות שכולה שלנו. אולי הבריקה דמעה בעינה כשהוסיפה שהתלבטה לא מעט אם לא הגזימה בשאפתנותה, תוך הטרחת כל מי שנקרה על דרכה. אתה הרי לא היית חייב לי דבר. רציתי לעודד, להתוודות שזכיתי בחלום, ושקינאתי לא מעט בידידי אדי על העונג שנפל בחלקו, לכן לא מתת חינום, אבל לא ידעתי איך יתפרש גילוי הלב הזה ולאן עלול לגרור. בצער ציינתי לעצמי שכבר לא פיתוי שאין לעמוד בפניו, ובכל זאת איך אני אם אכן יתרחש. מוטב למשוך הצידה, לספר שכבר כמעט שנה ששום קשר עם אדי, הזדמנות להתעניין בשלומו. וענתה שגם היא, זמן מה אחרי מה שאירע ושגרם לה להתנקות מכל שביב של הישגיות. לא לרצות דבר, לכן לשם מה. רציתי לענות שאנשים אוהבים ושכך נראו לי אז, במקום זאת הצבעתי על מזנון סמוך, ובשאלה, אולי קפה או מה שתבחר בחום הזה. היה צער אמיתי בקולה כשהסבירה שממתין לה, וכבר מאחרת מאוד. בעלי, אמרה. וצחקתי, מישהו שלא ידעתי על קיומו. בכל זאת היה, חייכה, ועודנו.

רק את השם, הסבירה תמרה.

היה כעבור שבוע ששבת והתדפקתי על דלתן, בלי תיאום וקביעה מראש. מפני שאמרה שתמיד בבית אחרי הצהרים, לא יוצאות לשום מקום, ורק לצעידות מהבית עד כיכר מלר, שלוש מאות מטר לכל צד. מתכוונת לאם, גברת ססיל. לכן יכול לבוא מתי שמתחשק, ואם בדיוק בזמן שזו הולכת, הזדמנות לבלות על כוס קפה עד שובה. היה משהו מתמיה בחיבוק סמוך לדלת, כמענה להושטת ידי לפרידה,

מצטרף לביטויים, מתחשק והזדמנות לבלות, סגנון זול. ובאמת נמצאה לבדה, אומרת, אפילו רתחו המים, וכמה סוכר, הכי הרבה חצי שעה עד שיסתיים הסיבוב של אימא, אם לא תתעכב לפטפט עם שכן מזדמן. הרי יודע, זקנים. היא נכנסה למטבח, משאירה אותי לעיין בפרטי הריהוט ומה שעל הקירות, דמויות ממין זכר שאולי הגדלות מתוך פספורטים, כי שולחים מבט קדימה ובלי חיוך. בוודאי הבעלים. נראים בני אותו גיל ולא נאים במיוחד. גם הזוג הקשיש שבתמונה השלישית שכמו ציור. אולי בני דור קודם מארץ שכבר מתה. ועכשיו נכנסת זו, נושאת על מגש שתי כוסות וצלוחית ביסקוויטים, אומרת, אפילו לא התיישבת, אולי מאותם שצריכים הזמנה מיוחדת. וכשרואה את המבט שלי, שמתאמץ להבין אם מתוך טינה, מרגיעה שרק סגנון דיבור, צורם עד שמתרגלים. לא נעשתה יפה יותר בשבוע שחלף. כמה קילוגרמים שאילו נפרסו ביתר תשומת לב היו משפרים במעט, ועדיין לא לכדי חיטוב מפתה, גם הקמטים סביב הפה ובעיניים שבוודאי משהייה מופרזת בשמש. רק השיער הצבוע מעיד שבכל זאת נותנת את הדעת למראה, גם ציפורני הרגליים שמרוחות באדום צעקני. האב והבעל, הנידה את ראשה אל התמונות בלא לפרט מי מי, ואלה הסבים. שלא ראית אף פעם.

ואמרה, גם לא את אבא, כבר סיפרתי לך. הנהנתי בהתנצלות, לא סיפרת על האחר, וענתה שסבל ממחלת כבד, משהו תורשתי, התענה והתענה ואתו כולנו, עד שהסתיים סופית לפני כחמש עשרה שנים או שש עשרה, והפעם בלי ילדים. הפעם.

והסבירה שבהשוואה לאמה. עשר שנים חיו יחד ואפילו לא ניצני היריון, מה שמצער אותה לפעמים, מפני שרצתה לפחות אחד, ולשם שינוי מוטב ממין זכר. נראה שאיחרה. לפני שנים השיבה

לעצמה את שם בתוליה, ואל תשאל למה (את זה בתנועת ראש שאולי מבטאת פליאה או קוצר רוח). במושבה הרי נשארה כך גם לאחר נישואיה. עכשיו ביקשה לדעת מה אצלי, ואיך העבודה הזאת שכרוכה בהתרוצצויות מבוקר עד ערב, ולחזור הביתה בשעות שכבר ישנים. אבל אולי שיטה שעוזרת לשמור על חיי משפחה, המזכירות במשרד וכל מיני יפהפיות שמתבטלות בקצות קווי הטלפון. אחת לפחות מוכרת לה במקום עבודתה.

מרכז קליטה, אם מכיר את ההמצאה הזאת.

אולי מפני שהסתרתי פיהוק, ומבוכת ההתנצלות שלא משעמום חלילה, סתם עייף. הייתה טרופה השינה בלילה, מעורבת בזוועות על הרג שופטי בית הדין בעיר ההיא, האג. כנראה הרגיז מאוד פסק הדין שלהם, לכנות, נבזי. מתנסחים במליצות על מוסר ותרבות, שיהיו נרשמות בהקפדה בפרוטוקול, בין חמימות הקפה ורכות הכורסה, אחר כך ילכו להתענג על דואטים באופרה הממלכתית או לבחון בקפידה את הכנר החדש שאומרים, מדהים. לכן ריכזתי את השמות והכתובות ובקור רוח הרגתי את ילדיהם.

היא התבוננה בי מוטרדת, את הילדים. והסברתי שהדרך להכאיב, לתגמל על מה שעוללו, מידה כנגד מידה. אבל איך מסוגל. וענית, הרי בחלום. חלום שלך, התעקשה, חלק ממך, בתוך מוחך. וכשלא הגבתי הוסיפה לאתר הרהור, שאולי ראוי להערצה.

עכשיו ששב ועלה יכולתי להשתעשע בפרטים, לחייך לדיבור של האיש שהוא גדעון לוי שהכריז שמוצדק על פי דיני הקוראן ורק להיפתח אל מטמוני הדת הזאת. היה מוזר, מפני שאף פעם לא ראיתי את פניו, ופתאום היו מרוחים בחיך שכאילו ידד. זה של אדון צבן ממשרד הקליטה.

אחד שמן, הסברתי לה, חבית של שביעות רצון עצמית. היא גמעה בסבלנות מן הכוס שלה, מחכה שאמשיך, ואיך להסביר

את הסלידה מהחיוך הלבבי שממש דוחק אליך, כולי שלך, שואל כאילו מגלה עניין, גם מציע עזרה. מסכה של צבע, הדגשתי, חלילה ליפול בפח הזה שבצורת מאור פנים, להסתיר טיפות בקצה הסנטר שרק לחכות שתנשורנה על הכתונת הלבנה. טיפות ירוקות.

ואת כל אלה אתך למיטה בלילות.

דיבור בנימה מלגלגת, שעל כן אין פלא שמפקק כאן מולה, וכבר מעדיפה לישון לבד. מודה שאף פעם לא טיפסה על הריים בכזה גובה, לכן תמיד רגועה בשנתה. אולי אצטרף אליה פעם כדי להתרשם. נדמה לה שסוג של טיפול שהפך מקובל לאחרונה, מומלץ לשחרור לחצים. לא זוכרת את השם שלו, כמו פסיכולוגיה, משהו שמשלמים עליו בכסף גדול.

ההנאה רק תוספת בלתי נחשבת.

והזכרתי שבאתי לשמוע את האם, לנסות אם זכור לה משהו מהשנים ההן, ואיפה היא. מפני שבזמן שיושבים כבר יכלה לצעוד עד העיר רחובות ובחזרה, ואולי מוטב היה לתאם פגישה מראש. היה רע החיוך שלה, נעלב, כשהצביעה על הקפה שלי שבוודאי התקרר, והנה גם היא, לפי טריקת דלת שכאילו על פי הזמנה.

נדמה לי שצץ לראשונה בביקורה של משפחת הוכמן

בביתנו. לכנות חשד, או שמא סקרנות. למקם את התאריך בשנה האחרונה של לימודי במוסד שניהל, שקראו בית ספר עממי מזרחי. כולו קובייה בת שתי קומות, מוקפת גדר התוחמת רצועת חצר ברוחב שניים או שלושה מטרים, קטנה מלהכיל בעת ההפסקות או כשעורכים את מסדרי ראש החודש. לכך היינו יוצאים אל המגרשים הריקים שעדיין השתרעו מסביב, מתחככים בדיירי הבתים הסמוכים, גם סופגים קללות וביטויי קנטור שנאחזו בפריט המיוחד שכיסה את

ראשינו, כובע הברט השחור. של מי הייתה המצאת פריט לבוש זה (שאוּלי נועד לכדל מהכיפות השחורות שחבשו תלמידי הישיבות), ואיך התגלגל המזרח להיות סמל לציבור שומרי מסורת שברובם יוצאי ליטא ופולין, שמסירים בתער את פאת ראשם ולא ממצמצים בשפתיים לעבר המזוזות. המנהל הוכמן לא היווה מענה לאלה התמיהות, אולי בעצמו קושיה ממחישה. חמור סבר ומגוהץ, שפניו מגולחות למשעי, מקפיד על מרחק מן ההמון. לכן תמיד בחלקו האחורי של חדר ההנהלה, מעבר לשולחן המזכירות הגדול של הגברת תחייה, שהוצב בכל כובדו ונפחו לחסום חזירות שאינן רצויות. ראשון הרהיט ואחריו היא עצמה, בחצאית רחבה שהסתירה את בטנה וירכיה השמנות, רק לא בעת ששחה שמאלה, לעבר מכונת הכתיבה. דומה היה אז שבכל רגע תתפוצץ העטיפה וכל הכבודה תגלוש החוצה. כשערכתי בכיתה השביעית את עלון בית הספר, היה מתפקידה להדפיסו על גבי שעוונות אותן שכפלנו יחד. לכך שימשה מכונת גסטנר ישנה, שפקיד אפסנאות עירוני הוזעק אליה תכופות והסתייע בה לכיסוי חלק ניכר ממשרתו. היינו טורחים שעות ארוכות ליד המכשיר המגושם, מפרקים נְוים ושולים דפים שנתקעו בתוך קרביו, ואגב כך נצבעים בשחור בידינו ובפנינו. לשער שהייתי צעיר מלהתחבר אל שפעת החום שהקרינה המזכירה תחייה, אבל כששבה ועלתה בזיכרוני לאחר שנים (בעיקר בעת דפדוף בעלוני בתי ספר המתהדרים בצבעוניותם), תהיתי אם היה זה רעיונו להושיבה בינו לבין הדלת, גבה מול עיניו, ויכול לנעוץ מבטים באין מפריע. כבר קודם לביקור בביתנו אירעו בינו לביני כמה התרחשויות שהעידו על תשומת לב יתרה. כך כששלח לקרוא לי למשרדו ושם הושיט לי מעטפה גדושה במטבעות קטנים וביקש שאמנה את תכולתה. שלוש לירות, דיווחתי מקץ רגעים מספר. עכשיו גש לסניף הבנק והמר אותן בשטרות. מסתבר שכבר חישב בעצמו קודם לכן. ארע

שביקש שאבדוק את הטיות הפעלים בדקדוק של שכני לספסל. היו אלה שיעורי בית שעשינו על פי טבלאות מן הספר בלא להתאמץ להבין, בלא לנסות להתעמק בכללים. דקות ארוכות השויתי את הטורים במחברתו אל אלה שכתובים אצלי וסימנתי טעויות. ספק אם עיכלתי את עקרות המעשה. בסך הכול ביקש להעביר שעת הוראה בתחום שספק רב אם שלט בו יותר מאתנו. בהמשך אף העניק לי את הזכות להיעדר משיעוריו בתנאי שאטרח בגינת בית הספר. בתמורה הופיע בתעודתי ציון גבוה בלימודי החקלאות, שכלל לא נכללו בתכנית הלימודים. מתוך הרגל רב שנים צירף להוראת הלשון גם את מקצוע הטבע, שהתבטא בהכתבת סיפור בקר הבית מתוך החוברת השמורה אתו עוד מהשנים שעשה (ושמא נכון לומר, עשינו יחד), במושבה הנידחת ההיא.

האידיליה התנפצה בסוף שנת הלימודים. תלמידי כיתה ו' חגגו את מסיבת הסיום במתכונת המקובלת. תחילה בישיבה סביב שולחן רחב ידיים, צירוף של תריסר מכתביות שהוצמדו זו לזו, והועמסו בסלסילות פרי וצלוחיות עוגיות ודברי מתיקה. כתום השירה וכמה קטעי מקרא שביצועם לא חשף ייחוד אמנותי, יצאנו לרקוד במגרש הריק שבחזית הבניין. הערב רק החל כשלפתע צץ המנהל הוכמן והכריז, עכשיו איש איש לביתו. אולי הכעיסוהו המחולות המעורבים, בנות ובנים יחדיו, או שמא סתם נהנה להפגין אדנות. מכל מקום הוראתו התקבלה במורת רוח גלויה. זוהי מסיבתנו, זעמנו, ואיננו בתחום בית הספר. גם שנת הלימודים כבר הסתיימה. וכיוון שהתרחק ונעלם מן העין נשארנו עומדים בחבורה, מתלבטים ומעלים רעיונות להמשך הערב.

אזי שב.

ממש במפתיע. ניצב מולנו כולו חרון אף, ותוך שמציץ בשעונו קוצב שתי דקות לפיזורנו המוחלט, ואתה לא תחזור בתום החופש אלא בלוויית אביך. אצבעו הבהירה היטב למי כיוון בדבריו.

לשחזר את המועקה באותה חופשה בת חודשיים. התהייה איך להסביר בבית את הגזירה המרושעת ואת מהות העוון שגרם לה. וגם, מה ההצדקה שיאחר אבא לכיתתו ביום לימודיה הראשון עקב הצטרפותו אליי. זה הרי ראה עצמו ידיד לו, וידע שתחילת שנה גם שם. מוטב להתעלם, אמרתי לעצמי, לקוות שיישכח, או יתחרט על שהיה מהיר חמה. בשום פנים לא הסכמתי עם כובד האשמה, ובנוסף, עם עינוי הדין שהשחית את חופשתי. מיותר על כן לציין את גודל עלבוני כשנכנס לכיתה בשיעור הראשון, ובלא להתנצל על ההפרעה הורה לי ליטול את תיקי ולחזור הביתה. מהדלת עוד הספקתי לראות את המבט המופתע בעיני המחנך.

אבא השתמש במושג קפריזה. מין ביטוי של ביטול, אפילו לגלוג מזלזל. היה כשהתיישב לאכול את ארוחת הצהריים בשונו מבית ספרו, מסרב להאריך בפרטי שיח הידידים, ורק מציע להפנות את התרעומת אל מי שהעדיף לתת את הבינה דווקא לשכווי, כפי שנאמר במפורש בתפילת הבוקר. הופתעתי משלוותו.

אחר כך התארחו בביתנו. סמוך למועד השתקעותם בשכונת ותיקי העיר. המנהל הוכמן ורננה אשתו שצהלה לקראת תלמידה הקטן מגן הילדים במושבה הנושנה היא. היא החליקה על שערי וציינה את התבונה המשתקפת בעיניי שכינתה אינטליגנציה. משהו מסתורי נקבע בזיכרוני מאותו מפגש סביב שולחן הסלון החום, מעוצב הרגליים וסדוק הזכוכית, ששימש גם את ארוחות המשפחה. המבטים החטופים שהחליפו האורחת ואבי, כאילו הבליעו מסרים שאין לזר חלק בהם. מה טיבם, אפוא, כי לא הלמו את האיש המוכר לי, וגרמו לי לשער שאולי קשורים לאותה תקרית שבין בעלה לביני. גיל ארבע עשרה, לכן מרכז הבריאה. רננה תרמה לא מעט רעש לשיחה, ממש כיכבה, ועדיין ניכרו בה סימני יופי עדין. לא, לא אחת שתצפה שתקרוץ בעיניה.

תמרה התרוממה מהכורסה ואמרה, אולי תיכנסו

כבר, הרי ממתנינים לך. הצביעה על המושב שפינתה, והזקנה הרפתה מידידת הדלת והחלה מזדחלת לעברו תוך גרירת רגליים, צונחת לתוכו בתנועות זהירות. יכולת להישאר במקומך, רטנה, ולהניח לנו להצטופף יחד על הספה. זה כדי שתוכלי לראות אותו טוב יותר, אמר הזאב לכיפה אדומה. תשובה של צחוק, אף על פי שבלי חיוך, בזמן שמתרווחת על הספה לצדי, וכורכת את זרועותיה סביב ברכיה לצפות מן הצד בנוחות. בלבולי מוח של אדון ארקין, אמרה הזקנה, על הסוכרת שגוזלת את מעט ההנאות שנותרו בגיל שלו, כך טען. ולגלגה שאולי מזה, אולי סתם מזקנה, וגם הפילוסוף רב שמחה מלר, שלפי דעתו מי שברא את החשק התכוון לצורכי ריבוי, לא לסתם התהוללות.

ביקשו את חוות דעתה, האדונים הנכבדים.

דיונים בנושאים שברומו של עולם, ודווקא אצלנו ברחוב, התפעלה תמרה, אם לא לעשות, לפחות להזיל ריר. כבר הכרת את אימא שלי.
את זה אליי.

כבר לא עובד כמו שצריך הראש שלה, לכן מבקשת להזכיר לה. האם מצאה מחזור חדש, שאם כן, מוטב להבהיר מיד שלא מתכוונת לפנות את חדרה. לא כל עוד חיה. אחר כך כמובן יוכלו להשתמש אפילו במיטה, גם במצעים. לא יודעת כמה עוד תמשיך להיצמד לעולם הזה, לינוק מהאוויר המזדהם, ולהתבונן בצער בגוף המקומט שעוד מעט ייעלם כמו בלון מנוקב. מצחיקים אותה הזקנים האלה שעדיין מושכים את רגליהם, אחד שמחפש תענוגות בשרים ולא מבחין שבלי בשר, רק עצמות, ומלר שנזעק לבסוף כי נזכר שמבזבז את מעט החיים שנותרו לו בשיחות בטלות.

שאלה אותו מה באמת מתכוון לעשות בזמן שעוד עומד לרשותו, וענה, לחשוב, טפשה שכמוך.

אם עדיין עומד לרשותו, גיחוך חרישי של תמרה שכאילו מכוון לאוזני עצמה, אלא שכבר הכרתי את להיטותה אחר כל שביב גסות, לכן להתעלם כאילו לא שמעת.

הסעירו את רוחך. כבר מזמן לא נראית ערנית כל כך. כמו תאנים מיובשות, ביכתה ההיא, כל כך הצטמקו, וכפופים. ופעם הרי העמיסו על הגב שקי חיטה של שישים קילו. פעם גם את רקדת קרקוביאק.

אולי בגלל המשאית בחוץ, אחת כבדה שהתנשפה בחריקות, מנסה לתמרן, קדימה ושוב לאחור. הסמיטריילר של פרדקין, הסבירה תמרה, מתאמצת להתעלות מעל הרעש, בכל ערב אותו קונצרט עד שמצליח להכניס לחצר. הייתה שתיקה של המתנה, נמשכת גם כשהשתתק לבסוף, והוסיפה שעכשיו הנה תפסה תנומה אימא שלה, ומגיע לה קצת לנוח אחרי המאמץ וההתרגשות. רק כמה רגעים ואז נעיר אותה, ובינתיים תוכל לספר קצת על עצמך, גם עליו. נדמה לה שאמרתי שנפטר.

עניין ישן. כמעט עשור חלף אפילו ממותה של אימא שדי הרבה אחריו. לנסות לארגן את התאריכים בעזרת אירועים שהתרחשו בסמוך, חיפוש המקלט בעיירת הגבול הצפונית, על מנת להתחמק מהמנהג ה'שבעה' היהודי. ארע כשעבדתי במשרד הקליטה בראשיתו של גל העלייה הגדול מברית המועצות, ומי שעמד בראש המשרד, הרב פרץ, ספק אם היה עשוי לקבל בהבנה את סירובי לבלות שבוע באירוח משתתפים בצער. כבר נפטרו שניהם, הסברתי לאחיותי, והצער הרי בתוכנו בלא שזקוקים לנפנף בו, לכן הצגה מיותרת. טלפנתי למשרד כדי לבלום יוזמות לביקורי ניהומים (מה שחייב להכניס בסוד המזימה את המזכירה מיכל), והרחקתי צפונה כדי להתחמק מקרוב במעשה הקליטה עצמו, כלומר בהתנהלותו במישור

המקומי, דיור, לימוד השפה, המגע עם השכנים ומערכת החינוך. לא צפיתי את ההיתקלות ביעקב שביט. איך יכולתי. סיפור מיותר לכל הצדדים.

היה זה מפגש חוזר שהשיב אותי עשרות שנים אחורה אל קיבוץ איילת השחר, בו עשינו שנת הכשרה במסגרת השירות הצבאי. בלי ספק זיכרונות שטופי אור של חבורה צעירה ותמימה שהאמינה שהנה החלה את המסלול הראוי, הליכה להתיישבות חלוצית בגבול המדינה הצעירה. לכך הצטרפה תחושת ההקלה בתום שלב טירונות קשה ומרושע במיוחד, שהומר באווירת רוגע ומאור פנים. לצרף יחד נוף כפרי ירוק ומטופח ועבודת אדמה שנבחרה כדרך חיים, עם חמימות אישית מצד חברי המשק, שחלקם דמויות ראויות לחיקוי. היו כמובן בנות המקום שהלהיבו ברעננותן, וסיפורים נלחשו על חופשיות ונועזות, ועד לאן הרחיקו לכת המנוסים בינינו עם אלה בנות השש עשרה, ממש לא יאמן. היה שמעון שפר, האיש החכם, שבטרם יציאתו ללימודי ההיסטוריה באוניברסיטה, ניהל את בית האריזה, ואגב עבודת המיון כבשנו בעומק מחשבותיו ובהומור שעטף אותן. היה גם שבתאי גרין, הכורם הוותיק והשתקן, שפעם הזדקפה קומתו בין סוללי כביש העמק, עת ניפץ סלעים בחברת בן גוריון, אבל סירב להמיר את עבודת השדה בעסקנות נהנתנית. בין הרבים תיזכר סדרנית העבודה רחל, אישה באמצע שנותיה (בעיני בני השמונה עשרה), שהרבה טרחה סביבנו על מנת לשלבנו בתעסוקות הולמות. מאחורי גבה שחו שפעם יפהיית הגליל, ורבים הלבכות שנשברו כשבחרה דווקא בקליין, המורה הצנוע והחבוי בין כליו, כאבי ילדיה. להפתעת הכול (ושמא לאכזבתם), לא דבק בה אף שמץ רכילות.

יעקב שביט שימש שם כמדריך נוער. איש במיטב שנותיו שעסק כתחביב בתולדות האזור. היה לו אוסף שחלקו ארכיאולוגי וחלקו בן תקופתנו. אותו שיכן בצריף ישן, והיה מעלה על הכתב קטעי

מידע ממין העניין. ניסיונו לקרבנו לחוג, שכינהו היכרות עם הבית, גווע באיכו בגלל שיעור ההשתתפות שצנח מפגישה לפגישה. ניכר שלא ניחן בכישרון לרתק שומעים. קיומו נשכח ממני לחלוטין, עד שלא היה די באזכור שמו כשנפגשנו בסניף משרדנו בעיירה הצפונית אליה נמלטתי.

כבר היה די קשיש. עדיין חבר הקיבוץ, וקליטת העלייה נראתה בעיניו נושא מאתגר. בהתלהבות שח לי על התרומה הצפויה לאזור אם ישתקעו בו עולים במספר רב. הרי תמונת ההווה עגומה למדי, הצעירים נוטשים בהיעדר תעסוקות הולמות, וכאן לפנינו אלפי משכילים, מהנדסים ואומנים המבקשים להקים בית ולהשתלב, ובזכות נתונייהם עשויים להוות בסיס לפיתוח כלכלי ותרבותי. הזדמנות שלא תחזור לעולם.

בסך הכול ביקש להתמסר לקליטתם. לא כפקיד הממלא את חובתו, כאלה יימצאו בשפע, אלא בהתלהבות, במסירות, בלא חשבון שעות וסופי שבוע. אם ירדתי לסוף דעתו.

הבעיה היא המשרה, הרי ברור שכחבר משק עליו להכניס לקופת הקיבוץ משכורת. בלעדיה לא תאושר יציאתו. כבר כמה חודשים הוא פועל בהתנדבות, מגיע בתום יום העבודה במפעל הצינורות שלהם, כן, בהנהלת החשבונות. כבר מזמן פרש מהדרכת הנוער. מאז המעבר ללינה המשפחתית. דברים רבים השתנו בעולם.

אין לומר שכלל לא ניסיתי, אף שסוג זה של שתדלנות מאוס בעיניי. בירור מידי הבהיר שכבר צורפו אל הצוות המצומצם שתי עובדות ארעיות בחוזה קצר טווח. אין, וספק אם תהיה תוספת תקנים. שמחים כמובן לכל גילוי של התנדבות, אבל גם אילו אושר עובד נוסף (מה שכמובן חיוני מאוד, ואבוא על הברכה אם אסייע לכך שם למעלה), קיים תור ממתנים מועדפים. למה לא צעיר ממנו, איש הדובר בשפת העולים ומתגורר במקום. עוד התנהלו בינינו כמה שיחות טלפוניות לאחר ששבתי לירושלים, כולן ביוזמתו.

הסברים מתחמקים על השתדלויות ובדיקות, שכפי שהבהרתי ביושר התמקדו בסניף עצמו, לא בו, ושהתנהלו בשפה רפה נוכח תמונת הצרכים בשאר היישובים. אחר כך נזעקה מיכל לעזרתי בחסמה את השיחות ובדווחה שאין חדש, ולכשיהיה, נודיע. אזי הגיע מכתבו.

בכתב יד מעוגל, שלהערכת מיכל הועתק לנקי יותר מפעם אחת. היא חייכה במין השתתפות בצער והביעה את תקוותה שבכך יסתיים. לא היה שופך את מררתו, מטיח את האשמותיו בבוטות כזו, אילו נותרה תקווה בלבו. סוף סוף למד להכירני, הבין שלא הייתה זו אלא העמדת פנים מלכתחילה, צביעות. אין לו להאשים אלא את עצמו על תמימות שהייתה ללעג. בסיום ציטט מאמר חז"ל שהיה עליי לפרשו למיכל, על דאטפת אטפוך. מובטח לו שאבוא על שכרי משמים.

היה חושך כשהתנהלתי בדרך הביתה. תנועת המכוניות

הדלילה הגבירה עוד את חוסר ערנותי, ולא חדלתי להיאבק בשינה שתקפה שוב ושוב, מתאמצת לעצום את עיניי. חשתי שבמהרה תכריעני חרף כל התחבולות, הצביטות בבשר, הגברת מקלט הרדיו, אפילו פציחה בשיר. לכן חניתי בצד הכביש לנמנום קצר שהסתיים בנקישות על שמשות החלון. זינקתי נבהל לצחוקו של צוות ניידת משטרתית שעצר לבדוק אם הכול כשורה. התנצלתי והודיתי. ערב ארוך שלא הניב אלא סיפור בודד ומוזר, בלתי צפוי לחלוטין, שכיניתי בצחוק אלוף בצלות, ובכך חסמתי כמו פי את הנביעה המזערית. ניכר היה בזקנה שאינה נלהבת לכל החקירה הזאת (כך כינתה את שיחותינו כבר מתחילתן), אומרת, חבילה ישנה שאיפה תקועה. תגיד אתה אם לא עמוק באדמה, גוש רקוב של דפים ובוץ, ואולי מחוק מזמן. בקול שבקושי מגיע.

תנועת יד של הבת לסמן שלא מצליחה להבין. אמרת גולדברג, ובחנה בחשדנות לציין ששום דמיון. מהמחשבה שחבל לזרוק, ואולי פתאום בכל זאת יימצא שימוש. כך עקרות הבית. אחר כך שוכחים שהניחו, ועכשיו שהגעת, כאילו יושבת ומחכה. הראש שנע מצד לצד ביטא כעס וכאילו סוף פסוק. מה יכולתי לעשות לבד מהבעת צער על ההטרחה. באמת עניין שלי, וכלל לא בטוח שמועיל. החיפוש הזה אחר הסבר כלשהו או מוטב ביתר צניעות, רמז, להיטלטלות שלו (ואגב כך גם שלנו), שנה פה, שנתיים שם, כך חמש עשרה שנים עד שחדל. פטפוט לאיזו אוזן, ובלבד שלא ישתרר שקט. לכן הוספתי והסברתי שאם קיים סיכוי להבין, מוטב לנבור דווקא בשנים הללו, בטרם עייף והרפה. לכך המושג גיל עמידה, מעביר את המטה לבא אחריו במירוץ השליחים ועומד. עכשיו שידי ריקות יכול להשיח לעצמו שהיו ריקות גם קודם. כך ברמת גן, אולי גם בעפולה. לכן כאן, כי הבאה ברשימה שבסדר הפוך.

כבר מת, הוספתי, וראיתי שעצמה את עיניה.

אילו חיו עדיין אדון הוכמן או אשתו הייתי מטריח את עצמי ונובר סביבם, חרף הדחייה שמעוררת בי המחשבה הזאת. אבל נראה שנותרה רק היא.

את זאת לבת בנימה מתנצלת.

איזו עברית, הצטחקה אל האם (משמע ערה), נובר, מילה שלא שמעה עידן ועידנים. גם את השם הנוסף.

הוכמן, אישרה הזקנה כמתוך חלום. האם קמט של חיוך. לשער שהייתה זו הפעם היחידה ששימש כמנהל (הוספתי), ואת אולי האחת שנותרה מבין הכפופים לו. את זה כבהתבדחות. חלילה שתפרש כולזול. כל העת לא חדלתי לבחון את פניה, לחפש עקבות קוצר רוח. לכן הפתיע כשפלטה פתאום את המשפט הסתום

על ערוגת הליפה, לזרוע ולא לקצור, ממש הטיפוס.
ולא הבנתי, חזרתי על המילה במנגינת שאלה, עד שעלה בדעתי
שמתכוונת לצמח המטפס ממשפחת הדלועיים. לופה, תיקנתי, עם
פירות ירוקים שפעם שימשו כספוג לסיבון הגוף. והוסיפה שאצלם
בעיקר לרחוץ כלים. קורא לו ליפה.
מי.

המנהל גולדברג, הרי בו מדברים.
ומוכן שמערבבת.

מביא זרעים, התעקשה, וגם השם, ליפה.
שיבוש לשון שכבר נתקלתי לפני כן, ומסתבר שצמח שלא
הכירו. רגילים היו להיעזר בפיסות בד גס או בחבל שפרקו לסיבים,
ולסירי מתכת גם בצמר פלדה. יום אחד נסע לאיזו שכונה תימנית
רחוקה שכנראה התגורר בה מקודם, וכששב הביא מין פרי חום,
מוזר, וקילף, הוציא את הזרעים, גזר לשניים והושיט לה. הנה, בזה
אפשר לסבן את הכוסות. פתאום היה חיוך על פניה.

הקפדנות שלו בכל מה שקשור לניקיון. שטיפת המרצפות וטאטוא
השביל היו במסגרת תפקידה, בנוסף לעבודת המשרד. וכמה כלים
כבר היו, כוסות התה וצלחות שהביאו ההוכמנים כדי למלא בסלט
בהפסקה של עשר. שתיים, כי ישראל (כך קראתי לאביך, ישראל),
סירב לאכול והסתפק בתה חריף ולוהט. לה לא הציעו כי תמיד
דאגה להביא עמה כריך. עכשיו לעניין הזרעים שטמן באדמה בקצה
החצר, ובכל יום שלח תלמיד לשפוך להם דלי מים. הפליא כמה
מהר התכסתה הגדר בירוק, ועליו עשרות פירות כמו מלפפוני ענק
שעוררו סקרנות והיה צורך להזהיר את התלמידים מלקטוף. עיניה
היו תלויות בחלל עלום כאילו מהופנטת.

הכביש עקף עתה את רמלה. ברדיו רואיין מובטל, תושב איזו
עיירה, שסיפר על שנתיים של מצוקה. קודם לכן שימש כאיש

תחזוקה במפעל אלומיניום, ומאז פוטר חיה משפחתו על קצבה. גם אשתו אינה עובדת, הרי צריכה לטפל בחמשת ילדיהם. עכשיו הבת עולה לכיתה א' וצריכה תיק. איך אפשר לקנות תיק מאלפיים ושמונה מאות שקלים לחודש. גם את החלב לתינוק מוהלת אשתו במים כדי להגדיל את המנה. איזה חיים הם אלו, הזדהה עמו הקריין וקבע שדברים נוראים מתרחשים בארץ הזאת, בעוד שר האוצר מפטפט על צמיחת המשק. הילדים מבקשים ממתק, המשיך האיש לקונן, מבקשים בגד, ואיש הרדיו הסכים בנעימה תומכת. סובבתי את הכפתור להרחיק לערוץ אחר. שנתיים יושב הבכייך הזה בחוסר מעש, מייצר ילדים ולא עושה דבר לפרנסתו, ובמקום להוכיחו על שפלותו, הוא זוכה לעידוד ולתמיכה. השדרנים האלה שמעולם לא יצאו מדלת אמות של פטפוטים, לא יזמו ולא ניהלו דבר, מדמים שכיוון שניתן מיקרופון בידם, זכו בתשעת קבי התבונה. מוזיקה מייבבת בקעה מהמקלט, מלווה צרצורי מנדולינה או כלי מיתרים דומה. אחר כך הצטרף אליהם קול זמר שהשתפך בשפה הערבית. כיביתי את המכשיר ונמלטתי אל הרהורי. שישים שנים ויותר לא ריככו את תחושת הכעס של הזקנה, שאיך השם שלה, גברת ססיל. זעפה התפרץ על חובבנותו של אבא בכל הקשור לעסקים. יכול לתבוע שותפות, ולפחות לגבות תשלום חד פעמי עבור הזרעים, לא להעניק סתם כך, חינם אין כסף. ולמי, ליצור הגס הזה, הדוחה גם בצורה, אדון אנדלמן.

קורעים פתח בקצה שמתחבר לגבעול ומנערים עד שנופלים השחורים למטה.

מסתבר שהספוגים שהפיק עשו רושם רב במושבה. כמה עשרות הפירות יובשו ונגזרו לשתיים והוענקו לתלמידים. כך יצא שמעם. אנשים התעניינו בזרעים ואבא נענה בשמחה לכל פונה, אבל מי שגילה חוש מסחרי, אחד אנדלמן, שהזדרז זרע חלקה שלמה והוסיף והרחיב, ואחר כך שיווק את המוצר במושבות הגדולות ואפילו

לתל אביב הגיע. זו הייתה תחילתו של עסק שהתפתח והיה למפעל לאביזרי ניקיון מגומי ופלסטיק וסיבי מתכת, ממש תעשייה. הטיפוס המלוכלך הזה (אם לדייק בצייטוט), הבהמה המנופחת והמרתיעה, נבנה על יסודות הליפה של המורה גולדברג.

היא ביטאה את הכינוי המזלזל בהגייתו האידיית, מוסיפה צליל של יריקה. גילויי טינה שאולי נבעו מסיבות נוספות שלא ציינה, ושלא התקוהו חרף היותו זה מכבר בין המתים. לשמחתה דווקא אלוהים אינו נתפס לסלחנות יתרה ולא מתגמד נוכח כספם של אנשים. הנה אותו לא הצליח לקנות, ועליי להאמין לה שניסה.

מסתבר שלא שפעה חיבה יתרה גם לממשיכיו, אותם עיטרה בכינוי בריונים. הבת הצטחקה כשהסבירה שאלה באמת בבחינת מטרד סביבתי, בעיקר הנקבות. היא הצביעה על אמה ששתיקתה התחלפה בתנומה, וסימנה לי שדי לפעם הזאת.

נערה שעמדה מתחת לגשר הושיטה יד לעבר המכוניות החולפות. מיד תושיט גם לשלי. משכתי בהגה שמאלה ולחצתי על דוושת הדלק. בוודאי אחת מקלות הדעת שמשוכנעות שלהן לא יקרה דבר. הרי בוחנות את פני הנהג, מיטיבות להתרשם מחזותו בטרם ייכנסו לרכב הזר. כך הסבירה אסנת, אחת מכתבניות האגף. לא הרווח הכספי, גם לא החיסכון בזמן אלא מבחן ההצלחה, ההוכחה לקיום קסמן הנשי. הרי לא תכחיש שנערה שמנפנת ביד בצד הכביש מעוררת עניין אצלכם יותר מטרמפיסט ממין זכר, ואפילו ילבש מדי צבא. אדי הסכים עמה ורק תהה על המאמץ המיותר להוכיח את שאינו מוטל בספק. ידוע גם בלי שתיתלי על עצמך סיכונים. לא כל כך מהר מתרחש אונס, הרגיעה, וענה שבאמת לא בהולים ויכולה להמשיך בלי לחץ.

לכן עצרתי בצומת הבא למישהו מרופט שנראה כאיש מילואים. הוא הודה ורק ביקש שאעיר אותו בפנייה לנתניה אם חלילה יירדם. שוב נותרתי עם עצמי, מהרהר בחיבוק של צהובת השיער כשנפרדנו ליד מכונית. תנועה כאילו סתם, מחווה ידידותית שכחה, ובכל

זאת השיקו שפתיה ללחיי במין קרבה שהצטרפה להצעה קודמת, ללון בביתן נוכח השעה המאוחרת. היה צליל מרתיע של פיתוי בקולה ובאחיזתה הרכה בידי, והסברתי שעליי להשכים קום בבוקר לביקור בכפר רחוק, מראר. זה ערבי, תהתה תמרה, והשבתי שדרוזי. נחכה לך שתינו, הבטיחה בקריצה כשנפנפתי לשלום, חוזר ומבטא מילות תודה.

הנוסע לצדי שקע בשינה עמוקה וראשו נשמט אל הדלת בתנוחה בלתי נוחה. בוודאי היה מותש לחלוטין. יהיה עליכן להמתין מעט, שחתי בלבי, שמח שנחלצתי ממה שהצטייר פתאום כמלכודת מתוחכמת, דקה אחת של התרשלות ואתה טובע במה שצבוע כדבש.

אדון אריידיה לבש כתונת לבנה. הוא המתין בכניסה

לבניין, חבוי בין כמה גבוהי קומה, כולם מגוהצים ומעומלנים, עד שלא הבחנו בו, ואלמלא דחק עצמו קדימה והכריז על עצמו, עוד היינו באים לידי תקלה. שולחן ראש המועצה היה מכוסה בארוחת בוקר צבעונית, וחני הציעה שנפתח בה. רטנתי לעברה על שלא מנעה את החיגנה המיותרת. הרי יודעת שסולד ממשתאות, גם ספק אם הולמת את הדיאטה החריפה שנטלה על עצמה, או שמא כבר הושלם היעד בלי שהבחנתי. דיבור מרושע שבידח את אדי. היא הייתה היועצת היהודייה של ראש המועצה, וכבר התנסינו בעבודה משותפת מוצלחת למדי בכפר אחר. יעיד אבו מוך שניסיתי, התנצלה, וכדי שלא אשגה באשליות הנה תנדב לי עצה: את דרכם של אלה לא ארח לא אצליח לשנות, טרחת שווא, בטוחה שמצווה מפורשת בשולחן ערוך שלהם.

כאמור עצת חנים, הדגישה, כאות לידידותנו.

אדי אמר, לא אכפת איך תנהגו, אני אטעם מן המבחר הדל הזה. מטעמי נימוס כמובן, לגלגתי, והנהן שאך ורק, הרי עלולים להיעלב.

נסה את החצילים, המליצה חני, שהכינה אשת ראש המועצה במו ידיה.

להתמוגג מכוונותיכם הטובות, רטנתי, ממש אסיר תודה על שיתוף הפעולה.

הייתה עטופת ראש, המזכירה הרזה שצצה בשקט ודחקה מיחם אל תוך הגודש, ואדון אריידה הורה לה להביא את התדפיסים. אציג לכם את הנתונים בזמן שתאכלו, הרי הגעתם מרחוק. הצצתי בחני בתחנונים מהולים בייאוש. את אלה הן קיבלנו בדואר ואפילו הצצנו בהם. מחיוכה הנבוך ניכר שהבינה, תוהה איך לעשות, ורגע ארוך חלף לפני שהטילה על מצפוני את גורל בנותיה. כל העת נעו עיני ראש המועצה בחשדנות ממני אליה ובחזרה, מנסה לקרוא את שלא נאמר. עכשיו פנתה אליו בשפתו, מאריכה במין מונולוג שמחייב הבעות פנים ותנועות גוף, ויחד עם זאת משרה שלוה. הצצתי באדי שנראה שקוע בהשוואת מגוון הסלטים וסיווגם על פי קריטריונים מקצועיים. ממולחת החברה שלך, העיר, ועניתי שלא מבין אף מילה. עושה זאת יפה, לחש, וכדאי שתאכל גם אתה, לפני שידרשו שנארוז ונסתלק. חייכתי אל ראש המועצה והוא השיב בחיוך. הבטחתי לו שסופכם לכרות ברית אחים, סיכמה היועצת, נטלה את צלחתי ודחסה לתוכה מהמאכלים, מסבירה שבתנאי זה. המגרש שלך.

ואני סיפרתי על סמירה.

סיפור די ארוך. בסופו ביקשתי לצרף לשיחה גם את מזכירתו, בהסכמתה כמובן. רק לכמה שאלות.

אכול, הורתה חני.

הסיפור על סמירה פאעור, בדואית קטנה מהעיירה חורה שבנגב. תחילתו בפגישה עם מנהל התיכון ביישוב שלה. רציתי לשכנעו לפתוח עבור תלמידותיו מגמת הוראה. כך יקדמן לקראת מקצוע

מכובד וגם יתרום למחסור במורות ביישובי המגזר. קבענו לשמונה בבוקר, וכשהתייצבתי בשעה היעודה התברר שטרם הגיע, תופעה שכיחה שגרמה לי להרהר לעתים, שהנה אחד ההסברים למצבם של אלה. בוודאי בעיית שיעון, ניחמתי את פקידות משרדו שגיחכו במבוכה, ידוע שמתקלקלים לפעמים. היו שם שתיים, אישה מבוגרת, בעלת גוף ושחורת עור שנחפזה לשקוע בהדפסה, ושנייה צנומה ובהירה, עטופה במטפחת שמבטאת, כידוע, אמונה שאין להטיל בה דופי. זו חייכה לעומתי, בטוחה שמיד מיד ייכנס המנהל. את הקיר כיסו תמונות מחזורי בוגרים, והצצתי בהן כדי להעביר זמן. עשר דקות ועדיין לא נראה.

אם מבינות עברית.

הקטנה השיבה שהיא.

באיזו מהתמונות אמצא אותך.

הצביעה על זו שנשאה תאריך מלפני ארבע שנים. אחת מחבורת כסויות שיער שאלמלא השם המשורטט מתחת לא תבחין ביניהן. הבעתי השתוממות, כיוון שנראתה לי צעירה יותר. האם סיימה י"ב. והנהנה.

ואז נעשית מזכירת בית הספר.

היא אישרה בניד ראש, מוסיפה שזאת בנוסף ללימודיה. דימיתי לחוש נימת עלבון על שהמעטתי בערכה. מסתבר שעבודתה היא בחצי משרה וכך גם לימודי העבודה הסוציאלית במכללת ספיר. הו, אמרתי, לנסוע פעמיים שלוש בשבוע עד לשם, כשבוודאי אין תחבורה ציבורית ישירה, משמע לבלות שעות בכבישים. דבר בלתי אפשרי, הסכימה, אבל למזלה יש לה מכונית קטנה. עבודתה היא בעיקר לשם מימון נסיעותיה.

אולי תכין תה בינתיים.

עשיתי חשבון. שלוש שנות לימוד כפול שתיים הרי זה שש, אולי אפילו שבע. תהיי בת עשרים ושש, זקנה במושגי העדה, ועוד

משכילה. מי יסכים להתחתן אתך.
והצטרפה לצחוקי, זה נכון ככלל, לא במקרה שלה.
מפני שכבר נשואה, ניחשת'.
גרושה.

הכה כמכת חשמל. נדמה היה לי שכבר הכרתי כמה משיאי האומללות. נערות אתיופיות שהובאו כבנות המשפחה, ושימשו טרף קל לרודפי זימה שהתחזו לאבותיהן. גם סתם אנסים שלא בחלו ביוצאות חלציהן. המבט העצב של שמשלש מפנימיית כפר חסידים. והיו וורקה וטדסה שבתום שנת האולפן באחת הפנימיות נזרקו לרחוב כיוון שהתברר שאינן יהודיות, וכשישבו מולי שחו בדמעות, סמוקות מבושה, שמשלמות בגופן תמורת מקלט ללילה. הייתה גם הקוקוזית ההיא (מה היה שמה), שהצליחה בדרך לא דרך לסיים קורס שינניות, ומעבודתה פרנסה ארבעה ילדים, בעל הולל, ואת המאהבות שהיה מאכסן בביתם. היא בכתה. פניה הכעורות היו צבועות אדום של פציעות, וכחול של חבטות, ולבן שמרחה להסתיר את שאר הגווניים. בכל יום, סיפרה, קורא להן, הביטו, ומתעלל בה לעיניהן. כן, בעירום מלא. דומה היה שתכף תתכווץ אל גובה הרצפה. אבא היה אומר, עולם טורף שברא בשישה ימים, ובוודאי הנאה בשבילו להשקיף על הקרקס הזה, שאם לא כן, לשם מה היה לו לטרוח. בסוף חייו החל קופא על מושבו, שקוע במחשבות, עד שנזעקנו לוודא שלא מת חלילה, וכשהתעורר שח במלמול נואש שלא רחום ולא חנון, לא ארך אפיים ולא רב חסד. סתם סדיסט קפריזי. זו ההשקפה שגיבש לקראת הסיום, או שמא היא שהולידה את התשוקה לסיים.

היו כל כך צעירות הפנים האלו. מבט שובב של ילדה עם ניצוץ קונדסי. אולי אם הייתה עוברת העירה, מוצאת ידיד משכיל, לא אכפת מה דתו, חיה את חייה. לא עם המעטפת הזאת שפירושה אלמן זקן שיואיל לעשות עמה חסד, ייקחנה לחמם את יצועו. מחשבותיי

התרוצצו כעופות בלול שחדרו שועל. חייב להיות מוצא. כניסתו של המנהל כמו העירה מחלום רע.

הסתבר שסמירה (זה שמה) אכן הייתה תלמידתו. נבונה, תוססת, ידה בכל. פעלה במועצת התלמידים, ארגנה סיוע לנזקקים בלימודים, נשלחה לייצג בכנסים ארציים. בסיום התיכון נכפו עליה נישואין עם קרוב משפחה, ודי מהר פתחה במאבק כדי להשתחרר מהם. לא קשה לדמיין את תגובת הסביבה, את המכשולים, הסבל, גם הסכנה. בהחלט תופעה שאינה מקובלת אצלנו, הדגיש המנהל. כמעט שנתיים עד שהחזיקה את מסמך הגירושין.

לא, לא היו ילדים.

ניכר בו שגילה אהדה, אולי חש בעוול שנגרם, ועל אף היותו בן העדה ושותף לנורמותיה, שמח לסייע לה בהצעת המשרה במזכירות בית הספר.

אם יסכים לקרוא לה.

הו, בוודאי.

אחר כך כתבתי לראש החוג לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בן גוריון שמכללת ספיר היא אחת משלוחותיה, וזה שמח לאשר לה לעבור ללמוד בבאר שבע הסמוכה, אפילו הודה על הבאת המקרה לידיעתו.

כל זה התרחש לפני יותר משנתיים, סיימתי, הקיץ אמורה לזכות בתואר, ושמה תמשיך לתארים גבוהים יותר. להודות על האמת, לא בדקתי האם עמד בדיבורו, ומה חייה. אפשר נישאה בשנית. (לרגע חששתי שמדירה את שנתך, שרוב אדי).

אחר כך יחווה דעתו שיותר מדי סימני שאלה משולבים

בנייר הסיכום שרשמה חני. הבטחותיי אמנם הותנו בשיתוף פעולה מצד משרדים ומוסדות אחרים ובתקציביהם, אבל הללו בטוחים

שכבר קטפו את התפוח. אינם כה תמימים, ענית. והוסיף שבכל זאת היה זה תרגיל משעשע, כמעט קונדסי, וחני תשלם עליו במשרתה. זו דעתך.

וקרץ, אלא אם אין מדובר ביחסי עבודה בלבד. טענתי שמרחיק לכת. לראש המועצה צרות משלו. נבחר במאבק די צמוד, וחלפה שנה בלא שיכול לנפנף בהצלחות בולטות במיוחד. שיעור עצום של משפחות המתדפקות על דלת מחלקת הרווחה, וגם האחרים לא רגילים לשלם מסים. לזה לצרף את הגירעון שהשאיר קודמו בתפקיד והרי לך מצב הקופה. לכן הביא את זו. לא כדי לסייע, כדי להעביר את הדאגה אל ראשה. אם מכיר את תופעת טוואי התהלוכה של האורן.

אדי אמר, מגמת המחשבים שהצעת לגימנסיה שלו לא תפתור את בעיותיו.

הצעתי עוד דברים.

כולם מאותו מין, ולא ברור איך יתממשו. וסיפרתי שלפני שנים המליץ איש חכם שאתו נועצתי, לתקוף במקביל בעשרה צירים. אם תבקיע במחציתם תהיה זו הצלחה מובהקת, אבל גם שלושה שווים את המאמץ. הוא שקע בחישובים, מונה בידו האחת את אצבעות השנייה, לבסוף הכריז, שמונה, וענית שרק התחלנו. מול חלון המכוננית הלבנו בתי הכפר ראמה. ואמר: את עניין השירות הלאומי עוד תצטרך להסביר לי ובינתיים בוא ואכיר לך ידיד שלי.

ברשימת ההודעות שחיכתה על שולחנו נכללו גם

מספר טלפון ובקשה שיתקשר. יעל כתבה: אחת שסירבה להזדהות ורק ציינה את צבע השיער. סימני שאלה וקריאה מודגשים נרשמו

כסיומת. ובכך הגיעה עד לכאן, ואפילו יום אחד לא המתינה. מה שהציף אותו בחרדה מהולה בזעם, הנה מתחילות ההטרדות, אחר כך יגיע תור האיומים, שיחות טלפון בלתי מזדהות שבמהרה ימצאו את דרכן גם לביתו. פתאום המחשבה שלא שיתף איש בסוד אותה הרפתקה משונה. פעמיים אחר לחזור כדבר שבשגרה, יום עבודה שהתארך, ולא נשאלו שאלות כיוון שדיוני משרד ליליים לא היו תופעה נדירה. לעתים נכרכה גם לינה בתום סיור רב נציגים שסופו ישיבה מסכמת ביישוב מרוחק, ערד או קצרין. עכשיו יעוררו חשדות גם אלה. נוסח הודעתה של יעל היה קצר, אבל מי יידע מה עוד עלה בשיחתן של נשים סקרניות. אף לרגע לא התלבט בזיהוי, דיסה שבשיל במו ידיו, ונראה שהטוב ביותר הוא להימנע מתגובה, להתעלם. זו עשתה רושם שנבונה דיה לקלוט את הרמז, גם אם יידרש לחזור עליו פעם נוספת.

תמיד הקדים להגיע למשרד, גומא את מאה הקילומטרים מביתו במהירות, תודות לכבישים הפנויים השכם בבוקר, ונהנה משעות השקט בטרם יתאכלסו המשרדים. זמן שנוח לפעילויות שצריכות ריכוז. במהרה שקע בניסוח תשובות לשאלות ופניות שהועברו אליו מהלשכה, כיוון שבתחומי עיסוקיו. היה ביניהן מכתב תקיף של הח"כית ההיא בעניין דיירות ההוסטל האתיופיות. דרשה הסבר על גירושן. וחש איך מבעבע דמו וגואה עד שתכף יגלוש מדפנות הסיר. אין עוררין על הזכות לשאול, לברר, להפנות תשומת לב. אבל כאן הפגנת כוח, התנפחות לשמה. אדרבה. חש שכיב עונג בזמן שהדגיש שבקושי פינוי, אפילו אי הארכת חוזה בוודאי לא גירוש, וטוב לחכמים שידייקו בלשונם. לא התקשה להסביר, להצדיק את הצעד המתואר בשלל טעמים. הוסטל אינו בית קבע. הוא ניתן לפרק זמן מוגבל ונועד לשרת מחזורי נצרכים. ממה נפשך (אם מוכר לה הביטוי, הררה), אם הללו הסתדרו בעבודה, יצאו וישכרו לעצמן

דיור כמקובל, וא'ם אינן עובדות (מה שמאוד סביר), יטלו חפציהן ויעברו לדירות הקטנות שהועמדו לרשותן כפריריה. לא היה זה אקט פורמלי (הדגיש), נמצא שקיים מחסור חמור בפתרונות דיור לעולים קשישים, ובני אותה עדה בכללם, לכן החליטה הממשלה לייעד את כל ההוסטלים לשיכונם. איזו החלטה הייתה את מקבלת על בסיס עובדות אלה, שאל לסיו'ם.

שב ועיין בניסוח וחס שביעות רצון, כמעט להגיד, סיפוק. הייתה זו מלחמתו האישית שהביאה, בשעתו, להחלטה לתת עדיפות לבנות העדה האתי'ופית בהקצאת ההוסטלים. נחרד לגורלן בשוכן אל משפחותיהן בתום תקופת האולפן, לעתים דחוי'ות ומושפלות, טרף קל לבני בליעל גם בתוך הבית עצמו. ולא הייתה דרכו קלה אף לאחר שנענו לו מקבלי ההחלטות. מאבק התנהל על כל מיטה ועל כל חדר. עכשיו באה זו הקנטרנית בדברי מוסר.

התרומ'ם ופנה אל המטבחון שבקצה הפרוזדור, להירגע מעט על כוס קפה. תכף יישמעו צעדי הדייקנים מבין העובדים, יציצו אל חדרו לברך בבוקר טוב. מה ניתן להסיק מצביעת השיער של זו, מבחירת הגון הכל כך רועש. בוודאי היה חוס במקורו, מה שקוראים שטני. סוג שהיה משאיר אותה באלמוני'ותה, לא ממקד את העיניים ומעורר תשומת לב, וכנראה דווקא את זה מחפשת. הנה שימש לה סימן מזהה. לתהות על דרך העולם שמכנים צחוק הגורל, מפני שישבה לבדה בביתה, כביכול שקטה ומופנמת, ודווקא הוא שהקיש בדלת והסתער פנימה. לדמיין איך עשוי היה להיראות המפגש אילו אירע בנסיבות טבעיות יותר, למשל בעת המתנה בתור מתארך לפני דלפק פקיד הבנק. הייתה בוודאי פולטת דיבור של קוצר רוח ונעני'ת בתנודת ראשו המנומסת, הנהון של הזדהות מלווה בהבעת חוסר האונים וההשלמה. הו לא, הייתה מוחה, יכולים היו להושיב פקיד נוסף. הרי טובעים בכסף, וכולו מכיסינו. אמת, אבל מה הטעם בהתרגזות שפוגעת רק בבריאותנו, התגובה הראויה

היא להעביר את החשבון לבנק אחר. לראות את תנועת הסכמתה, בתנאי (כך תגיד) שגייע לאוזניהם באמירה ישירה וברורה, אולי בתוספת העתק להנהלה הארצית. בשיחה שהייתה מתפתחת בהמשך (עתה כבר ללא חיפזון וקוצר רוח), היו התפקידים ברורים ובלא טענות ותלונות.

לא שינתה את הלבוש לקראת ביקורו השני, אף שכבר לא בא כהפתעה. וכשנתן על כך עכשיו את דעתו, תהה אם מפני שלא אכפת או כצעד מכוון. לא הייתה עטופה בצניעות מוגזמת, חולצת טריקו רקומה שהעניקה עגלגלות לכתפיים, לחזה, והאם היו מכנסי ג'ינס. צירוף שאולי מבטא איפוק, פשטות ביתית. כמוהו מגע אצבעותיה בזרועו בתנועה של ביטול לסיפורה של האם ססיל (איזה שם) על גניבת פירות הלופה.

מעשה שראוי להגדרה חמורה יותר, לכנות שוד. וזה האיש אנדלמן שנכנס לחצר וקטף סל מלא, אפילו כאלה שטרם הבשילו וספק אם ינבטו. ותיארה איך כשראתה מהחלון תכף רצה החוצה, צועקת שיחדל ובאיזו רשות, ואת ההסבר שלו שלא חצר פרטית, מקום ציבורי ששייך לכולם, ועוד על הגדר שמסמנת גבול. וחספתי את הסל (סיפרה), ובצעדים זריזים אל המשרד, והוא אחריי, מתאמץ להשיג ולא מצליח כי קלת רגליים לעומתו.

בת כמה הייתה, תשע עשרה או פחות, וזריזה, והמורה גולדברג יצא מהכיתה לברר מה הצעקות ואת מי מכנה גנב, שמע ומיד ויתר. לדמיין את המעמד. עומדים שלושתם סביב הסל ומאחור התלמידים שפרצו מהכיתות צוהלים על השיעור שנקטע במפתיע, ואנדלמן מסביר שצריך את הזרעים כדי לגדל חלקה מסחרית, והרי ללא שימוש, לא מבין למי מפריע. עדיין נושם בכבדות מהריצה, גם מההתרגשות, כי חטפה את הסל שלגמרי פרטי. המורה גולדברג אמר, תני לו כוס מים לפני שיקבל התקף לב, ואת אלה יכול לקחת, מקווה שיצליח.

וענתה שכבר הצליח המנוול, נרעש כאילו נפגע כבודו, כאילו לא גנבה פשוטה, ועכשיו גם זכה בשלל. בלי שום חוש עסקי, סיכמה הזקנה וניכר שנסערת מסיפוריה שלה. תמרה אמרה, הנה פרשה שלא הכרתי.

לא היו בפי יעל תוספות על מה שכתבה. ניכר גם שלא

התרשמה מאותו פרט מזהה בצורת צבע שיער, מפני שבעצמה צובעת ורק שמעדיפה גוונים כתומים. השאירה מספר טלפון, הידידה הזו שלך, אף שרשום אצלך בפנקס. לשם ביטחון. תנועת היד שעשיתי, מין ביטוי בשפת אילמים שמלמדים בקורס למזכירות, שאין צורך להיחפז, לא דחופה השיחה הזאת ולא חייבת להעביר גם אם שוב תחזור. בינתיים הנה מכתב להדפסה ואותו לשלוח ישירות על פי כתובת הכנסת, עם העתק ללשכה. היו גם הערות שרשמתי בצדי ההודעות, בתוספת שמות שביקשתי להשיג בטלפון.

איך ניסח זאת אדי בעזרת אצבעותיו, שמונה.

קודם כול קפה, התעקשה יעל.

הייתה נבוכה הילדונת ההיא שבתפקיד מזכירת ראש המועצה, מעצם ההזמנה להצטרף אל שולחן האורחים. ישבה מכווצת ולא חדלה לחפש אחר מבטי אישור ועידוד מצד הבוס. בת עשרים, סיימה את התיכון בכפר, בגרות חלקית, לא במתמטיקה שקשה לה במיוחד, ובאנגלית רק שלוש יחידות. יש עוד חמישה אחים ואחיות, אחת גדולה נשואה והשאר עדיין בבית, קטנים. הגבנו במזל טוב לידעה שבקרוב תלד האחיות את בכורה.

האב בעל טנדר ועוסק בהובלות.

יעל הודיעה שאין תשובה ממנהל מקרקעי ישראל.

אחרי סיום התיכון ישבה שמונה חודשים בבית, לא ניסתה למצוא

תעסוקה. עבודות מתפרה נחשבות לבלתי ראויות לבנות טובים וגם הן לא תמיד מצויות. קצת סייעה לאמה במשק הבית ובעיקר השתעממה. תכניות בטלוויזיה, אלה הטלנובלות (חיוך), לפעמים ביקורי חברות. עד שהציע לה אבו מוך לעבוד כאן. הוא קרוב שלה, בעל של דודתה. עשתה קורס מזכירות במשך שלושה חודשים.

ושאל אם בסדר.

הוא צריך להגיד, חייכה אל ראש המועצה.

מתכוון, אם שבעת רצון מחייך.

כן, די מעניין, גם ממלא את הבוקר, ועוד מרוויחה כסף.

הסבירה שחלק נותנת להורים כי גרה אצלם, וחלק לעצמה, בגדים, בקבוקי בושם, תמרוקים וכאלה. לא, לא חוסכת. וכי לאיזו מטרה. היה עצוב לשבת סתם בבית ולחכות, תרמה דיבור ביוזמתה. לחכות למה.

אולי לחתן. וצחוק.

מעבר לקיר הכריזה יעל שקלאודיה מהתיירות בסיור בים המלח, תחזור מחר.

הביקורת של אדי, שכמו במעגלים האופן שהתנהלתי. כל כך מבולבל עד שלא נתפס המכלול. מתחיל בתסכול, שלא בטוח שבאמת חריף. הרי מתחבר אל כל מה שמקיף, האחות הגדולה שמנקה ומבשלת לבעלה, ובקרוב גם לבן הראשון ולשני, אחד חדש בכל שנה. את זה רואה יום אצל השכנים ואצל קרובי המשפחה, ואצל השכנים שהם קרובי משפחה.

רואה גם טלוויזיה, אמרתי.

ומניף את היד לבטא קוצר רוח, מבקש לדבוק בקו המחשבה בלי להיקטע בהערות מתחכמות. הנה עבר לסעיף הבא, המצוקה שמכנים עוני. יכול להבטיח לי שלא הולכים לישון רעבים, חיים של דולר ליום, שלכך די בקצבאות הילדים, אפילו תישאר יתרה

לרכישת כיסוי ראש לכל בת שמתווספת. רק הוא ואני מכלכלים את הביטוח הלאומי, ההם שם מוצצים אותו ועוד בטוחים שמקופחים. ללא כבישים ומדרכות, ללא פתרונות לניקוז זרימות החורף, וביוב שזורם בחצרות ונשפך לוואדי. האם דייק בציטוט.

לא כבשו את לבך, צחקתי.

מה שחסר סיכויים מראש, הרי מכיר את השקפותיו. את אלה היו צריכים להבריח בארבעים ושמונה כשעוד היו קטנים ורזים. בכייה לדורות. לכן בוחן את מזימתי צעד צעד עד שתהפוך זו המזכירות כסויית הראש למתכנתת מחשבים, ויחד עם בעלה הכירורג תתגורר על הכרמל, ותגדל את שני ילדיהם בהירי השיער. האם כיוון לדעתי. והערתי שלא מתכנתת, הרי שמע על קשייה במתמטיקה. מה דעתו על אחות סיעודית, אולי בטיפת חלב, מה שיקטין את תמותת התינוקות.

כבר מזמן חדלו למות, הוא מניע יד בייאוש.

אגף הפיתוח, מודיעה יעל.

על הקו המזכירה, שואלת לשלומי בנעימה ידידותית, חוקרת עד כמה דחוף כי ממש מאחר לישיבה אצל הממונה על התקציבים, לכן מפצירה שלא אעכב. הייתי דורש בשלומך, אני אומר לו, אבל הבטחתי לקצר, לכן ההסברים יידחו לפגישה נוספת על כוס קפה. בינתיים האם ניתן לבדוק את מצב הכיתות ואיכשהו לבוא לקראתם, אפילו במעט.

רק לכפר הזה.

בשבילך, הוא מכריז, מצייע להעביר למזכירות את תיאום שתיית

הקפה.

אחד שהוא ידיד, אומרת יעל ומתיישבת מולי, משמע, צותתה לשיחה. אוהבת את הקול שלו שמקרין סמכות בלי ניפוח חזה. לא צורת פקיד, יותר של בעל בית ובלי משחקי כבוד.

בכל זאת לא יעשה דבר ממה שהבטיח.

אם תתקיים הפגישה אצלנו תהיה זו הזדמנות לפגוש את הדמות שמעבר לקול.

ואז תתאכזבי.

ועדיין דבוקה לכיסא, לא זזה, כאילו מתעמקת בהערת.

שוב צלצלה ההיא, היא אומרת, ולא טורחת לפרט.

חיוך שפוגש את שלי, ואני מבקש להאיץ.

נו.

שאלה אם יש טעם להתעקש שאעביר את השיחה, וכשהבינה שבלתי אפשרי, ביקשה שלפחות אמסור שכדאי שתתקשר. משהו בעניין אחות שאינך מכיר.

ושאלתי, של מי.

שלך, כך הבינה, או אולי טועה.

יש לי שלוש, צחקתי, ואותן מכיר היטב.

והניעה יד בחוסר אונים. יכולה רק לצטט את ששמעה, אולי אפילו הוטעתה ופירשה לא נכון את דבריה של ההיא שהזדרזה לנתק. ואמרת, בואי נמשיך בשלנו. עדיין נותרו אצלך ברשימה אחדים שביקשתי ולא קיבלתי, ולנסות שוב את מהנדס העבודות הציבוריות, אולי חזר.

אבל בסוף היום ביקשתי שתודיע לתמרה שאגיע למחרת.

לדמות למבנה מתמוטט, סיפור פגישותיי עם התלמידים

האתיופים. מתחיל כמו סדק דק שמעורר אי נוחות, לדאוג אם יועלם צבע הסיד לאחר הסתימה, לבן טרי על גבי לבן ישן שכבר קצת הצהיב, טרדה שבשוליים שאפשר לא לשים לב. אחר כך האושות, רחשים שאולי אנקות כבלי הפלדה הנאבקים לאחוז בכטון העוטף עד שקורסים יחד. ראשון שגורר שני, והבאים אחריהם בזוגות

ובשלשות תחת געש הזרם, מפל אדירים בלתי מתחשב שאיבד כל שיקול של אחריות.

התחיל ברעיון שמתאים לבוקר קריר, כזה שתמיד מתחבר לחיילים, לזיכרונות כשהייתי גם אני, והפעם בשורה על כניסת הצבא ללבנון. קול הקריין קידמני בידיעה הדרמטית שהנה התרחש סוף סוף, גם חזר על הודעת ראש הממשלה שהוחלט להביא קץ לסבלות תושבי הצפון. בוודאי היו לי עוד שותפים להאזנה, אבל רוב הציבור עדיין נם את שנת טרום עלות השחר, והחמיץ את הדיווחים הראשונים על שיירות השריון והרגלים שפרצו ממטולה, ואיך חלפו בסערה על הכפרים חצביה ומארג' עיון, שועטים לעבר ג'זין. בכור ילדינו הוכשר זה עתה כאיש צוות או אולי כמפקד הטנק כולו, וסביר היה שישתרבב אל תוך הקלחת. עשיתי כבכל בוקר את הדרך הארוכה מביתי לקריית הממשלה בירושלים, מאזין להודעות ולפרשנויות שזרמו בסערת רוחות, נקטעות בדיווחי כתבים ודיבוכים נרגשים של אנשי מילואים שהתעכבו במעבר הגבול. הרהרתי שבוודאי בביתי הכול ישנים בשלווה, לכן להתקשר תכף כשאגיע למשרד.

בשער הגיא חנו כמה כלי רכב צבאיים ושוטר סימן לעקוף מהצד. הוא עשה תנועה שקוראת להאט או אולי לגלות אורך רוח, עצה שאכן הייתה במקומה נוכח שיירת המשאיות הכבדות שהזדחלה לאורך עשרים הקילומטרים המתפתלים עד הבירה, מותירות רק מסלול בודד לכל השאר. כשסוף סוף הגעתי, נאלצתי לפלס דרך בתוך התקהלות מוזרה בחזית הבניין. כמה עשרות אתיופים ניצבו בלבושם המיוחד והניפו שלטים. אולי תבעו דיור או מחו על יחס המערכת לתרומות דמם. השוער שחשש פן ייחסם הפתח ניסה לשווא להודפם אל המדרכה ממול. ניכר שלא הבינו את אי סבירותו של עיתוי הפגנתם, וגם אם הפתיעם האירוע, בכל זאת הוסיפו להתייצב בהבעה חירשת, אטומה לקריאות ללכת הביתה כי יש

מלחמה. לא הועילו גם ניסיונות ההסברה של העובדים שהחלו להגיע. תהיתי אם מבינים את השפה. רמת השליטה בה בסיום פרק האולפן הייתה תמיד מתסכלת, אבל הן מצויים ביניהם יחידים שיוכלו להסביר לאחרים. אחת מעובדות המזנון קראה, תקשיבו לחדשות, לא זמן מתאים למהומות, והניפה את היד לסמן ייאוש. אך הם נשארו לעמוד בסבלנות ורק חזרו והשמיעו קריאות קצובות שבגלל המבטא נותרו סתומות.

אחר כך שחתי ליעל שנדהמתי מדרגת הנתק. סגורים בעולם מוקף חומות, לא לראות ולא לשמוע. חיות בכלוב או כאילו נחתו מן החלל, מין לעצמו. ואת ההסבר של דארווין שחיים בסביבה נפרדת מיליון שנים, ושם עוברים שינויים והתאמות לתנאים המקומיים, שקוראים אבולוציה, ואחר כך כבר לא ניתן לזווג עם אחיהם מפעם. לא הצד הביולוגי שדווקא מצליח, מתכוון לחיבור תרבותי שהרבה יותר מורכב.

לכן יזמתי את המפגש השבועי עם קבוצת תלמידים באחת הפנימיות, ויחד צפינו בחדשות שבטלוויזיה. בדרך הזו קיוויתי לקרבם אל המתרחש סביבם, גם לתת ממשות למושגים ולשמות משיעורי ההיסטוריה והגיאוגרפיה, שעד כה היו ערטילאיים וחסרי ממשות. בעוד הקריין משמיע את דבריו, הייתי כותב על לוח את רשימת הנושאים שעלו בשידור, ומתוכם בחרתי אחד או שניים להתעמקות בצוותא. החבורה הייתה מעורבת, בנים ובנות מכמה שכבות גיל, ועם הזמן הפכו חלק מן הנושאים לסדרת דיונים נמשכת ומתפתחת, בה הובעו דעות וננקטו עמדות. לא הייתה חובת השתתפות, אבל תבעתי דייקנות, שקט בעת הצפייה, והתנהלות מכובדת במהלך השיחות. את רוב המשתתפים הכרתי אישית והייתי מעורב בהכוונתם למוסד הזה, גם בהליכי קבלתם שחייבו מאמץ רב מצדי, כמעט חיזור על הפתחים. לקשר הקודם בינינו היה בוודאי משקל בנכונותם

להצטרף למין חוג שהצטייר כעוד שיעור בכיתה, ועוד בהתנדבות, אבל דימייתי שאט אט מתפתח עניין, סקרנות שהתבטאה ביוזמות שמעבר למפגש עצמו, הצצה בעיתון, האזנה לרדיו, כאלה. אם השתרבבו פיהוקים העלמתי עין. אין קל מהונאה עצמית. עד שקרה.

לחוש טיפש, שחתי לאדי, וזה כשהגעתי בהול, לאחר דהירה מטורפת בכבישים העמוסים, עוקף בפראות וחותר מסלולים ובלבד שלא אאחר. כל זה מפני שפתאום החליט להיזי ישיבה, המנכ"ל הזה. שיבוש קל בלוח הזמנים שלו, שלא תואם עם שעת השידור בטלוויזיה. אזי לפרוץ פנימה ולגלות שאין נפש חיה, ריק.

גיחוך שכמו לעג. מחזיק בצרור מפות שטרחתי להכין מבעוד יום, זו של אירופה, ושנייה שצילמתי מתוך האטלס, אזור הבלקן. מפני שחזר ועלה בכל מהדורת חדשות, והיה ברור שידובר בו בערב. סרביה וקוסובו, והיסטוריה רבת אלימות שהותירה איים אסלאמיים בעומק היבשת. גם רעננתי תאריכים, לדעת מתי החלו פונים בתפילה לעבר מכה, בהירי השיער מבוסניה ואלבניה.

אלה הטורקים, שחתי לאדי, שעוד ניצחון אחד או שניים היו מגיעים אל גלוחי הראש הברלינאים, אולי גם אל הבלונדיניות בשבדיה. לדמיין אותן עוטות רעלה ומכוסות עד הקרסוליים.

והסברתי לו שכאילו מנגנון הפעלה סמוי מתעורר לחיים אחת לחמש מאות שנה, ואז כלהק ארבה, שועטים בהמוניהם מן המזרח והורסים כל חלקה טובה. קודם אטילה, אחריו ג'ינגיס חאן, במאה החמש עשרה העותמאנים ועכשיו המוסלמים האלה שמציפים את אירופה. לצפות מהצד ולצחוק לאיד.

ואמר, הרי צפוי גם לנו.

בידחה אותו המזימה שלי לחסום את הזרם השוצף בעזרת אצבע של ילד הולנדי, תכנית מתחכמת, שעיקרה, עיקור באמצעות

קידום. לא חדל ללגלג על תמימותי (וזה בעת ששבנו מהביקור בכפר עילוט). מפקפק בנתונים שפרסתי, בתרומה שבדחיית נישואי הבנות באמצעות התנדבות לעבודה קהילתית, מה שמכנים שירות לאומי. אחריה עוד יתבקש סיוע להמשך לימודים, ואז תשובנה הביתה אל ייעודן המקורי, הלידות. אפילו כך, טענתי, ארבע חמש שנות תעסוקה השקולות לשלושה הריונות. מצדיקות כל שקל. והרי שוב לא תהיה זו הפלאחית הכנועה אלא אישה בעלת מקצוע שיצאה לעולם, ראתה חיים אחרים ותחפש עניין ונוחות. ומלבד זאת, הרי יוזמה ממשלתית שלא החלה בי. הון עתק המיועד למבני ציבור, כבישים ומדרכות שלא יימצא מי שיתחזק. כספים שיישפכו, בין אם יקודמו הנשים ובין אם לא. והרגיע שדאגת שווא, לא יעשו. את זה בביטחון מלא. מכיר היטב את הממשלות שלנו, את כולן. היה חשוך המועדון וריק, ובדקתי אם לא טעות בתאריך, או שמא התקשרו להודיע על שינוי ושכחתי. אולי יעל. השאירה הודעה על שולחני ולא טרחתי לקרוא. לא נותר אלא לחפש בחדרי המגורים, ובאמת מצאתי.

התקהלות על הדשא וצעקות, פחדנים כולכם, גם קריאות להזהיר מי שיעז. קול שאולי עקיבא שקוראים גם אדיסו, ומי שצווחת, זאודי, תמיד היא, תמיד לפני כולם. ראיתי שלקחו למקלחת מישהו מהקטנים, ואת אמווט שקוראת להכניס לחדר. מישהו אמר, תראו איך התנפחה העין, ואדיסו ענה שיכול גם אותו אם לא ישתוק. אתה ראשון בתור. ואז הבחינו בי מתקרב.

מה קרה.

לפי אופן ההתפזרות, מסתלקים בשקט. וכששאלתי, אושרת, מה קרה, ענתה שסתם, ונבלעה בביתן הבנות. לא עזרה קריאתי לגשת הנה. ניסיתי את אלה שנשארו, שלושה ארבעה מהבוגרים, את אדיסו, ורק משכו בכתף. רגע אחד עוד התבוננתי בהם, מחזיק

בניירות שהבאתי, אחר כך הסתובבתי ופניתי למכונת. נסעתי. אדי הביט בי, חיכה שאסביר, ואמרתי שקופסת פתיתי תירס, משהו שקוראים קורנפלקס. רכוש פרטי של אחד הקטנים שלקחו מהארון וחיסלו. מזה התגרה. יש בתוכם כאלה שכנראה מזוהים בחיצוניותם ונחותים, נושאים כינוי שמעיד שלא מגזע האדונים, עבדים שסופחו אי פעם ומתחתנים רק ביניהם. בקצרה, הטיחו עלבונות ונשלפו אגרופים. את זה ביארתי בטלפון למנהלת, ושוב לא חזרתי.

עכשיו תורו להתפלא, שואל אם כך נגמר החוג, ונראה שלא מקבל כתשובה את החיוך שלי. לא מסכים גם עם תנועת היד שמה אפשר לעשות.

נגמרה הציונות.

והתנגדתי. איך מתחברת זו לכאן. רציתי לנעוץ דגל בראש הר, לרשום ניצחון, כך תמיד, ולא היה. לא בפעם הזאת. ניכר שלא הנחתי את דעתו. לטרוח לבוא אחת לשבוע, גם כל ההכנות, והדהרה בכביש כאילו מסייע יולדת. פתאום די, בניין קלפים. והם.

מה.

אם לא התקשרו להתנצל.

לא.

לא ביקשו להמשיך במפגשים.

לא.

וחייך. נראה שגם מצבה מזהב לא יקימו.

אדם שעובד בשדה, מעביר קווי השקיה בין שורות תפוחי אדמה ובצל, מפזר אמוניאק לדשן את הצמחים, גם מרסס כנגד זחלי פרודניה ופיתיונות לחלזונות. לא יכבוש את העולם גם

אם יחזור ויעבד את החלקה שנים רבות, אבל כשירדת החמה יכול לשאוף את רוח הערב ולהתבונן בהנאה בחמשת הדונמים הירוקים ששופעים בריאות. אי אפשר שלא ישבע נחת. אם יתכופף ללקט אבן שחשפה שן הקולטיבטור, לא באמת חיוני, אבל כן לעקור צמח ירבוז שתוך ימים מעטים יפרח ויפיץ את מיליון זרעיו. עיני האיכר החדות יבחינו בעקבות גלגל עגלה שדרס את התלם. יודע שלפני הנביטה, לכן לא רמס את הגידול ורק הידק. עכשיו יתעכב הצימוח, פינה נמוכת קומה בתוך הנוף האחיד. האיש יודע לחשב את שיעור הנוזק, קילו אחד של עגבניות או חצילים, ופחות מכך אם תפוחי אדמה. שנים קשות, שחה תמרה, אלה שקדמו למותו, לכן גם להולדתה. בעולם השתוללה המלחמה הגדולה והתפוזים הושארו לנשור לקרקע, גם האביסו את הפרות כי לא היה לאן לשווק. תמיד חמישה דונמים של ירקות שהוביל בעגלה לרחובות ולראשון לציון. את הפרי שנפסל, מכוער או פגום, אכלו בעצמם או נתנו לעופות. בכל שנה אותה תמונה כמעט ללא שינוי, ורק מיקום המינים התחלף בסדר קבוע. איפה שהיה בצל עשה עגבניות ועל העגבניות צנון או שעועית. מה שמכנים מחזור זרעים. איש חרוץ שעשה בדיוקנות, דאג שלא יחסר לחם בבית. מה נשאר מכל זה.

היא צחקה בשקט. לגלגה על האם שמשתייכת לאלה שאף פעם לא ישמחו בחלקם. להגיד, חיים כדי לייצר מזון ולאכול אותו. ארבעים שנה הייתה מזכירת בית הספר. לא תפקיד חשוב, ובייחוד בהתחלה כשנכלל גם הניקיון, ולפעמים קפה בשייכות הצוות. אם היה מרשים אביך, נסיך חלומות. אולי בעיני נערה כפרית שכל מה שהכירה, איכרים צרובי פנים וגסי לשון, מפיצים ריח רפת.

היה שמנמן, אמרתי, ועדין. לא טיפוס של מפתה.

מי יודע, היא צחקה.

כבר סיימתי את כוס הקפה, אף שהומתקה באופן מוגזם. מסתבר

שבטעות. בהמשך הערב תיזכר פתאום, תשאל כמה כפיות, אמרתי, ותיאנח.

בסוף אלמד, איימה. וצחוק.

כל אותו זמן שרויה אימא ססיל בשינה עמוקה בחדר שמעבר לקיר. אין לדעת כמה תימשך. אבל הפעם באתי לקבל תשובה דווקא מהבת, להבין את כוונתה בהודעה שהשאירה. אמרת משהו על אחות.

לא נראית ממהרת, מציעה עוד כוס, אולי תה. חלילה שאפרש זאת כניסיון מתיחה. במהרה אדע את שידוע לה ואבין שמועט. בדרכה למטבח היא שואלת אם הכרתי את הזוג הוכמן, נדמה לה שהזכרתי את השם. רק רגע ותחזור.

פתאום כאילו הואר כל החדר באדום. הרי ברור לאן מושכת, מה שהיה עליי לתפוס מיד. הסיפור הנדוש על המנהל והמזכירה. יושבת זו ומשחררת רמזים בעובי של דלעת ואתה כלום. לכן גם התיישבת הפעם ממול, אמרתי, שמרת מרחק כיאות. ובעודה מניחה את הכוסות, היא מביטה בי במין תקיפות שמעלה קמט במצח, ורגע של שקט עד שמתיישבת על הכורסה ממול, פולטת בצער, שמוכרח לפרש כי לא הבינה. שאחים את ואני.

שאגת הצחוק שיכולה לעורר מתים ולפחות את הרחוב. פרץ גם שעלול להזעיק שכנים. להיות פלא אם לא התעוררה האם בחדר הסמוך. בלתי אפשרי מבחינת הגיל, היא שבה וצוחקת, נדמה לה שאמרתי שישים שנה. ועכשיו נוטלת את הכוס ועוברת אל הספה לצדי. אם הודאגת, היא אומרת. מבקשת שאתאר את צורתו, איך נראה.

לפי התמונה באלבום הישן. גלוית דואר ועליה בני זוג, במין

אליפסה שעיצב הצלם האלמוני, להעניק חשיבות למעמד. היא בשמלה פרחונית והוא בכתונת לבנה ועניבה. תמונת כלולות, אמרה אימא, שולפת מתוך קופסת הפח בה נשמרה יחד עם אחרות, לקבוע בראש האלבום שהביאה גברת קרינסקי לכבוד הבר מצווה שלי. לא היה אלבום לפני כן בבית משפחת גולדברג, ודווקא זה הרשים בהידורו, ירוק ובמרכזו תבליט נחושת בדמות איכר אוזח בידית מחרשה רתומה לצמד שוורים. עמדת התצפית של האמן נקבעה מאחור והבליטה את גבו הכפוף של החורש ואת אחוריו הכבדים של השור השמאלי, בתחתיתם השתלשל צמד אשכים גלוי ומודגש, שהביך את בן השלוש עשרה. לא ניתן היה להציג את האלבום לפני חברים מחשש לפרץ צחוק בלתי נשלט. גם נדרש להסב מבט כשבחן האב את השי יקר הערך וכאילו לא הבחין. זוכר את סומק פניה של בכירת אחיותיי, שהזדרזה להניחו מידיה, ואת תהייתי אם ניתן למחיקה בקרצוף או שחיקה. חששתי שעקב כך יודגש ביתר שאת, ויחשוף את מבוכתי.

לשער שהיה זה הצילום היחיד שנשתמר מנישואיהם. ועכשיו שנזכרתי בו הרהרתי שמעולם לא נתקלתי בתמונה מן הטקס עצמו, מראה הכלה בהינומה או צילום משפחתי, שבני הזוג במרכזו, וכל האחרים כמו ערמה מחבקת. משמע שבלא צלם. מעולם גם לא הוזכרה החתונה עצמה, היכן עשו ואם רבת משתתפים או מצומצמת, כזו שעורכים באחד מחדרי הרבנות על פי כללי ההלכה. למנות את קהל המשתתפים, בית הכלה על נספחיו (כבר היו נשואות שתיים מהדודות), וכן כמה מאחי החתן שכבר עלו ארצה והקימו משפחות (אם אכן טרחו לעשות את הדרך בתחבורה של אותם ימים). היו גם שכנים וחברים לעבודה (שלה כמובן). צרף את כולם ולא תגיע למאה, גם לא לחמישים. לו בידו הדבר דומני שהיה מסתפק במניין צנוע. שיער שחור, אמרתי, ופנים שמתחברות למשקפיים עגולים לכן

עגלגלות גם הן. בוודאי ראשיתה של השמנה שתתחזק עם השנים.
לא כרס. העיניים חכמות.

כמו שלך.

לכן להימלט אל שאלתה האחרת. הרי הייתה הגננת שלי, רננה
הוכמן, כבר הספיקה לברר את השם. והוא, על פי סיפורי, מנהל
בית הספר היסודי בו למדתי. שתי דקות הליכה בין ביתנו לביתם,
אולי שלוש, היא מצטטת.

שני זוגות עיניים שמתחברים בקו ישר של מבט, ננעצים ולא
מרפים עד שימצמץ הראשון. לכן שקט מתמשך שאט אט מתחלף
בחיוך מלגלג, והאמירה (שלא מתיישבת עם העובדות, כיוון שביישוב
אחר לגמרי), שחזר הגנב אל זירת הפשע.

אולי לכן שח לאדי על הזיכרון היחיד שנותר לו

מהגן ההוא, חגיגה רועשת, ומוכרח שבחנוכה, לפי הנרות הדולקים
שהחזיקו כמה מהילדים, שרשרת חיה שסובבת במעגל ושרה. זוכר
שאחזו זה ביד זה, ואז איך את הנרות. עניין שלא מתיישב במלואו.
נשאר ללון, התעקש אדי וקרץ.

זיכרון בודד, ודווקא לא מהשנה האחרונה, שבסיומה מלאו לו
חמש. יותר קרוב להתחלה, גיל שלוש אולי. גם לפי הצילום הקבוצתי
שנשמר משום מה בקופסת הפח ואחר כך הועתק לאלבום. חבורה
צפופה, שורה מעל שורה, האחת על הרצפה והשנייה בישיבה על
כיסאות, העליונים עומדים. בערך שלושים, מזה ברור שבמגוון
גילאים. הוא באמצעית, נראה מעט קטן מן האחרים ועדין, מחזיק
בחפץ כלשהו שמצמיד לחזה, והמבט אל המצלמה בדאגה קלה.
תמונה יחידה משם, ואף לא אחת משש שנות היישוב הבא, עפולה.
גיל שלוש, אמר, משהו שנחרת בזיכרון מדיבור של אימו בתקופה

מאוחרת בהרבה. מצביעה על כמה ילדות וקוראת בשמותיהן, אילנה מלר ולאה ארקין או אולי להפך. דמויות קטנטנות שבקושי תבחין בתווי הפנים, וגם מפני שכהה, ממש מושחרת בשוליים. טכנולוגיית הצילום של פעם, מעיר אדי, לא מבין למה חשוב בעיניו. וענה ששתי סיבות.

החפץ הזה שמחזיק, רק הוא, כנראה כדי להרגיע. מה שמחזק את ההערכה שצער מהאחרים. אם תמונה לסיום שנת לימודים, יוני או יולי, שגם תאריך יום הולדתו, אולי צורף סתם, לשם הצילום בלבד, חודשיים לפני שיתחיל באמת כתלמיד מן המניין. ועדיין לא מבין את החשיבות. למה היה לה לצרף אותו. אפילו לטרוח לשדל, לפתות בעזרת צעצוע.

ומקמט את המצח. נניח. ומה השנייה.

שאינן שום דמות מבוגרת. הרי תמיד תמצא בתמונות כיתתיות את הגננת או את המורה. לפעמים בולטת באמצע או בשורה הראשונה. גורמת בממדיה לקטנטנים לזקוף את הראש כדי שייראו. לפעמים למעלה כתרנגולת שסוככת על אפרוחיה, והזרועות על כתפי העומדים מימין ומשמאל. וכאן תמונה יתומה. ושוב ההבעה שמחכה להסבר. ואמר שאין תמונות נוספות, זו היחידה. לכן אין לדעת איך נראתה באותן שנים הגננת רננה הוכמן. הזדמנות שהוחמצה.

כדי להצדיק את האיחור היה צורך בבדיה, לטעון שצלצלו בערב, הפצירו שאגיע לאזור תעשייה כלשהו באזור משולש, כדי להתרשם מקרוב מבעיית ביוב שמעכבת הפעלת נגרית רהיטים שכבר הושלמה הקמתה. סיפור קפקאי על חיבור למפעל שפכים

אזורי, שכבר הונח הצינור ונחתם ההסכם, אפילו הועברו מקדמות, ואין מאפשרים לפתוח את הברז. דוגמה מוכרת של ניצול הזדמנות להפעיל לחץ, ורק שתמיד הקורבן הוא צד שלישי קטן וחדל אונים, על גבו מנהלים אלה את מלחמותיהם. מזכיר פרשה משעשעת באתר הקרוואנים בחולדה, משהו מהשנים שטרחתי עם העדה האתיופית, לא לשכוח לספר לך כשאגיע. כנראה בסביבות השעה עשר. יצל הבטיחה לרשום לפניה. הרי זה מקצועה, מזכירה. ותמרה לעגה, שקרים.

עם הגב אליי, טורחת במטבח ובכל זאת מטה אוזן. לפרש כהסתייגות, נתז רוק, שאולי כדי לרמוז שאכזבה גם בעיניה, המשך להתרסה על חמיצות הפנים הצדקנית שלי מאז שהתעוררתי. יכולה להעיד בשבועה שלא על צד שמאל, לא בהפסקות השינה, גם לא כשקמתי. דיבור של התחכמות גסה.

עד למשרד מרחק של שעת נסיעה בציר שלפעמים משובב נפש, יער חולדה וצומת נחשון ומנזר לטרון. אם מסלול לטיול שבת, אולי בצבע חרובים, בזמנים שעוד שקדו הילדים למלא בשקיות. איסוף שהוא עיסוק שהוא מטרה, עד שמכריזים די, נמאס ועת לשוב הביתה. לא בפעם הזאת שכל תשומת הלב מרוכזת במהמורות הכביש, והמחשבות מבקשות הסבר לטורח, לשם מה ולמה. תסכול, זו המילה. עד שאמרתי לעצמי, ילדונת, לאן נפלנו. דיבור שרוחץ בניקיון כפיים, ויכולה להשיב שדי בהצגות, ידעת ובאת, ואת סדרת השקרים פתחת כבר אמש. יכולה להשיב, ושותקת.

כמעט צהריים, ומשאית עמוסת חציר דשדשה לפניי, חוסמת את הכביש הצר בכבדות מתגרה ובלתי נעקפת. יום שלא ייזכר לטובה כבר מתחילתו, שאי אפשר לסמן במדויק מתי הייתה. תערובת של בוקר ולילה שנדמה שלא יבוא לה קץ. גם השוטטות המיותרת בחיפוש אחר מה שזכרתי כגן הילדים ובפירוש הצטייר כמובדל

לעצמו, חד קומתי ובחזית מרפסת שהיא הכניסה. אולי הרסו. אלא שמראה הקיים וצירוף מרכיביו לא ניתן לחיבור עם התמונה שבראשי. כאילו טעיתי בכיוון או התערבבו יישובים. המשך הולם לשיחה עם הזקנה שאף היא הייתה רחוקה מלקלוח. מין מבוכה שחייבה התגנבות סחור סחור מאחורי מסך בצורת קפה של בוקר. לשאול על הטיפוס הזה, הוכמן, אם כבר אז כמו כרס מהלכת. והתשובה, שלפחות במה שנוגע לחוכמה, אולי לכנות שאר רוח. היא הסבירה שאומרים שבא מהלב, ואצל השני מהמוח. אבל אצלו שכל של כרס כמו ללטאות. נדמה לה שהגדרה קולעת. עוד הייתה צעירה מדי לנתח בכלים של עתירי ניסיון, אבל מהרגע הראשון הריח רע הזוג הזה, שמוטב לא להידחק ביניהם. בת עשרים שכמעט ילדה, ועם ידע לא רע בחליבה ובבישול, מטען בלתי שימושי בעמידה מולם. מילים שנפלטות כמתוך תרמיל קרוע, פנים קפואות כאילו בהשראת היפנוזה. אם לעודד בשאלות או להניח לטפטף, שאז אולי תניח סוף סוף לגופה ותגיע אל האחרים. ידיים שטובות לאחוז בעטינים, אולי גם יעתיקו רשימות תלמידים באותיות שמתאמצות להיות כתיבה תמה. הרי עולם בלי טלפונים, ומתי הצטרפה מכונת הכתיבה אל הריהוט המשרדי. לא טכנולוגיה, הפלא שהותיר את הילדה פעורת פה. דורכת על קרקע שלא עפר ולא ריצוף אבן, אלא מין חומר מסתורי, רך וחלקלק שלא נרטב לבוץ ולא מעלה אבק. זה בעיקר השפה שדיברו, הסבירה, לשון אחרת, וזמן רב רבת קסם. בלבלה את מוחה עד שהיו צריכים לגעור, להגיד, תתעוררי. אולי לשטוף פנים בברז.

אחר כך הבינה שסתם טפשה. עשויים בשר כמו כולם, ומאחורי המילים יצרים וחולשות ואהבה בעיקר לעצתם. כמו כולם, חזרה והדגישה, אפילו יותר, כי סחורה שקל לזייף.

רק שנינו, מפני שתמרה הזדרזה לצאת לעבודה, אומרת ששום

תירוץ משכנע לא עולה בדעתה, כזה שיצדיק איחור, ולשקר לא אוהבת, לא היא.

ממש כך.

לא החכמתי גם בחצר, כשצלצלו להפסקה ואיזו מורה תורנית שוטטה בין הילדים, השגיחה. מראה צעיר מכדי לדעת, ובכל זאת שאלתי לאן נעלם הגן, בטוח שהיה כאן פעם, ונעניתי במשיכת כתף. יכולה לכוון אותי לגן הסמוך, ויש לפחות עוד חמישה אחרים. החיוך שלה נראה מתנצל על שלא הצליחה לסייע.

ססיל אמרה, ישנת אצלה הלילה. בטון זקן, רועד בין הרווחים, שאי אפשר להיות בטוח אם ביקורת או שביעות רצון, אולי להזהיר שעדיין כאן בעולם, מבחינה וקולטת. ועניתי, המתנתי לך כל הערב, קיוויתי שתתעוררי. כבר שקועה בחזרות לקראת השינה האחרונה, זו שלא נגמרת, אם מבין למה מתכוונת. לכן המתנה חסרת סיכויים. לפחות זכית בי בשעת בוקר כשהרבה יותר ערנית. גוון של צחקוק על קמטי הפנים. נדמה לה שחשה ברמזים לכאב ראש מתקרב, סימנים קלים שאי אפשר להיות בטוח. בכל זאת מוטב שתיטול גלולה, להקדים רפואה למכה.

אם לא קשה לי לחפש במגירה. לא בין המפתחות, בצד השני. ההחלטה לעקוף הייתה עוד חוליה בשרשרת קלקלות היום, והסתיימה בעצירה חורקת בצד הכביש. אם בשל היקוות תרכובת עלומה במבוכי המוח, אולי צורת חיים שטרם הובחנה, זעירה מנגיף, נוזלת. נכרכת אט אט על צומת עצבי, אחד ממיליונים, ומעוותת את שיקול הדעת עד שמחוץ לשליטה. כמו להכעיס צץ טנדר מתוך עיקול שנסתר מעיניי, ורק בזכות הטיית הגה נמרצת ובלימה חורקת, נמנעה תאונה חזיתית. נשארתי יושב במכונית הכבויה, בוש בעצמי ובדרך תפקודי, גם אסיר תודה למערכות הרכב שמנעו התהפכות לתעלה, ולנהג ממול שבנס צפה בעוד

מועד את תגובתי ולא סטה אף הוא לשוליים. כששבה רוחי שבת ונהנתי, וטבול בצוננים המשכתי בנסיעה שאינה דוחקת, מעיף עין באדישות בשיירה שנקבצה מאחורי.

אדי טען שקל לחישוב. מתאריך הולדתי עד חנוכה בדיוק שישה חודשים, לכן בן שלוש וחצי. קצת גדול כדי להרטיב. את זה אולי לנמק בהתרגשות מההמולה שמסביב שאפילו כינתי מהומה. עשרות קטנטנים שאוחזים ידיים, גם נרות, מעגל שמקיף מעגל בקולות שירה, ואני תקוע באמצע, לא מתחבר. לכן הזדחלתי הצידה ונבוך הרטבתי במכנסיי. ממש חי לנגד עיניי המעמד. חייכתי, גם הרגשת אי שייכות, לכן שלווה מבודדת. וזו הגננת הסוערת אצה מתרוצצת ודוחקת ברוקדים לחוג ביתר עוז ולהגביר את הקולות. פתאום חשה בחסרוני, אולי קלטה בזווית עינה שעומד מהצד. חשה אליי למשוך פנימה, וביד השנייה הודפת באחוריי הספוגים לחות.

כמו מחול, צחקתי, רצף תנועתה בין החוגגים ומהם אליי, אוחזת לגרור בעקבותיה, ובתוך חלקיק שנייה כבר דוחקת הצידה בקריאת אוי שמשתלבת בקול זמרתה.

בכל זאת מתאים יותר שנתיים וחצי, חרדתי לכבודי. ואדי פקפק אם ייתכנו זיכרונות מגיל כה מוקדם. להוסיף שהיחיד שנותר אצלי מהגן ההוא, עד שעקרנו כשמלאו לי חמש, מה שמגביר את הספק. וססיל אמרה שכמו קפיץ. לא הייתה מסוגלת להיצמד לכיסא האישה ההיא. לכן בכל פעם שעשו ישיבות, חשה לסייע בהכנת השתייה. קולה חרק כעולה ממעמקים. שני גברים בריאי בשר, לכן הרושם ששקולים וכבדי ראש, וזו ביניהם דקה וגמישה עם מבט ערני חסר סבלנות, וקצב דיבור שאי אפשר להשיג. היה מפחיד בתחילה, עד שהתרגלה.

לזכור שמשכילים שלושתם, הסבירה, בוגרי סמינר. עניין לא שכיח באותן שנים, ובייחוד שם, במושבה של פעם. והיא מה, כפרית עם שמונה שנות לימוד, ומה שעוד, פחדנית.

חסרת סבלנות, חזרה והדגישה.

לפעמים רבו שתיהן, החמיצו פנים. בגלל ההערות שלה שבקצב הזה תשעה חודשים עד שנראה ילד. רמז שדבקים בשיטות שמדוריי דורות, קמץ אלף אא. גידולים שצמודים לעונות השנה, סתיו וחורף, אביב וקיץ, בסדר ובאורך שנקבעו לפני חמשת אלפים שנים ויותר (שהיה אז גיל העולם). בתים שלא תמצא ספר, לכל היותר סידור תפילות. לחזור בכל יום על המילים המוזרות במנגינה קבועה. עובדי אדמה, לכן אנשי מסורת, סיני ולא עוקר הריים (ביטוי שפירשה לה רננה שוב ושוב, בטוחה שסופו לחדור למוח ושם להתקבע, והנה). זאת אומרת תרבות פרימיטיבית של שינון. לא, לא במפורש במילה הזאת שהייתה שמורה במיוחד לשכנים הערבים.

ואותו הרי הכרת, את המורה הוכמן.

וחייכתי שבשבילי תמיד יישאר המנהל.

איך התחברו להיות זוג, אף פעם לא הצליחה להבין.

משרדי היה ריק כשהגעתי. לחפש את יעל בין קומות הבניין על פי המספר שהשאירה, מושכת אחריה גם את קו הטלפון. לא תתעניין כלל באיחורי. על שולחני נח העתק מכתב מוכר לחברת כנסת, ובתחתיתו שאלת נזיפה: לשם מה ההתחכמויות האלה. פתק מוצמד הודיע שחיפשו מהלשכה, כעסו שהזדרזנו לשלוח וביקשו שאתקשר.

מפני שיעילים, הסברתי למזכירת המנכ"ל הזועמת.

היו השכנות גברת ליפשיץ, ואימא של מאיה הוברמן,

שעליה חיווה אבא דעה מפורשת שאישה נאה. גם הדיירת של קרינסקי, שיום אחד ראיתי עומדת ליד המרפסת האחורית. גברת ליפשיץ הייתה צעירה אפילו בעיני הילד שהייתי. שיער מטופח שעטף פנים מפורכסות באודם ופודרה, וגוף שמילא את פיו של

יוייליק ריר. לטעון שאין מה להתוכח, הכי מוצלחת בשכונה שלנו. על זה ששה, בצירוף תנועה שמבקשת להרגיע, שלדעתו קצת מגזים. מסכים שדי נאה, ואפילו לסלוח על האיפור המוגזם, ובסדר גם נעלי עקב, אבל למה בכזה גובה. הם היו הכי גדולים בחבורה שלנו, כמעט בחורים, ואימא של ששה כעסה תמיד כשהתחבר אל הבנים של משפחת סימנהויז שכינתה ילדי רחוב. עוד לא למדת למה לשים לב, לעג יוייליק.

הסביר שדבר ראשון, החזה, ואיך זקוף קדימה כמו טרסה. לא ערמת הבשר של סוניה פרידמן, יישאר מוצק גם כשתוריד את החזייה. יכול לסמוך עליו שמבחין באיכות גם מתחת לבגדים, ציון מעולה. הוא הביט אל ששה, אל החיוך שלו, מוסיף, תראה את הקטנים האלה שצוחקים, וגם אתה כנראה עוד לא התבגרת. אמרת, דבר ראשון, השיב ששה.

יוייליק אחז בכתפיו בחיבוק שמכופף הצידה ולחש לאוזן בשקט שלא נוכל לשמוע. אחר כך חזר לשבת וקרץ אליו. לא להגיד את המילה בקול כשאלה פה, אבל אצל הגדולים עניין שבשיא הטבעיות. מה אמר, שאלתי.

התחת, פרץ ששה בצחוק, ויוייליק נפנף בידו בייאוש, קובע, תינוקות.

אחר כך הייתי בוחן בכל פעם שעברה, נזהר שלא תבחין, ומנסה לדמיין איך הצורה כשלגמרי עירומה, בייחוד בחלקים המביכים. יודע שסמוקים הפנים לפי החום שהרגשתי, וגם בלילה מתחת לשמיכת הנוצות, עצום עיניים, ויכול לראות כל מה שרוצה, גם לגעת, ובלי לחשוש שיופיעו אנשים.

לפעמים עצרה על המדרכה לפני המרפסת שלנו, כי הבחינה באבא שקוע בקריאה בכורסה שלו, ואז שאלות נימוס הדדיות, ומה הספר שקורא, אם ממליץ גם לה. מספרת על הצגה או קונצרט

שהלכה עם הבעל פרדי, והוא עונה שלא ראה, אבל מכיר את המחזה. מעדיף לקרוא מחזות ואז יכול לדמיין את ההתרחשויות על פי הבנתו. מוטב שיפרש בעצמו את כוונת המחזאי. הוא אמר, אחד גאון כמו צ'כוב, ואיזה משמעויות תיתן שחקנית צעירה, מוכשרת ככל שתהיה, לשורות שלו.

לא יאמר שמעבר ליכולתו להוציא כסף על כרטיס תיאטרון. עד היום לא מבין מה חיפשה אצלו, וכששאלתי הסביר שגברת תרבותית מאוד, לא מתאימה לשכונה שלנו, ואימא תרמה את חלקה, שגם הלבוש והתסרוקת על פי האופנה האחרונה. לא מום היופי, התגונן אבא. שנים רבות אחר כך עצרה לידי באיזו קרן רחוב, אומרת, לא זיהית, ואילו אני מיד. גילתה בקיאות בלימודי ולאן נתגלגלתי אחריהם, והתעניינה בשלום ההורים. כבר מזמן מתגוררת בעיר אחרת בגלל התפקיד של בעלה. לפעמים נזכרת בשיחות עם אדון גולדברג, הכי חכם שהכירה.

עניין אחר לגמרי גברת הוברמן.

התחיל בשיעורים הפרטיים למאיה שהייתה בת גילי אבל למדה בבית הספר האחר, החילוני. נערה גבוהה ובהירת שיער, שגרמה ליוייליק לטוות מזימות לשעות החושך, בשביל שחוצה את הפרדס הנטוש ומקצר את הדרך למרכז העיר. מכיר את הזונות האלה בעיניים עצומות, יאבקו כאילו מנסות להתגונן, אבל בשקט, בלי לצעוק, בסוף יבקשו עוד.

הא, נשף ששה.

מתות על זה, התעקש יוייליק, בדיוק בגיל שמתחילות לאונן.

וסשה אמר, סתם.

מתלבט אם רוצה להשיג אותה. מפני שאחר כך כבר לא פשוט להיפטר, תהיה נדבקת עד שתוביל לחופה. לכן לשקול היטב.

מתי נראה אותך עושה, התגרה ששה, כי רוצים לעקוב מאחורי

העצים.

ואמרת, די, אחר כך לא תצליח להיפטר גם מהתיק במשטרה. וסשה צחק, אם חשבתי שברצינות. סתם פטפטן. כבר אנס את כל הילדות בשכונה, אבל עוד לא הספיק לגלות להן. לא מתגוננות כי לא יודעות שכבר קרה, ולהתחתן הרי מותר רק עם אחת. בעיה. דיבור מקניט, מביע תיעוב, שעורר בי תחושה לא מוסברת (שקוראים אינסטינקט), שלא נמנה על השבט שאונס, לא מסוגל גם אם יצויד בזרועות פלדה. מצטרף אל זיכרון אישי על תגרה עם אחד שמיל, שהחלה בהקנטות, והסתיימה בחוץ, על הדשא. אירוע מאוחר שזמנו השירות הצבאי. לא לכנות ידד, סתם שותפים ליחידה, אחרי חמישה חודשי טירונות באוהל סירים משותף. לא זכור לי למה. אולי מעייפות שחורה של נערים שעוד חלב אמם על שפתיהם. הוא אמר ואני עניתי או להפך. עד שהזמין לצאת החוצה לסגור חשבון ונעניתי. הייתי חסון ממנו וסביר שייפול ראשון. אבל האגרוף שהטיח בפניי במפתיע בהסתערות הראשונה הכריע מיד. משהו שלא יכולתי להעלות בדעתי, שכמו לנפץ גולגולת באלה או לנעוץ סכין בגוף חי. על אף הדם ששתת מאפי ומשקפיי המנופצים המשכתי להיאבק, מנסה לסגור עליו בכוח שרירי, אבל הוא חזר והכה, מכוון לעיניים, לשיניים, עד שהתערבו והפרידו. אחר כך הרי נמשכו חיינו המשותפים תקופה ארוכה, אימונים, שמירות, חופשות, אפילו עזרה בשעת הצורך, ושום משקע. כאילו היה זה ניצחון במשחק שחמט או תחרות בהורדת ידיים. ורק להפנים לקח שלמדתי בדרך כואבת, להכיר במגבלותיי.

אחד שלא מסוגל לאנוס, סשה ברגמן.

הייתי מסתגר בחדר השינה עד סיום השיעור הפרטי שאבא נתן לה. עד שהלכה. מטה אוזן לקולות שחדרו מהדלת, תרגילים בחשבון ואת אופן הפתרון. היה מסביר בלשון רכה, בסבלנות. חומר שהיה קל בעיניי, אבל לא בעיניה. איכשהו התגברה על דרך

החישוב, עושה אלף ובית וגימל, אבל כשהגיעה לשאלות שצריך לארגן בצורת משוואה, הפכה אומללה. כמה אורך רוח, הרהרתי, ואיך מדבר בשקט, חוזר בפעם העשרים ומרחיב עד שיובן.

תשיג בעל עשיר גם בלי זה, רטנה אימא, אחד כמו אדון הוברמן שעושה בחודש מה שלא ישיג אביך בשנה שלמה. מוכנה להתערב שלא ערך לה בחינה לפני שקנה טבעת.

מתכוונת לגברת הוברמן. לא מצליחה להבין במה זכתה. אישה פשוטה, לא טפשה יותר מאחרות, ועל זה להעניק טבעת יהלום. עכשיו גם הוא (תנועת ראש לעבר הדלת הנעולה), שמקדיש לבת שעות ללא תמורה, רק כדי ליהנות מדי פעם מחברתה של האם. והצטרפתי לטרוניה. כסף שתמיד חסר, בעזרתו, למשל, יכולתי לחבור לתלמידים שהלכו להצגת התיאטרון שהמליץ המורה שוויג (אף שלא היחיד, נמצאו נוספים שהתקשו לממן). והביטה בי במין ייאוש שאולי השתתפות בצער, אומרת, דבר שאי אפשר להסביר לכן שלוש עשרה, חשוב בהרבה מכסף.

בזמן שעמדנו במטבח מקוננים בצוותא.

הדיירת של הקרינסקים התקרבה אגב שיטוט בחצר האחורית. סתם אישה כמו כל עקרות הבית שמילאו את דירות השיכון, טורחות במטבח וליד חבל הכביסה, ואם ברחוב, מובטח שבדרך למכולת או לירקן. צורה בינונית בגובה ובמבנה הגוף, שלא חטוב גם לא מנופח, יותר מראה של בגדים. לא שמעתי את ראשית השיחה. אולי אמרה שראתה איש קורא והסתקרנה. עכשיו כבר היו שקועים בהחלפת מידע על העיר וילנה. מסתבר שמולדת משותפת, אבל עזבו בהפרש שנים ניכר. הספיקה לסיים שם את הגימנסיה היהודית ולהתחיל בלימודי ההוראה, אלא שבאה המלחמה ושיבשה את הכול. ברחו מזרחה כל המשפחה, הגיעו עד שממה שקוראים טשקנט ובה נפטרו ההורים (להבין שבת יחידה), ולבדה שבה דרך פולין וגרמניה עד שהצליחה לעלות לאונייה ההיא, יציאת אירופה.

הו, התפעם אבא.

לא עלילות הגבורה. תמיד אהב לקבל דרישות שלום מעיר ילדותו, וזו גרה כמעט בשכנות, ויכלה לתאר בפרטי פרטים, גם להגיד שמות אנשים שזכר. אבל בשיחה השלישית כבר החל לחוש מוטרד. אימא אמרה שלא חייב לשבת דווקא שם אם לא רוצה לפגוש, הרי ברור שממתינה שייצא. היו עוד הערות ששמעה מגברת קרינסקי, על שערות שמשאירה בחדר האמבטיה, על ריחות. דיבורים מכוערים. אחר כך אמרו שעזבה לעיר אחרת. חושב שבלי ליטול ברכת פרידה.

לביקור הבא הגעתי בלא הודעה מראש, בשעת בוקר.

כך במכוון.

לדעת שכמין סלט, כל יום מחיינו, שאם תנסה לתאר במילים, לא יתקבל אלא שרטוט דהוי ומעוות של שפעת עצמים וגוונים וקולות. מתנהל חי ותוסס גם בלי יצורי אנוש, ולפי עיני המתבונן אם יפה או מכוער. דברים שהתכוונת על רקע אלף אחרים, שאולי על פי תכנית נשגבה של בורא עולם, או סתם במקרה. טיפות הגשם על בגדיך בדרך למכונית, ורפרף שנמחץ אל הזוגית הלחה, ושריטה מענף שיח שלא הבחנת. מזימה מוזרה (שמהיכן צצה פתאום), להפוך פנים באמצע הדרך, ולשוב אל מיטתך, בגלל ההרגשה שהרפתקה חסרת טעם, כל הנסיעה הבלתי סבירה הזאת.

יודע שלא תעז.

הבל הבלים אמר קהלת.

לשים במוקד (לצורך המחשה, כי הרי יש להיאחז במשהו) כנס שנתי של מועצת הנגב שזומנתי לדיווחי כלום, עם הרצאות ודיונים לפני ארוחת צהריים ואחריה. מפני שאי פעם כובדתי במינוי לפורום הזה, אחת מאלף מסגרות שמסייעות לעסקנים ופקידי מוסדות להעביר את ימיהם. מסתבר שלא נמצא די חשוב להעניקו למי

מהמקורבים, גם לא גילה איש עניין בפרוטוקולים שהעברתי מעת לעת. עם הזמן התחלפו שרים ומנהלים, כך גם תפקידי, אבל מקומי נשמר בקפדנות ברשימת המוזמנים, והרי.

אל זאת להדביק את זאודי, שתקועה באחת המכללות הדרומיות. סיפור לעצמו, שאם תעלה על הכתב יזעק בחוסר אמינותו, פרי דמיון של מי שמשתעשע במשחקי בוץ, עפר מן האדמה, לעשות אדם. אבל המנה הראשונה, גברת ססיל, לכוון לשעה שכבר בוודאי לבדה.

סוף שלא הגעתי אל הכנס הנכבד, וממילא גם לא אל הנערות, זאודי האתיופית וסמירה, שבסיפורה כבר התנאיתי. אדי האשים שזו דרכי, תמיד באמצע המלאכה. בחצי ימיו יעזבנו, ציטט פסוק שלא זכר מהיכן (אבל נשבע שלא פרי המצאתו). ושאלתי, עד היכן להמשיך, הרי אף פעם לא מסתיימים. בור בלי תחתית. מפני שאחר כך יבוא תורן של בעיות תעסוקה וקשיים שבצד הקמת המשפחה, ואח או אחות שאולי אפשר להמליץ למישהו, ולעזור באשפוז של איזה הורה זקן. לכנות גמילות חסדים.

הרי עיקר הנאתך, צחק אדי, ומשכתי בכתפי. לבנות ארמון בחול, ואחר כך לנער את הבגדים ולהיכנס הביתה כי מתחיל להחשיך, לא תסובב את הראש, ובבוקר כבר בחוף אחר. ניכר עליו שלא השתכנע.

פקפקה גם ססיל (בבקשה בלי גברת), אבל במבט של נערת כפר, שלמי אכפת מחשבותיה. חסרו ערך גם כשעוד הייתה רעננה. לשאוב מתוכה את הזיכרונות, את העובדות, נקיות ממה שפרי דמיונה או פירושיה.

ככל הניתן.

היא אמרה, פרשה מסריחה, ואחר כך כינתה, פרשה מכווערת. היה עדיף שיישאר כאן, אפילו לבנות בית קטן בשכונה הצפונית ובבוא היום להיטמן בבית הקברות שממש סמוך. הרבה זמן לא מרפה ממנה המחשבה הזאת.

ממקומי עקבתי אחר הבעותיה שמחליפות גוונים על פי מה שעולה אל פני השטח. פנים בלויות שכבר איבדו את רגישותן, כאילו נמשך צימוח העור, בעוד השרירים מתחזקו נעכלים אט אט, שק ריק ובכל זאת חי. שאלה שהטרידה לפעמים, לרדת לסוד מנגנון הבריאה, זו מכונת הייצור הסדרתי הכל כך לא משוכללת. מפני שמזנקים יחד כל הילודים, אבל קו המטרה נפרש על פני עשרות שנים. מי שנפטר בטרם עת, ואחרים שמושכים עד שמונים ותשעים ומאה. זה במלוא חושיו ובדעתו, והאחר נפש שכבר התנתקה וגם הגוף שבר כלי. בליל יצורים חסרי אחידות שאי אפשר לפרש בהשבחת המין, לטעון שבורר את היותר חסונים, מפני שכבר מעבר לשלב ההולדה. היא אמרה שאולי עוד כוס קפה, או אפשר תה. פקידים מעדיפים תה (וצל של חיוך). שקועה בקליטת מה שהשמעתי על הפרק האחרון, כשכבר הסתגר בין כותלי הבית. אם הרחיק, לא מעבר למרפאה השכונתית ברחוב אבא הלל, שהיה קודם לכן כביש הרצליה. חמש דקות הליכה בקצב בינוני. חברו אז נגדו כמה וכמה פגעים, לב ולחץ דם וסוכרת, יחד גררוהו אל קיצו. אבל לא הם שהביאוהו להסתפק בחברת עצמו, ספריו וביקורי ילדיו בתדירות של אחת לכמה שבועות. אולי היו טובות כתירוץ, מחלותיו.

וציינה שלא ביקר אף פעם.

עניין לא פשוט, כי להתייגע בתחבורה הציבורית, לפחות שלושה אוטובוסים.

ואמרה, שבטוחה שלא זה. אחר כך שאלה אם ראיתי אותה, ועד שהבנתי למי מתכוונת. אישה נאה, סיכמה.

הרי בעיני נער, לכן די בתנועת פנים של הסכמה אדישה, נניח שכן. נאה יותר מאמך.

תשובה מחויכת שהתקבלה בהנהון, והוסיפה שגם יותר חכמה, לכן מה הפלא.

עכשיו נעצמו עיניה, אולי נרדמה. מוטרד האזנתי לרחש נשימתה, סימן שעדיין בעולם החיים. אפשרות שלא נלקחה בחשבון, להיפתס ליד קשישה מתה בלי הסבר משכנע לביקור שבהפתעה, ושברור שבמחשבה תחילה למצוא ביחידות. הרעשתי בשולחן על מנת לעורר, פעם ושתיים, נכון לקום ולהסתלק, וקודם למחוק את עקבות נוכחותי. אבל עד שהגעתי למטבח לרחוץ את הכוס, כבר נשמע מאחוריי קולה שאומר, פנעים של שמנים שלושת אלה שהזכרת, בייחוד הלב. כבר אז לא היה איש רזה אבל האם השמין מאוד. ועינתי שפחות מהמנהל הוכמן, ולמיטב זכרוני, די יציב לאורך השנים. מלא וקצת עגלגל, בייחוד נוכח ההתנמכות שמתלווה לזקנה. כך גם על פי הצילום הבודד שנותר משנתי הראשונה, יושב על אדן חלון ושני הוריי מציצים בי בשביעות רצון. הרבה סבל גרם לי מראהו בשנים שעשינו יחד באותו בית ספר, הוא כמורה ואני כתלמיד.

הנחתי את הכוס הריקה על השולחן וחזרתי לשבת. שמח שנעורה מחדש, ומגלה עניין בתמונה שהזכרתי ומבקשת לראות. עליי להביאה אתי בפעם הבאה. הנה, אפוא, הזמנה לביקור חוזר, ודומה שבאותו הרכב מצומצם ואינטימי. כך אולי ניתן גם לקוות שיישמר בסוד, מה שעשוי לפשט את המשך מלאכת החיטוט. הצצתי בה לפגוש את עיניה. האם הקלתי ראש במסתתר מאחורי הארשת הבלויה של נערת כפר, שאולי לא קראה ספר שלם מימיה, ואיך מתיישבת צלילותה הנחשפת בין הנמנומים, עם קביעתם הנחרצת של חכמינו שנטרפת דעתם של זקני עם הארץ ככל שמזקינים. לאמוד כמה אבק צבור בין קפלי מוח מצהיב זה, ומה מידת חיוניותו. גם לתהות אם הייתה מותנית בתבונתה בחירת הפרטים לאחסון. העין קולטת מראות כמין מצלמה, מכשיר משוכלל וקר, ואל חלל האוזן חודרים קולות בלי שתינתן עליהם הדעת. אבל המיון איך מתבצע, ומה נמצא ראוי לשים על המדף עד לעת שיתבקש. אביא כמה תמונות, עינתי, בתנאי שאת תראי לי ממה שאצלך.

תנועת ראש של סירוב. אין, אף לא אחת.

הרי היית המזכירה.

ושוב הגיבה בתנועות, והפעם הידיים, להעניק יתר תוקף. והרי יודע שצילמו. תמונת סיום השנה בגן רננה היא הוכחה מובהקת. בדאגה אני עוקב אחר סערת רוח שגורמת לפניה להעלות אדמימות לא מוכרת, לא נאה, סוג שאינו מבשר טובות, לכן זהירות. ואני נחפז להרגיע, תמונות שלך, מאותן שנים או סביבן. החשד אינו נעלם מעיניה.

בוודאי הצטלמת בסיום בית הספר, ואחר כך כשהתחתנת. אפילו סתם צילום פספורט.

מה ייתן לך.

כדי להתחבר. לא צעירים שנינו, חייכתי, צורה שכבר שונה לגמרי מהחבורה שהייתם. גם מראה המושבה, הבתים, הרחובות הלא סלולים, והעגלות הרתומות לסוסים. ניסיתי למצוא את הגן, זה שבו למדתי, ולא היה.

והתאכזבת.

מאוד.

גם ממה שבכל זאת מצאת.

עינינו נפגשו, שלי במבט שואל, ושלה נעוץ בלא חיוך, עקשן, לכן מנצח. מכירה היטב את הבת היחידה שלה שלא בקלות תוותר, ומבקשת לדעת אם לא היה מוצלח הלילה ההוא.

את רעה, אמרתי, ולא קיבלה. לא תשובה לשאלתה. חיכית עד שתצא. וכדי למנוע ספק הדגישה, היום.

ועדיין שתקתי. לפעמים מוטב כך כדי לקצר. ובאמת התרוממה מהכורסה, נאחזה במשענת בשתי ידיה וסובבה את הגוף לאט עד שנעמדה. קול רוטן על פגעי הגיל, הסבל, ולמי נחוצות השנים האלה שנאחזים בהן בציפורניים. בציפורניים, היא חוזרת ומדגישה, מקווה שתמצא את האלבוש. כל כך הרבה שנים מאז הציצה בו.

הצחוק של אדי. שמח שהפכתי את סדר יומי וחזרתי למשרד כשבדיוק גם הוא. עניין קטן שעליו להסדיר במרכז להשקעות. וכשכבר רק שנינו, מעיינים בניירות, הוא מעיר משהו על אחד ממכתביי, מציע למחוק איזו פיסקה ולהרחיב אחרת שטעונה יתר הדגשה. עניין שלא ראוי להתעמקות מוגזמת, כתיבה של שלוש דקות ועוד חמש של יעל. בסוף יתויק במשרד הבריאות, והעתקו כאן אצלנו. לא יחיש את המהפכה.

ומלבד זאת הרי כבר נשלח.

הוא עדיין דבק בו, משבח את כישרון הניסוח שלי, שבקלי קלות, כאילו שופע מתוך העט, ואגב, סתם בדיה התירוץ על התקלה במכונת. מה באמת גרם לשינוי המשמח בתכניותיי.

וענית, מחשבות שחורות.

אני מציץ בו שכאילו שקוע במכתב נוסף, תוך שלוגם מהקפה השחור (תמיד שחור ללא חלב), וברור שמקשיב. איש מוזר שאי אפשר לקבוע אם טוב או רע, ומה טיב עסקיו המאפשרים הזמנת מוניות לנסיעות ארוכות ותכופות, גם טיסות. פעם השתעשע בניהול הוצאת ספרים, ובעת אחרת הייתה בבעלותו גלריה לאמנות. כך לפחות עולה מסיפוריו. על קשריו עם עוזר שר הפיתוח ועם מנהלת לשכת שר הפנים כבר עמדתי.

היו שם צילומים בסגנון ישן, דמויות על רקע שפעם היה בהיר, והולך ומתכהה מהשוליים פנימה. מלאכת צלמים שמבקשים להפגין כישרון אמנותי שתוצאותיו עיבודים סרי טעם. בני זוג בחיך מתקתק שהודבק ככפקודה, ובאחרת נראית עומדת אוזנת בענף, והשמלה יורדת עד לקרקע. אחות לנו קטנה ודקיקה, ופניה המוארכות תחומות בשיער חלק שמהודק כמסגרת מכאן ומכאן. שום שביב

יופי, אפילו פרט בודד או צירוף בלתי שיגרתי, שיגרמו להעיף מבט נוסף, ובייחוד מצד אבא שתמיד גילה עניין (גם אם מוצנע) בחן נשי. הייתה גם תמונה בבגדי עבודה מגושמים, מנפנפת במעדר וצוהלת לעבר המצלמה. תמונה דוחה שמה טעם היה לשמור, והסבירה שבגינת בית הספר.

היחידה מאותה תקופה, כלומר כשהיה הוא המנהל. לא נראה ברקע דבר המייחד את המקום או את הזמן. חלקה חרושה, ורק היא בתחפושת מגושמת, ליצנית. נדמה לה שביקשה להדגים איך לפורר את הרגבים הגסים על מנת להפוך לערוגות הראויות לזריעה.

היו גם אחרות, בצד חבורות תלמידים נועצות עיניים היישר לצלם, וכבר נראית מבוגרת יותר. תמיד עם חיוך, אבל נדמה שהולך ומתרכך עם השנים.

אלבום מתפורר, שחתי לאדי, שמחוזקים התצלומים בפנינותיהם במשולשים דביקים בסגנון הישן. רבים כבר אבדה אחיזתם ונמצאו תחובים סתם בין הדפים השחורים. אוסף עלוב של דמות עלובה שמה יש בחייה.

הוא לא יצא משלוותו. שישה מיליארד או כמה חיים על הכדור שלנו, ורובם כאלה. מלקטים הישגים קטנים, ציון משמח בבחינה, מילה טובה של הבוס, חוכמה חדשה של תינוק, יום הולדת. להיות אחת בהמון.

עוד לא הבין למה חזרתי בי ושבתי לירושלים. לספר שנמשך יותר משעתיים ביקורי אצלה. לא שיחה קולחת, פדוף משמים ברובו, וגם המעט שעורר עניין, אותן מראות משנות עלומיה, הסתכם בתוצאות מאכזבות. למנות כמשב רוח רענן את הערתה על הלילה ההוא שעשיתי עם בתה, ששבה והועלתה לקראת הסיום. במרומז, תוך שמציינת את עייפותה, ואת תקוותה שאזדמן

שוב באחד הבקרים להמשיך לחפור בעבר, הוסיפה שהטוב ביותר ברבע לשמונה. תמיד כבר לכדה בשעה הזאת, ואז לא אצטרך להסתתר במכונית הקרה ולהמתין.
כך בפשטות עניינית.

הזדקפה על רגליה באותו תרגיל מוכר של הישענות ותנועת סיבוב, ובלא לתת את הדעת על נוכחותי השתרכה לחדרה וסגרה אחריה. יצאתי לחצר שפתאום בלטה בעליבותה. שקיעת הריצוף פערה סדק עמוק לאורך קיר הכניסה, ושרידי בטון שאולי נועדו לסתום, העידו על טיפול ביד בלתי מקצועית. שברים עיוותו גם את השוליים ואת העמוד שתמך בפנינת הגג בדבקות מעוררת רחמים. שתי שורות שיחי הליגוסטרם שהובילו לשער נראו מיוסרות מהיעדר יד מטפלת, ולא הסתירו את עשבי הבר היבשים שמילאו את השטח עד לגדר. עורר את סקרנותי עצם בולט במרכז העזובה, וכשדרסתי ברגלי כמה קוצים שדבקו בו נחשף מתקן דישון חלוד, מלאכת מסגר שהיסב דוד חשמלי מקולקל ליעדו החדש. עדיין ניכרו שרידי הצבע האדום בפנינות שטרם החלידו, והבחנתי בצינורות שנועדו להזרים מים עליו וממנו. אם הוצב בחזית הבית כאביזר נוי, או שמא נפרק זמנית בטרם יועתק לאחת החלקות, ועדיין ממתין לבוא שעתו. לגלות את אוזנו שכבר נעקרו כולן, חייכתי אל אדי, וראיתי שממתין גם הוא.

עד כמה קשה תפיסה, רטנתי, שצריך ללעוס לתוך פיו. לגלות בת שמונים, שריד מתקופה רחוקה שני דורות ויותר, וכבר שלושה ביקורים, לפחות שלוש מאות קילומטרים של נסיעות לילות, בתקווה לדלות משהו בזכות מה שנראה כנוכחות מקרית, ופתאום להבין שאם לא מאהבת זאת שמולך, לפחות ביקשה להיות.

איך לשכנע אחד עיקש שמוסיף להציץ בי במבט שמבכהיר שמאמצי שווא, טיעונים שלא מוליכים אל זו המסקנה. כך על פי

התרשמותו, אלא אם כן מסתיר משהו, אז בבקשה חדל מההתפתלויות. ערמה של רמזים שאולי לא עומדים במבחן, כל אחד לעצמו, אבל הצירוף. ומרגע שעלה החשד הוא הולך ומתחזק. לקרוא משהו במבט שבוהה פנימה כאילו בגעגועים, והשמחה לביקורי שאפשר אמנם לפרשה כמין גיוון בימים ארוכים של בדידות, אבל מה באשר להצגת הדמויות. יכול לטעון שנימוס מובן, מפני ששחה לבן שלו. אבא מול ההוכמנים, שאין שום ספק איפה מעמידה את עצמה, באיזה צד. לקצר במילים מפני שממש מיותרות בעיניה כשמדובר באדון הוכמן, קיצור מבטל. אבל למה מאריכה באשתו ועוד בכפל צלילים. לציין שיפה ונבונה ונמרצת, ממש התגלמות השלמות, ואם כך למה בטון קריר, ביקורתי. אפילו עכשו מפריעה לה האישה הזאת שכבר מזמן בין המתים. ממין אחר הטינה כלפי אבא שלא ממש, תוכחה מייסרת שאמורה להתרות, להתריע, אימא תרנגולת שמנקרת באפרוח שובב (אגב, משום מה בלשון הווה שמצלצלת כשפת עילגים: אומר, מביא. כאילו מתרחש לנגד עיניה, ומרבה לקרוא בשמו הפרטי או להגיד, אביך, אולי מחשש לשימוש בתואר הפורמלי, שמא יפורש כריחוק. לא עדת ראייה שנזדמנה במקרה, אלא חלק חי, שייך).

אם מפני ששחה לבן שלו.

אפילו הנלעגות המביכה המוקרנת מהתצלום בגינה החרושה, שנדמה שמבטאת ניסיון למצוא חן, למשוך תשומת לב גם במחיר התבזות. כמובן אפשר גם שסתם, השתטות ילדותית מצויה, ורק שלא כל כך מתחברת אל הנערה החיוורת, העלובה, שהפכה לזקנה מכונסת בתוך עצמה. גלגול הגיוני.

יכול להמשיך ולמנות.

ובנוגע לחידה שנכרכה בהודעה הטלפונית שרשמה יעל מפי תמרה, רמז מוזר על אחות בלתי מוכרת. נראית כתחבולה גסה לעורר

סקרנות, ולא זכתה לשום הבהרה בהמשך (אגב, גם לא להכחשה). לא ייתכן שרמז על עצמה, לא מתיישב עם הגיל שצ'עיר לפחות בתריסר שנים. לא הועילו גם דרכי עקיפין, לברר אם חזרו והתראו בתקופה מאוחרת יותר, ואפילו בדרך מקרה. שאלה שחזרתי עליה כלאחר יד בשתי הזדמנויות, התעניינות תמימה כביכול, ובאותה תמימות הוכחשה. ועדיין נותרה תמוהה הערתה שממש כמו אבי, טובע בייסורי מצפון. זאת, לגבי הלילה שעשיתי בביתן. בניסוח עדין לגלג אדי תוך הסכמה שדעה מעוררת עניין. אולי פחות טיפשה ממה שמצטיירת. ועדיין ערפל שיכול להתברר כלא כלום.

עד שתצטדק במפורש שהייתה ילדה מאוהבת. דיבור שנועד לתרץ, ושמקומו מאוחר יותר בשרשרת ביקוריי.

סיפור זאודי שאימתי החל, לפני חמש שנים או שש,

במלון באשקלון שאוכלס בעולים מאתיופיה. הגענו אליו בשעת בוקר כדי לשכנעם להתפנות לאתר קרוואנים סמוך. היינו שלושה: המשנה למנכ"ל, מנהל מחלקת הדיור ואני, וכיוון שצפויה הייתה התנגדות נמרצת, התנחמנו בסיכוי שנצליח, לפחות, לשכנעם להתרכז באחד מאגפי המלון ובכך נחסוך בעלויות הכבדות. תחבלנו שאני אציג את דרישת הפינוי, ואז, בתגובה לסירוב קולני ונסער, יודיע הבכיר משלושתנו, על התרשמותו מטיעוניהם והיענותו להשאירם במקום, ובלבד שיצמצמו עצמם לאגף מסוים. דיברתי. הקהל האזין בשקט, ממתין למלאכת התרגום, וכשזו הסתיימה קם מנהיגם, זקן קטן קומה וקמוט, ובמונולוג שכולו שיר ושבח למדינה, הודיע על נכונות מלאה לעקור לאתר המוצע. מעוצם הפתיעה נותרנו המומים ונבוכים, כאילו שביש מי את כל מהלכינו. גם ההכנות, הפיכת חדר

האוכל לאולם התכנסות וריכוז הקהל, זקנים נשים וטף, תוך השבתת הפעילויות השוטפות, שלא להזכיר את הדרך הארוכה שעשינו מהבירה לאירוע שכמה נמשך, בקושי רבע שעה, כל אלה נראו בלתי סבירים. לכן נותב המשך המפגש כבמה לשאלות ומשאלות. ראשונה התרוממה מספסל אחורי נערה, ובנאום תקיף העלתה טענות שלווח בהמהומי הסכמה. מתרגום דבריה הבנו שלא סעיף שברומו של עולם, משהו על סדרי הארוחות. אבל נועזותה ודרך התבטאותה הם שהרשימו וגרמו לי להתעכב עמה לאחר הסיום. כולה בת ארבע עשרה. האם אלמנה ועוד אחות נוספת צעירה ממנה. אח גדול נשוי המתגורר לידן ומתפקד כראש המשפחה. לשאלתי למה אינה לומדת השיבה בסיפור מאלה שהכרתי היטב ושהעיד על יחסיות המושג גיל. היה אונס שארע עוד שם, בכפר שגרר, ומי שביצעו והיה מחויב לשאתה, כבר נשא אחרת. אחריו השתעשע בה מדריך בן העדה שהכירה במלון הזה, וכשעזב נגררה אחריו לחצי שנת מגורים משותפים שבסיומה הורה לה ללכת. והרי היא כאן, תוהה מי הבא התור. הצבעתי על מכוניתי והצעתי שתעלה, בזה הרגע אקח אותך למוסד פנימייתי. תלמדי. העברית שבפיה הצביעה על יכולת (למה נמנעה מלהשתמש בה באסיפה, כי רצתה שיבינו כולם). רגע התלבטה בתוך עצמה ואז הסבירה שגיסתה היא המופקדת עליה. אם תיעלם במפתיע, יכוון אחיה אל זו את טענותיו. כשאגיע בפעם הבאה תצטרף אליי. שבועיים אחר כך הזדמנתי שוב לאותו מלון ומצאתי אותה ממתינה ליד השער. לתמיהתי איך ידעה על בואי שכלל לא תואם עם איש, השיבה שמאז פגישתנו היא ממתינה לי כאן בכל בוקר. הצצתי בה רגע ארוך, סובבתי את המכונית ונסענו.

כן, בתחושת בושה.

כעבור כמה חודשים צלצלו מהפנימייה, סיפרו על בעיה רפואית

שכנראה אובחנה כבר במרפאה האשקלונית. חולשה, קשיי נשימה, המלצה לבדיקה יסודית בבית חולים. הוחל במסכת התרוצצויות, התקשרויות טלפוניות והפניות. שייכת לכאן ושייכת לשם. בסופן נמצאנו יושבים מול פרופסור נכבד, מומחה למחלות לב, שהסביר שהעניינים יגעים, ובלא טיפול דחוף ומורכב לא תרחיק הנערה לכת. בו במקום קבע מועד לניתוח וביקש שאדאג לחתימת ההורים. אלא שהאח סירב לחתום ובעקבותיו גם האם. לא עזרו שיחות והסברים, גם עירובו של המנהיג הקשיש שהוזעק לסייע. הלאו היה מוחלט. נשמות יקרות, שסיפור האונס לא עורר אצלן אלא את שאלת כבוד המשפחה (יעמידו חופה וחסל), גם את חייה עם אותו נבל שהתהדר בתואר מדריך קיבלו בשוויון נפש, אולי אף בהקלה. אבל להסתכן בניתוח ועוד לאשרו בחתימתם, זאת לא, בשום פנים ואופן. סוף שחתמתי אני, חרף אזהרות ידידים בני העדה שהעמידוני על מידת הסיכון שנטלתי על עצמי אם חלילה יסתיים הטיפול באסון. וכי מה יכולתי לעשות. אחר כך חגגו הכול את הצלחת הטיפול, ועתה היא במכללה, לומדת, או לפחות למדה כששוחחנו לאחרונה. לא זוכר אם משהו בתחום החינוך, או עבודה סוציאלית, אחד מאלה. אם מתנהל כשורה, צריכה להיות כבר בשנה ב'.

מבדח אותך, אמרתי לאדי.

מפני שלא מצליח לרדת לסוף דעתי. הרי תמיד ביוזמתי, כל ההתחלות שמהר הופכות למטרדים בעיניי, עד שחייב למלט את נפשי, משאיר מאחור תסכול ועגמת נפש.

משאיר מישהו שמצוי במסלול הצלחה, ויכול בעצמו.

יודע שרק לצורך הוויכוח, לצאת ממנו וידי על העליונה, מה שברור גם לאדי, ויכול לדקלם כתקליט את מה שכיניתי שעשועי בורא העולם. היה צריך לפתוח בלשון אחרת את ספר הספרים, לכתוב, בראשית ברא אלוהים את סבל הזולת, מקור לעונג. יכול

גם בכינוי המודרני, ברירה טבעית. מותיר את החזקים, לא טורח להתייחס לגורל החלשים שנמקים בשבע מיתות רעות.

הרי כך בדיוק.

שפעם שחתי לו על דמיונות ילדותי, איך משליט צדק. בכל הזדמנות שנתקל ברוע, אם רשעות בחצר בית הספר או אירועים בעולם הגדול, ואז חולם שמכה בהם בכוחות נעלמים, משוטט ביערות פולין ומשחרר במו ידיי את אומי הברגים ממסילות הברזל. ללעוג לתדהמת הרוצחים הנאצים שמשבתשות כל תכניותיהם.

או כשקראתי על האינקוויזיציה.

התפלאתי לשמוע שלא היו לו חלומות דומים כי שיערתי שלכולם, כשמתחת לשמיכה, ממתנינים לשינה שתבוא ובינתיים מפליגים רחוק. היה אחד שנפרש על פני שנים, ביערות מושלגים בארץ מונטנגרו. מאוחר יותר חישבתי שיותר מדי אנשים בעולם. אין סוף לרוע. ואפילו תחיה מאה שנים או אלף לא יועילו כל ההתרוצצויות. חשבון קר: אלף ביום, מיליון בשנה, ובינתיים כמה נוספו, פי חמישים או אפילו מאה. כבר הייתי נער וקיוויתי שאולי התקווה בדתות. משה שהתבודד בראש ההר ובפטיש ואזמל חרת חוקי ברזל על לוח אבן. אחר כך שילח צבא כוהנים ולוויים לפקח על הביצוע, תמורת אחוזים קבועים מהתפוקה הלאומית. או ישו מנצרת שחדר אפילו אל הרהורי הלב בתאי הווידוי. גם נסיך הודי שכינוי 'הנאור'. לא איש הדמים הזה, מוחמד, שרק ביקש שלטון ומיד, מאמץ מוסר של שודדי מדבריות.

אבל די מהר הבנתי שהרוע ממהר למצוא קרקע פורייה גם שם, מתאים את התנאים לנוחותו. הוא ערמומי, פושט ולובש צורות ומצוי בנו מעצם מהותנו, גם בי. משמע, לא צדק אלא כוח, בין אם כובשי עולם כאלכסנדר ואטילה, או קטן כמלך בלע היא צוער (לשים לב למשמעות המילולית, כך לאדי, שבכתיב חסר, צער).

לכן להיות מלך.

זו שנולדה במין בקתה שבשפתם בשם טוקול, ממש בשולי ההיררכיה. מזה לדעת שהמזון במשורה והלבוש סחבות, גערות לסחוב מים מהנחל וללקט קוצים לבערה ועשב לעז. ומשנפטר האב כאילו בלי גדר, להיות כדור משחק לכל מחשבת רשע. נס שמרוב טרדות לא פנויה לשאול לשם מה, זאת אומרת, החיים. גם כשכבר הגיעה העת להיגרר בכוח אל סבך השיחים, ואחר לשטוף את הדם, לנער את הבוץ והלאה. נבונה דיה לדעת שקטנה וחלשה למחשבות נקם, וקטני קומה גם בני משפחתה.

אם שביב תקווה בעת שעמדה ליד השער, ממתינה. ונענעת בראש בשלילה, תשובה לעצמי שלא ייתכן. אתה גוזם את השתיל, מגרד בציפורן גסה כל ניצן שמתעורר בחיק העלים, ביסודיות ובהתמדה עד שנואש. עוד תמצא גוון ירוק מתחת לקליפה, עדות לחיים לכאורה, אבל ריק המוח. מציצה באדישות בתנועת העובריים בשער, משאית האספקה ועובדים שירדו בתחנת האוטובוס, גם כמה דיירים שחורי עור שיצאו לקניות בשוק או אל המרפאה השכונתית, וסתם עוברי אורח חולפים בכביש. נדמה לה שאת זה ואת זה טרם ראתה וכל השאר מוכרים מאתמול ושלשום.

תנודת כנפי פרפר בסין, אמר אדי. כבר עליו לצאת לפגישותיו שלא התעניינתי כלל עם מי. הערה שאולי ביקורת.

עניין הגיל שמתכווץ ונמתח לפי עיני המסתכל. בני

כמה היו, ואחר כך שש השנים של עפולה. אפילו כשעברו לשכונה נחלת גנים כמהלך אחרון, סופי. לחשב על פי שנותיי את גילאי האם, עשרים ושבע ושלושים ושלוש, בהתאמה, ושלו אולי חמש נוספות, אולי שבע. כאלה משוטטים בימינו בסנדלים בפרוזדורי האוניברסיטה, או עושים צעדים ראשונים של קריירה מקצועית.

בערבים מתאמצים לטעום ממנעמי החיים בלי מטעני אחריות, לא מזדרזים להעמיס רחיים על הצוואר. אך טבעי שהצטיירו תמיד כמבוגרים, ורק עכשיו, נוכח התמונות (שנצפו לא אחת ולא שתיים כבר קודם), מוכרח לעלות חיוך של בדיחות דעת.

הייתה מיטת העץ הזוגית שעוד בטרם הזיכרונות, כאילו מששת ימי בראשית, כביטוי למשפחתיות. בוודאי מעשה נגר על פי הזמנה, וסמל למעבר מנוודות רווקית ליציבות של נישואין. רהיט כבד משקל שהצטייר בעיני הילד כמקובע למקומו, ולא הוזז אלא במעבר מדירה לדירה. זו וארון הבגדים בעל חמש הדלתות, היוו סיטו לסבלים, גם למשכירי הדירות שחששו ליציבות הרצפה. וכשצריך היה לעקור ממקום למקום, גם לי, שאיך תעבור בדלת, תרסק את המשקופים. בבוקרי שבת הייתי מטפס על מעקה מיטת התינוקות שבה ישנתי עד גיל שבע, ובזינוק להידחק ביניהם אל מעמקי שמיכות הפוך המדיפות ניחוח דורות, מקרינות מסורת ששום אוורור וניקוי לא הצליחו להסיר. שם, במערות המסתור העמוקות והנפתלות שחוצות את רגלי ההורים מלמטה ומלמעלה, זחלתי במרץ, חוצה יבשות ומסילות והרים עד התהום שנפערה מעל הים.

עד עפולה שבה השתנו בשלבים סדרי השינה. עד שהתייצבו בחלוקה על פי המינים, לחוד נשים וגברים.

כבר בשני חדרים, והתינוקת כנפש רביעית שאי אפשר להמשיך להלין עד אין סוף בעגלת תינוקות. לכן נקראתי לוותר על מיטתי למענה תמורת מקום לצד האם במיטה הגדולה. אבא עקר אל מזרן שהוצמד אל קיר הסלון ונאסף בכל בוקר. מכאן ואילך לא שבו לישון יחד, גם בדירה הפרטית שנחלת גנים שבדרך אליה הושארה מיטת העץ מאחור ואת מקומה תפסו מיטות ברזל. אחת כפולה לאם ולשני ילדיה, ושנייה יחידה שממש תאמה את הנישה המוסתרת בסלון הרחב. מיטת התינוקות כבר הייתה בחזקתה של התינוקת החדשה

שהתווספה לחבורה עוד בשלהי עפולה, וגרמה לי להצטרף לאב על מזרן נוסף שהוצמד לקיר בחדר האורחים.

זיכרון: התלחשויות של בני תשע. גדעון ליפקין, שמביט על כולם מלמעלה כי מהוותיקים, קורץ בחיוך ממזרי אל עוזי מינקוביץ, וכאילו מכריז בן חיל. מינקוביץ הוא מהשכונה שמעבר לכביש ירושלים, איפה שגרים בעלי המלאכה. נפח ורצף, וקליינר האינסטלטור, וכמה נגרים, וסתם עניי'ם שמחפשים יום עבודה. וקודם סיפר מינקוביץ לליפקין (בלחש בלחש), על נפתלי סקולר, ילד מהכיתה, שגר ממש בבית לידם, קיר בקיר. סיפר על אבא שלו, הפחח אדון סקולר.

את זה חייבים לשמוע (ליפקין התפקע מצחוק).

אבל בזהירות, רק לאוזניים שלנו, וגם שנבטיח לשמור בסוד. בטח בטח.

איך שילח את נפתלי מהבית, את כל האחים (חמישה בלי עין הרע), אומר להם ללכת לשחק על הגבעה ונועל את הדלת מבפנים, נועל במפתח. ואחרי תשעה חודשים מה קרה, נולדה אחות קטנה. רצה לזיין את האימא, צהל ליפקין.

לא יכול בלילה, בגלל הילדים שאתם יחד באותו חדר. לתהות אם הבינו, אם ידע נפתלי מה עשו ההורים שלו. דברים שבושה להגיד. זוכר שלא היה אפילו הרהור קל על ההיריון שאצלי בבית, שממש באותה עת ומתקרב לסימו. כבר בסוף השביעי, כך אמרה אימא, ואשת השוחט הנהנה בראשה, מברכת בעזרת השם, כלומר בעוד חודשיים. חישוב שיודע לעשות כל אחד, אבל בלי המחשבה איך מתחיל.

אף פעם לא דיברו בבית, מה שייקרא לאחר שנים הסברה מינית, גם לא אחות בית הספר. מידע שיגיע מהרחוב, מסוניה שאולוב, שלא יודעת בושה, אומרת, עכברים כולכם, ומזמינה לבוא לראות, אפילו לנגוע. בתנאי שתציץ גם אתה, היא מציעה לגדי צירין, גיבור גדול אבל לא בעיניה.

מכניסים פנימה עד שנשפך הילד.

אחר כך ההסברים של יוייליק שיודע איך בדיוק. לא מבין מה הצחוק.

כמה שנים מאז, למעלה מיובל, והנה התברר סוד הצחוק. תשובה לשאלה שכלל לא עלתה בראשו של הילד התם, וגם לא אחר כך, שכשבר בגרתי והיה מקום שאתמה על השינה בחדרים נפרדים, ותוך הרחבת המשפחה בעוד אחות ועוד.

אם לחפש את ההסבר שם, ברמיזותיה של ססיל, ובמה שעוד תפרש בהמשך, עדיין תיוותר השאלה, ביוזמת מי.

על תופעת הגירושין שכילד לא ממש נתקלתי, לא

באנשים שחוו בעצמם, גם לא בילדים שנפרדו הוריהם. כמה שאוגיע את המוח לא עולה בזיכרון גם אחד. היו דינים שלמדנו בבית הספר, שעל פי ההלכה די אם הקדיחה את תבשילו, ומי שאמר: אפילו מצא נאה הימנה. מסתבר שנזהרו ליד הכיריים, או שלא נמצאו יפות, ואם נמצאו, לא נעתרו בקלות. תמרה אמרה שצבועים לא קטנים, מלקקים את השפתיים כאילו טבלו בדבש. דוגמת מישה הורביץ שמסיע בכל בוקר את פועלות האריזה, המשך ראוי לאבא הורביץ שלא בחל אפילו במלוכלכות ההן, הערביות שהתגנבו ללקט את שאריות הבצל, עד שלחשו שאפשר לחפש כמה משלו בחוליות הפאדאיון שבאות מעזה. לזהות לפי השומה שעל הלחי. אמורים להיות נכדים אם לחשב נכון את הגיל. ופולה שרפמן, דוגמה טובה לא פחות. כבר חלפה אולי חצי שנה מאז ראשית ביקוריי. חורף התחלף בקיץ, ופרטים שתחילתם בחיטוטי זיכרון, התרשמויות, הפכו בפיה לקשיחים ומובהקים, עד שחששתי לחציית הגבול בין דמיון למציאות.

כבר הצטיירה אצלי באופן מוחשי התפרסות הכוחות, בחדר

הרב תכליתי שגם מזכירות, גם חדר מנהל וחדר מורים ומחסן ציוד. ארבעה שטרודים איש איש בתחומו ופוזלים זה אל זה. בוודאי בעוצמת יתר כשהחלו לצוץ החשדות. לשער שמצאה חן בעיני אבא הגננת הנאה כבר ממבט ראשון. לא חלילה כיעד לכיבוש, לכך היה צנוע מדי, עדין אפילו במחשבותיו ונבון לזכור את מעמדו. סתם לציין לעצמו בסיפוק ששיחק מזלו. הרי עניין של מקרה, הצוות הקטנטן שהתקבץ סביבו. צירוף שנקבע מלמעלה, ממשרדי המחוז, ויש להניח שבלי התחבטויות יתרות. בסך הכול מה היה המבחר שעמד לרשותם, בוודאי לא יותר מכמה עשרות מורים וגננות שנכללו ברשימת ההעברות. ומה שנפל בחלקך יהיה מנתך למספר שנים. לכן שמח בחלקך. עלולה הייתה ליפול בגורלך אחת טרחנית, שלא תימלט מפניה גם בתום יום הלימודים. טיפוס חרוץ ולהוט להתייעץ, ועם מי אם לא אתך, כי הרי המנהל. עלולה להיות רווקה הסובלת משעמום בערבים הארוכים, ופה מצאה בך ובזוגתך אנשים כערכה, בני שיח ומכניסי אורחים. לכן בוודאי שבע רצון מזו, שגם אשת איש, גם נאה, מקרינה נמרצות נעימה, יכולת ביטוי ושכל טוב. לתמוה רק על הבעל הזה שלה, המורה הוכמן, שאין להבין איך מתחברים יחד.

יש הנוטים לייפות בדמיונם את חזות הווייתם, ואילו אצלו, היפוך מוחלט. אשרי אדם מפחד תמיד, מנמיך ציפיות. לזכור שבעת ההיא כבר נשוי שלוש שנים ואב, חכם להעריך במדויק את טיב הסחורה שבידו, זו האישה שנשא ללא היכרות ממשית, בהחלטה שמצרפת כורח חברתי עם תחושת בדידות, מוארים באשליות שמקורן במוח פורה. בלי ספק היטיב לאבחן את החבורה כולה. האיש הקל, אביה, השוזר חלומות סביב ארגז החרוזים הענק שגור כל הדרך מווארשה. תקוותו שהנה יסוד למפעל תכשיטים, אולי במשותף עם יזם נמרץ ובקיא במבוכי עולם העסקים. או שמא עדיף

פרויקט משפחתי, נשען על זריזות ידי חמש בנותיו, כך כהתחלה, עד שיתארך תור הדורשים לסחורתו ויתבקש אולם ייצור ובו נערות קשות יום הזקוקות להכנסה כלשהי. בינתיים דחוק המטען בדירונת הצרה והטחובה וחוסם את המעבר אל פינת המטבח המצומצמת בלאו הכי. לצדו האם העדינה שעדיין נותרו עקבות יופי רך על פניה היגעות, אך ניכר שכבר נואשה מישועה. דבקה גם בו מבוכתה בעת שהודגמה לו תעשיית שקיות הנייר שלפי שעה עליה פרנסתם. בשתיקה עקב אחר קיפול גזרי הנייר ומריחתם בשכבת דבק, אחר יצורפו לעשירות, להיות ערוכות לשיווק לחנויות המכולת. לשער שהייתה היחידה שעוררה בו אהדה, גם רחמים, וחיזקה את רצונו להרחיק משם את כלתו השתקנית. בטוח היה שדף חלק ובעמל והתמדה יצליח לעצבו כרצונו, לעשותו משהו מוצלח יותר מעוד שקית נייר. הרי זה מקצועו, חינוך, ובנוסף, בעל דמיון.

אלא שהתברר שמשימה שאינה פשוטה, אף שהחל בצעדים קלים. לקרוא באוזניה את בורלא ושלוש עליכם, פרק ליום, ובעצמה תנסה בכל בוקר כשלבדה בבית, איזה ספרון ילדים. לא ספרות אמיתית, רק לשם התרגול, ועם הזמן יגיעו גם אל הרציניים. בשקט, שלא להפגין אי נחת מדלות התוצאות. עד שהתברר שבהיריון. ואחר כך הרי התוסף התינוק על טרדות הבית, הבישול, הכביסה והניקיון. וידע שהפסיד. בייחוד כשהעזה לענות להערה קנטרנית, להגיד שרבים מוצלחים למדי, מבוססים כלכלית וזוכים בהערכה וכבוד, אף על פי שלא החזיקו ספר מימיהם. הנה ראש המועצה, ורסקין מתחנת הבנין, ואדון יצחקי. לא נופלים בחשיבותם ממורה. לפתוח דו שיח שאולי כך:

(הוא): מתכוונת, עשירים.

(היא): כן, לכך מתכוונת. מאימתי מזלזל בכסף שעושים בדרך

ישרה, לא חלילה מגנבות.

הרימה את הקול, מפני שמתרגשת מחשיבות האירוע, שבפעם הראשונה מעזה להתייצב מולו, לענות. וגם הוא. ומעיר על דרך ההתבטאות, קולניות שכמו נשות שוק, לכן אנא, בטונים תרבותיים, עוד יחשבו השכנים שהרים עליה יד. מדגיש שלא בז לכסף, אמצעי חיוני לארגון החברה וגם לכל אחד. אמצעי, לא מטרה. מצטער שבבית הוריה התערבב סדר הדברים. אפשר להסתתר מאחורי תירוץ המצוקה, ולא, לא היו דואגים להשכלתה גם אילו צלחו עסקיהם. איש צר אופקים אבא שלך, מירר את חיי אמך ושילח את בנותיו לעולם בידיים ריקות. לא מתכוון לכסף, מה שקוראים נדוניה, אלא למטען האישי, למשל להקנות מקצוע שיעשיר את חייהן. לא סתם לצאת לעבודת פרך במאפייה או בבית חרושת למצות כדי לכסות את חלקן בהוצאות הבית.

בוודאי הצטער צער רב על ההכנסה שנקטעה עם נישואיה. היא מוחה, דיבור מכוער, גם אם בטון תרבותי. מסתבר שלא עושים את האדם טוב יותר או נדיב הספרים האלה, אז מה הם עושים. יש כאלה שמרחיבים אופקים. הוא שקע לרגע במחשבה והוסיף שינסה להסביר לה, אבל ספק אם תבין. מדגיש שמתכוון לספרות איכותית, לא זו שנקראת סתם כבידור. התחברות אתה מביאה להיות עם עצמך, ועם עצמך להעמיק פנימה, להכיר טוב יותר. לכן לקבוע את איכות הספר על פי טיב הקורא ויכולתו לבחון את עצמו, לשם כך הרי נבראנו. קביעה שאם הושמעה במילים אלו או בכל ניסוח שהוא, במהלך מריבה או ברגע של גדלות נפש ורצון לשתף, שום סיכוי שתצליח להתחבר אל מוחה הפשטני.

כבר היה נשוי שלוש שנים וחדל מאשליות. לא האיש לצעדים מרחיקי לכת, מרעישים, ובפרט שכבר התרוצץ הילדון הזה, שאי אפשר שלא לחבב. בגיל שנתיים שכבר ניתן להתרשם מטיב הצירוף ועד היכן תהא היא ניכרת בכן הכלאיים, ויכול להירגע. אילו ניתנה

ההזדמנות, נסיבות שבהן ניצב מול החובה להחליט, אפשר שהיה אוזר אומץ וחותר, אך לא ייזום בעצמו. לכן להשלים, להסתפק במועט, ולפעוט לפרש בשפה קלה את טיב העולם, שרחוק מלהיות מושלם ומלכתחילה לא צודק. מי שיתעקש על כל פרט יחלפו חיי מואבקים שאין להם סוף, ואף אם יסתיימו בניצחון לא יספיק ליהנות מפרייו. אולי נקצבה מנה זהה של אושר לכל, אבל ההנאה ממנה תתגמד בשל עיסוק בהשוואות. לזכור שבסופו של דבר כל השוני רק בשוליים, ובמהות מעפר באנו ולעפר נשוב, עשירים ועניים, חזקים וחלשים, ואלף דורות ביקום כהרף עין.

אם טפסף למוח הילד כבר אז כשרך כספוג. נדחתה זמן רב השאלה על אמי, אם זכורה לה. בוודאי זכורה אשתו, זו שבעיקר בבית ורק מצטרפת לאירועים. נמוכה ורזה עם שיער אסוף מאחור. אחת שבקושי ניכרת. לא הפריעה, סיכמה ססיל, אפילו לחלומות. ושאלתי, של מי.

את זה כשכבר בדרכי החוצה, והיא בכורסה, לא מפנה את המבט וכאילו לא שומעת, אבל כבר ידעתי שקולטת. כמעט בחוץ, מאריך את האחיזה בידית הדלת הפתוחה, מפני שמופתע ממה ששומע. שלי, אמרה, אהבתי.

הדבר המעורפל, הערטילאי, שמכנים אהבה. לא

מתכוון לשימוש הסתמי במילה, יחס למאכל או צבע או למשל לעונת שנה, אלא לתחושה שמרבים לשבח בשירים או להביע לאימא ביום הולדתה. יעקב שויקה במילון שלו מונה חמש משמעויות למושג הזה, ושישי שהוא שם של ברכה מתפילת שחרית. מלאכה קלה של בלשן שממייין שימושים שכיחים במילים, ופוטר עצמו מלהתחבט

במשמעויותיהם, אם בכלל קיימות. הראשון ברשימתו מוגדר כרגש עז של חיבה לאדם או לדבר יקר וחשוב לנו מאוד. האנציקלופדיה העברית מדגישה שהכוונה היא לתגובה רגשית חיובית כלפי הזולת, ומבליטה את משמעותה המינית. בוודאי הסתבך המנסח במיון הרגשות לחיוביים ושלייליים, כי הרי יכולה האהבה להמיט גם אסון, ממש כשם שאפשר לפאר את שנאת הבצע.

ערכת מחקר מעמיק, העיר אדי, ועניתי שבעיקר הרהרתי. וחיכה שאמשיך.

היה יום שאי אפשר להגדיר כמשובב נפש. שמים בהירים, כמעט לבנים, ורוח מזרחית קרה שמדכאת כל רצון לשוטט בחוץ. הוא כיוון את נהיגתי בתנועת אצבע אל סמטה שנראתה חרבה ובלתי מאוכלסת ושם לעצור. פתחנו דלת ונמצאנו במין מסעדה שאינה מעוררת התפעלות, קירות שסוידו בתכלת וביניהם שולחנות פלסטיק זולים. אל תביט בקנקן, הציע אדי, קורא בשם שנשמע רוסי, אולי קווקזי. אישה יצאה מדלת אחורית, ותוך שמנגבת את ידיה בסינור, שאלה אם כבר בוקר.

והתחכם, עוד לא הסתיים הערב, מזמין לבוא ללחוץ יד לחבר שלו. ויולטה.

כל מה שתביאי, ובלבד שבלי בשר. ואתה, שתכף תבין לשם מה החיים האלה, ולמה להתאמץ לאחוז בהם.

כרגיל סיפור. מתחיל בבת שלה שנעלמה עוד שם, בשולי ברית המועצות, נחטפה או אולי ברחה, בעצמם לא יודעים. לכאן הגיעה עם בעל שכיום מאושפז במוסד לחסרי ישע לאחר שעבר תאונה, ושמא התנקשו בחייו. יכול לשער מה היו עסקיו, דמי חסות או זנות. היה סוחר גם בה אילו נמצאו לה קונים, אבל ראית, לא סחורה. מוטב היה אילו נהרג. כבר יותר משנה מוטל ללא הכרה, ויכול להאריך ימים ושנים. אל סלים הגיעה בעזרתו, שתוכל להתפרנס

איכשהו, ואם שמתי לב, כבר צומח משהו בבטן, הוכחה שדואג לא רק למזונה.

סלים הוא בעל העסק המשגשג הזה, וזו אינה כה זקנה כמו שאולי נראית. בוודאי החל כסיפור אהבה. מתכוון לקשר עם הבעל, שכלל אינו יהודי, לכן לא סביר שזיווג בשידוך.

ויולטה שבה נושאת מגש עמוס מיני סלטים ותבשילי אורז וחצילים ופול. לא רציתם בשר, התלוננה בעודה עורכת את השולחן, ויכולתי להציץ בה מקרוב, לנסות לשחזר את מראה הנערה בת השש עשרה או השבע עשרה שהלכה שבי אחר הבריון השכונתי. מושגי היופי עשויים להשתנות מתקופה לתקופה, וגם לפי הגיאוגרפיה ומצב מאגרי המזון. בוודאי היו אזהרות, אבל לא שעתה אליהן. קורות חיים שאמנם טרם תמו, אבל המשכן צפוי למדי.

אהבת בת שמונה עשרה לגבר המתקרב לשלושים ונשוי, הסברתי לאדי, איך יכולה להיות מוגדרת כרגש חיובי.

התכוון מנקודת ראותה, שמאחלת לו רק טוב.

בתנאי שבחיקה, ומה מאחלת לאחרות.

אחרות.

והסברתי שלפחות שתיים. הראשונה, אשתו, אמי, שאיך אמרה הזקנה, לא מפריעה, נוכחות מרוחקת. אבל נמצאה אתם יחד גם השנייה, הגננת, וכל כך ניכרת עד שמאפילה לחלוטין על האחרות.

פירוש שלך, אמר אדי, לא בטוח שאכן אלה העובדות.

וצחקתי. כל חוקי הפיזיקה נכונים כל עוד לא נסתרו על ידי תיאוריה מבוססת יותר. בוודאי עקבה בערנות אחרי השניים מרגע שעלה החשד.

ואולי בעקבותיו, הציע. מסתכל בי כאילו ממתין שאעכל, שארד

לסוף דעתו.

בוודאי בעקבותיו, לא הבנתי את התיקון, ופירש שחשד אינו

ראיה קבילה, בסך הכול טיפה, הפרשה זעירה במוח ככל עיוות נפשי. הערה שחזרתי להרהר בה פעמים רבות אחר כך, לומר לעצמי שמילא מושג הזמן, המצאה ברורה של מוחנו שמדמה אותו כמסלול זרימה מוחלט, קל לתפיסה ונוח, עד שיתגלה אי שם בחלל שלפעמים שועט גם במהופך או נעדר לחלוטין. להדגים בעזרת מסחטת מיץ חשמלית שמסתובבת לסירוגין שמאלה וימינה. עבור חיידק היושב בין פלחי התפוז ואורך חייו כהרף עין, כיוון הסיבוב שנקלע אליו הוא חוק טבע מוכח.

האם כך גם המושג, גודל.

אם המחשבה האנושית, המדע והפילוסופיה, כולם רק תרגילים ילדותיים בעשיית סדר, הונאה עצמית בהבנת היקום וקביעה חסרת שחר שמה שקטן יחסית יתבטל בשישים. עד שמתגלה החיידק ואחר כך הנגיף שזעיר אלף מונים אף ממנו, ושדי בו למוטט אימפריה של תאים שחוברים יחד להיות אדם או יונק גדול אחר.

חכם מי שהבין שנפש אחת, כאילו עולם מלא.

מפני שאחרת איך להצדיק את ההתחקות שלי אחר אדם שכבר שב לעפרו, לא דמות הרואית, לא קיפוח מזוויע. איך עומדת, למשל, מול טרגדיית שלושת אחיו שנטבחו בפונאר בתוך ששת המיליונים, הם ומשפחותיהם. איך עומדת מול תחושות הסב שלמה והסבתא רחל שעקבו אין אונים מכוח מסתורם בשכונת נווה שאנן אחר גורל צאצאיהם חסרי הישע. וכמה מאותו רגש שקוראים אהבה נשפך בין ההורים וילדיהם כאן ושם. אהבה שמשמעותה הבלבדית היא כאב, ושהוגדרה בקלות דעת כתגובה רגשית חיובית.

לצחוק.

אדי שאל איך קראתי לשכונה. בוודאי שמכיר. מאחורי התחנה המרכזית, זאת אומרת, הייתה. אוסף פחונים ובקתות וחבלי כביסה, נווה אמיתי. אבל גם מה שהקימו במקומה לא חלום חייו. הוא הציע

שאתעם מתבשיל החצילים. לפעמים עוצר במיוחד רק בגללו, בולע מנה וממשיך הלאה. שיבחתי שניים שלושה מהסלטים שכבר היו בצלחתי ובאמת היו טעימים. היה בהם תבלין שלא זיהיתי ושלא ידע את שמו. גם אם אשאל אותה לא אחכים, כיוון שתנקוב בכינויו בשפתה הזרה, ובוודאי מיובא לשימוש בני עדתה. אז משהו טוב בכל זאת הגיע משם. הערה גזענית, אמר אדי והזכיר שגם אשתו מהם, הוריה נמלטו ומצאו שם מקלט במלחמה הגדולה. סיפרתי לו על תכנית לעודד לימודים בקרב העדה הבעייתית הזאת. איך פרסמנו הודעה על מלגות שיינתנו לכל מי שלומד במוסד להשכלה גבוהה, ונרשמו כמאה ושבעים. מספר עלוב בהתחשב באוכלוסייתם הכללית שלא נפלה מזו של יוצאי אתיופיה ושמהם כבר נמנו באותה עת כאלף סטודנטים. אחר כך התברר שחלק ניכר מהפונים מקורו בפליטים שנמלטו מפולין במהלך המלחמה הגדולה, ובעצם לא אליהם התכוונו. ניתן היה לזהותם אפילו לפי השמות.

ויולטה חזרה כדי להציע קפה, ואדי הסביר שכבר הארכנו לשבת וחייבים לזוז. סלים אמור להגיע בכל רגע וייעלב אם ישמע שהייתם ולא ראה אתכם, טענה. אמרי לו שחיכינו וחיכינו, גם כעסנו שמשאיר אותך לבד, בייחוד עכשיו. הוא קרץ והניח יד קלה על כתפה בדרכנו החוצה.

משב קר הסתער עלינו ברשעות, כאילו המתין קצר רוח מעבר לדלת. נזכרתי בחרדתו של אבא מפני הצפוי מעברו האחר של גבול החיים. כבר אני בקצה הסולם, שח בנעימה שלא צוהלת אבל גם לא לכנותה בכייה. יותר השלמה עם הבלתי נמנע. לא מצפה לגדולות, בעולם שכולו טוב, ובוודאי יש לחשוש מהצפיפות הנוראה, בייחוד באגף היהודי שעבר על גדותיו בדורנו. יותר סביר שימצא ריק, רביצה חסרת משמעות בתוך האדמה הלחה, ורק שלא יתברר חלילה, שמתענים בקור גם שם.

לא מקום אידיאלי לפתח יחסים אסורים, החדר ההוא

שנועד לסור אליו בהפסקות. לפגוש בו את שותפו להוראה, המורה הוכמן, ויחד שותים תה של עשר שמכינה המזכירה הקטנה. לפעמים מציצה גם שותפתו לחטא, רננה, זורקת משפט או שניים ונחפזת לשוב אל ילדי הגן שהשאירה עם האישה העוזרת. דיבור שמכוונת אל בעלה, להזכיר דבר שעליו לעשות. לפעמים כדי לתנות את צרותיה עם חבורת הפראים שבהשגחתה, ושעליה להקנות להם הרגלי התנהגות וידע על עונות השנה ומועדי ישראל. ללמד שיר חדש או לקרוא באוזניהם מסיפורי הילדים, אותם נכסי תרבות שבלעדיהם איך ימצאו את דרכם בעולמנו. חדת עין ויכולה לקבוע בביטחון למי צפוי עתיד רב עניין, ומי בול עץ שיסתפק בדלת אמות של טורייה ומחרשה ולול מטילות.

חלילה לזלזל גם באלה, יעיר בחשיבות המורה הוכמן, שהרי תמצית הציונות, השיבה אל עבודת האדמה. להפריד בין העיסוק שלצורך פרנסה, ולחוד רוחב האופקים. מי קבע שדווקא הספרים הם חזות הכול. יעיד על עצמו שמגלה עניין בתחומים רבים, לאו דווקא בקריאה שהיא עניין פסיבי, מסתגר, שאינו מתחבר עם יעדי הדור. אגב, לא אחת כבר המליץ לה להעדיף את אגדות חז"ל, חכמת עמנו עתיק היומין, שגם חינוכית ומרתקת.

לשער שלאחר זמן יהיו מחליפים מבטים, הגננת והמנהל גולדברג, למשמע דברי טעם אלו. משהו שמתקרב לקריצה, שאצל רננה מבטא אמירת, הרי לך, ומצד המנהל מענה של עידוד, להגיד, אכן כך, אך הן יש לך אותי. משער שלא החל מיד, בסביבה הכפרית בעלת החותם המסורתי והרחוקה ממתירנות. גם השחקנים עצמם לא מהפכנים פורצי גדר ופורעי מוסר. אבל אולי לאחר שנה, כשכבר הצטרפה מן הספסל גם דמות רביעית, שבקושי ניכרת, אבל עוקבת

בדריכות אחר כל תנועה ומבט.

ממש הפריעו בעבודתי, שחה ססיל, לא אפשרו להתרכז. לא שהייתה בוטה ההתנהגות שלה, די בקימוט מצח, בהבעה נפולה, לפעמים צעד לעבר השולחן, לידו לוגמים שני הגברים מהתה שבכוסות, ומהחום מרחיקים את השפתיים, שואפים אל תוכם במין רחש שרקני. לא ממש נצמדת, מתחככת בבשר (הזקנה מושכת בכתפה), בכל זאת ברור ונהיר למי שדרוכה, חדת עין וקשב. לא להמשיל לשתי טיפות מים, האם ובתה, שיחד אתן שוב בשעות הערב. לאחר שבאחד הבקרים בישרה הזקנה (כבדרך אגב) על התעניינות בשלומי, בתוספת מסר מרגיע שאין לי להסתתר, לא תכפה עצמה עליי. כך. בניסוח גלוי, שפת רחוב, לכן מביך, שגרם לי להחזיר את ביקוריי אל שעות הערב. הרבה יותר פשוט ונוח. מסתבר שדיווחה לה בקביעות, אפילו בשמץ גאווה.

לחזור להשוואת חיצוניותן (כמובן במשוחזר, ובהנחה של תהליכי התבגרות וקמילה באורח שאינו מבליט זעזועים וחריגות). לא בעלות בשר שתיהן, אבל האם דקה מבתה וגבוהה ממנה (לא גבוהה באמת), מה שקוראים צנומה. דקה מדי לטעם דור שהצמיד רזון לחולי, בייחוד אצל אנשי כפרים, שבעיניהם בריאות הבשר הן טובות המראה. חזה שכאילו בראשית צמיחתו וכזה נותר, מקור להתייסרות ותסכול, וקלסתר פנים שכיח שתדמה שכבר ראית, לא תסובב עצמך אחריו ברחוב. אולי כאלה גם פניה של תמרה, אלא שמשוהו עז במבט, חצוף ומתגרה, יגרום לך לגלות עניין. אם נסווג את מגוון התגובות לשלוש, האכזרית שביניהן היא האדישות. לחלוף ליד וכאילו חלל ריק. אם כזה היה יחסו של צוות ההוראה אל מזכירת המוסד החינוכי. אדיב, מנומס, שהרי בני תרבות, אבל בקושי נותן דעתו. להזכיר שמשכילים שלושתם, בדור שלא רבים יכלו להתהדר בתעודות הסמכה, ומורה וגנת עדיין הוערכו וכבודו. בוודאי חשו

עצמם נעלים על האיקרים צרובי השמש ומחוספסי הידיים, שכל עולמם עמל מתיש. לכאורה חזון היהודי החדש, השב לעבודת האדמה. שירי, במחרשתי כל אושרי ירשתי, וגם, ימתק לחך פה כל רגב. אבל עמוק בפנים עדיין נותר הפוייער, הגוי הכפרי, לפעמים גם היהודי, בור גס ועם הארץ, שכיכב בבדיחות עם ובסיפורי החסידות. להוקיר ולחבב תוך הקפדה על מרחק. בוודאי שיערו (אם בכלל נתנו לרגע קט את דעתם) שצעירה דהויה זו, עם השם הזר, היא חלק מעולם דו ממדי, שטוח, אליו משתייכים צעירי המושבה, ובו מקומה ואושרה. נישואין, לידות, איסוף ביצים וחליבה. ידי עשו. בוודאי קיבלו כמוכנת מאליה את שתיקתה המצטנעת.

בוגרים ממני בכמה שנים, שחה ססיל, שבע, אולי שמונה, ואנשי העולם. כך בעיני ילדה שיצאה מגבולות המושבה כמעט רק בטיולי בית הספר. גם נראו כקבוצה מגובשת, לפחות עד שהיטיבה להבין. מחליפים דעות מעמיקות על נושאים מקצועיים, שמות שלא שמעה והרבה מילים זרות ומרשימות. להאזין בחרדת קודש לוויכוחים על תלמיד זה או אחר קשה תפיסה, שלא מצליח לקלוט את החומר ומעכב את התקדמות השאר. אחד שתמיד בקצה הטור, לא מעכל את לימוד הקריאה, ובסוף השנה כותבים, נשאר בכיתה. משמע, נזק שמדוד בכסף, כי מתי יצטרף לעבודה במשק הוריו.

לא מעט כאלה שהיום נקראים לקויי למידה, העירה תמרה. לזכור שצירפו את הכיתות שתיים שתיים בחדר אחד, ובכל כיתה בני כמה גילאים. וטען המורה הוכמן שבתנאים כאלה אי אפשר לתת את הדעת על כל תלמיד, לחזור ולהסביר עשר פעמים, וסופו שלא יספיק להקיף את החומר. נכון בעיניו להתקדם בקצב שמתאים לרמה האמצעית, הקבוצה הגדולה, ואת ההצלחה ימדדו במספרים, כך וכך הצטיינו, רבים ששיגו תעודות סיום, והשאר נפל. לפעמים ילד צעיר שמתעכב שנה ומצליח לתקן.

סטטיסטיקה, עיווה המנהל גולדברג פנים, שטובה לטבלאות שחייב להעביר פעמיים בשנה למחוז, ישתעשעו הם במספרים. מודה שישנם בודדים שאכן מצליחים לחזור לתלם, ואחרים שכמה שתתאמץ לא תועיל. מטרידים במיוחד אלה שעל הגבול, שאם תאט, יבינו. אתה עומד לידו בזמן שפותרים תרגילים ובאצבע מסמן, שש פחות ארבע ואת התשובה לרשום מתחת, או להציג את המספרים בשיטת הערך המשולש. לפעמים ראוי להשאיר אחר הלימודים שניים שהתקשו ובשקט להסביר.

שיעור פרטי, נשף הוכמן.

לא משהו מקובל בזמנים ההם, זאת אומרת, לשלם. לכן משמיע את דעתו כעצה בלתי מחייבת. והמנהל דווקא כן, מסייע, בעיקר לילדות שחביבות עליו במיוחד, או אולי אמותיהן. יכול להאריך שעות, וכשמצליחות לפתור בכוחות עצמן, יביע את שמחתו בתנועת חיבה, לטיפה על השיער. ניכר שמחבב באמת. אחר כך העלה רעיון להתחיל כבר בגן. הרי אצלם בליטא לימדו לקרוא בגיל שלוש, כשעוד רך המוח וקולט בקלות. מתכוון ל"חדר" שעוד אפשר לראות דוגמאות אצל החרדים בירושלים.

מוכן להתחיל ניסוי בילד שלו.

מפני שבתחילה התנגדה בתוקף, וגם הדעה של הוכמן ששוד ושבר, קיצור תקופת הילדות המאושרת. למה להיחפז. מוטב ישתעשעו עוד קצת לפני שינחת עליהם משא החיים. דיבור במליצות, כדרכו, ותמיד כדי לא לעשות. אחר כך תפסה היא שהזדמנות להיות יחד, המצאה גאונית, כי צריך לצייר כרטיסיות עם אותיות מנוקדות ולנסות בכל מיני שיטות שכאילו משחק. והכי טוב בתום יום הלימודים.

שעה שריק הגן, חזרו כולם לבתיהם וגם העוזרת. רק הם ושני ילדים שבחרו לניסיון. כמובן לא יודעת איך עשו, כי לא הזמינו

להצטרף, הרי רק תפריע. קיוותה לעזרה מהוכמן, בכל זאת אשתו, גם לא הטיפוס שיסכים לחמם לעצמו את ארוחת הצהריים ולאכול לבד. ובאמת לאחר זמן התחיל להערים קשיים. לא מפני שחשד חלילה. מחשבה כזאת כלל לא עלתה על דעתו, ואפילו כשהשיבה ססיל (על שאלתו אם יודעת היכן היא), שהלכה לבלות עם המנהל. בצחוק, כמובן, כאילו מתלוצצת.

לא שממש מטומטם, כזה שאפשר לשטות בקלות, ורק מנופח, בטוח בעצמו. לא פלא שהופתע כשפרצה הסערה וכל הלכלוך נשפך החוצה.

ימי משרד אפורים שבעיקר בישיבה מול ערמת ניירות.

חיטוט בנתונים שלפעמים בפרסומים של הלשכה לסטיסטיקה או של הביטוח הלאומי, לפעמים בחומר שמגיע ממשרדי ממשלה, תוצאות בחינות הבגרות על פי יישובים ומגזרים, ומצב האבטלה שמפרסם שירות התעסוקה בכל חודש. את אלה ואחרים לעבד כך שיציגו תמונת מצב, יצביעו על הבעיה ואיך לעשות שתפתר. הקושי העיקרי הוא כרגיל בתקצוב. אתה מחשב, כך בסעיף זה וכך באחר, ויחד מצטרפים לסכומי עתק. אזי לפרוס על שנים, לפחות חמש, זאת אומרת, הבטחות, ואיך לסמוך על אלה.

אי אפשר, יקבע אדי, כי בינתיים מתחלפת ממשלה.

גם חובת ההוכחה. אין קל מלהטיל ספק. הרי לא מדע מדויק. יישפך הכסף ואחר כך תתרץ את הכישלון, תספק הסברים, סיפור שמוכר היטב. לכן לנסות בקנה מידה מוגבל, צעדים קטנים שיהיו בדיקה, גישוש, ואחר כך דוגמה. את אלה להניע בהליכי אישור מקוצרים, להספיק בעוד מועד.

לצרף לבנה ללבנה, רטנתי, בהתרוצצות בין פקידים חייכנים

שלא נחפזים לשום מקום. ואדי חזר לרעיון מצבת הזהב, ממש כזו שהציבו לאביך, הוא נזכר. מציע הפסקת קפה. את זה בקריאה ליעל שטרודה מול המחשב. מבטיח לה שלא יברחו הטבלאות שסוף סוף התחילה להדפיס.

זה העניין, שלא יברחו, לצערה.

בכל זאת נענית לאתגר, ובהזדמנות זו תכין גם לעצמה. יאמר שלא העלה בדעתו אפשרות אחרת. בינתיים יכול לדרוש בשלום ההיא, צהובת השיער, ידידתך. או שמא כבר לא. עדיין בצהוב, חייכתי, והדגיש שלכך התכוון, רק לכך. טרודים גם שם בפרויקט כלכלי, לגלגתי, שימור ראשית ההתיישבות. כמה מבנים מתפוררים ואיזו באר, אולי רק בריכת מים שני מטר על שלושה. גם מוזיאון עם תמונות השממה, ואיך חרשו את התלם הראשון. כבר מתכתשים על הזכות להקים קיוסק שישרת את המוני התיירים.

חשבתי שעדיין מוצאת חן בעיניך, התעקש. מה שלא נכון מההתחלה, ורק התשוקה שמשתלטת על התבונה, על שיקול הדעת, להתבונן בה ולטבוע בדמיונות פרועים עד שאובד במרחקים קולה של ססיל שמוסיף לטפטף בקצב קבוע סיפורי ראשונים. לא די זקנה להגיע אל ההתחלה, זו שכתובה בספרי הלימוד על תולדות הציונות. זיכרונות שהחמיצה אפילו אמה גאולה (שם שבחרו מפני שדור ראשון לגאולה). אחת מאותם קטנים שנולדו במאה אחרת, ולרבים מהם נועדו בורות קטנים עם אבן כורכר פשוטה מלמעלה. כמה שרדו את השנים הקשות ההן, את הקדחת, ודווקא היא. אחר כך הרי פרצה המלחמה הנוראה שהאפילה על יתר הצרות. לרגע נשתקה.

אם עדיין אתה.

לחשוב שהיו בעלי חוש היסטורי כל כך מפותח, מפני שאיך

לארגן צלם שיגיע במיוחד לקראת האירוע, בתקופה שלא נתקלת בכל פינה במצלמות. אחר כך לשמור על התמונה הדהויה בין צווי גזירות ומכתבים פרטיים וסתם ניירות מצהיבים שאיבדו כל משמעות. דאגות הרי לא חסרו ולא צרות ואסונות. לכן סביר יותר שסתם צילום ישן של חורש, אפילו אם כעבור עשר שנים, או בכלל ממקום אחר. איך תוכיח שלא. לחפש בקצוות עצם כלשהו שאפשר לזהות, עץ או דרך, אולי כתב יד בגב התמונה. אין. רק דמות כפופה שאוחזת במחרשה, וכל כך קטנה ומטושטשת שיכול לקרוא בכל שם שתרצה.

אדון שקולניק, צחקה תמרה.

אותו דווקא קל, לפי הכרס.

אחר כך תסביר שרק בדיחה. אחד שכלל לא איכר, לא חרש, לא זרע ואפילו את הקציר עשו אחרים בתורנות. כי תמיד בנסיעות למען הציבור. אפילו עד פאריס או אל הפקידים, לארגן ולייצג ולשבת בוועדות, ואת השם שלו בכל רשימה. וכשמת התקשו שאם לא רחוב, לפחות את הגינה לקרוא על שמו, זו המוזנחת שמאחרי המזכירות. בעצמם הזמינו לוח שיש ואת החשבון שלחו לוועד. המשפחה כמובן, אלא מי.

וסיכמה שלהקת זאבים רודפי פרסום, ואיך להתאמץ למען אלה. היה תמים מאוד המנהל גולדברג, אם המתין שלוש שנים שיראו לו את הדרך, אמנם בחברה נעימה.

וצחוק גם, לועג גם לי, כי לא עומד בפיתויים ממש כמוהו. והאם אין זה המניע האמיתי לחקירה שאני מנהל בדבקות. בצחוק בצחוק. יודעת שהחל לפני שנפגשנו.

דבקות, מילה שמתוך ספרים, ומאיפה נשלפה.

לא סיפרתי לו. מה התועלת בהיחשפות הזאת שעלולה להדיף ריח תלות. למעשה, כל היחשפות. והדוגמה הבולטת, זו שתאי הווידויים

שבכנסיות הקתוליות, שאיזו עוצמה העניקה לכמרים, כוח שנוצל בוודאי לרעה לא אחת. עכשיו ששבה יעל, נושאת שלוש כוסות על מגש מאולתר, כבר הזדרזתי למשוך אל נתוני המגמות המקצועיות שנפרשו ברשימה ארוכה על שולחני והציגו קוצר ראות מחליא. מכונאות רכב ושוב מכונאות רכב, ולמי שממין נקבה, תפירה, או בשם הצבוע, אופנה. כך בטייבה ובסחנין ובשפרעם, וכמעט בכל בית ספר ערבי. מישהו משוכנע שמציל את המולדת, רומס את האויב. לא מבין שההפך הגמור, מפני שמוליך לאבטלת הגברים ולהסתגרות הבנות, תחילה בבית ההורים ובהמשך אצל בעליהן. אחר כך יזדעקו בשל שיעורי הריבוי הטבעי, האיום הדמוגרפי המרחף על ראשינו. חוכמת פרעה, אמר אדי, ואת הפסוק, וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ. היה בתקופה שטרם ידעו את קצבאות הילדים ואבטחת ההכנסה ודמי האבטלה, לכן לא הודאג ממצב הקופה הציבורית. עניים הרי לא מעלים מסים, ומאידך, הם צרכני תקציב הסעד, כך שהמקל דוקר בשני קצותיו.

חכמי חלם.

יעל חיוותה את דעתה שחלומות באספמיה כמו שאומרים, לא מאמינה בפלפולי גמרא שהופכים שחור ללבן. אתה תפטם את הנחש והוא יצבור ארס, תפנה את הגב ויכיש. צריך לרוצץ את ראשו ולוודא שאמנם מת. די, אמרתי, מי בכלל שאל לדעתך. אמת, אישר אדי, רק ביקשנו קפה.

אחר כך יקרוץ אליי שאמנם נכון שלא שאלנו, אבל כנראה הצדק אָתה, והאם יש חדשות במחקר המשפחתי שהסתבכתי בו. רטנתי שבכל פעם צצים פרטים שאכן מסבכים את התמונה. להשוות לחפירה ארכיאולוגית שנחשפים ממצאים בערבוביה, ואינך בטוח בכל חרס אם משתייך לאותה תקופה או נקלע למקום במקרה. אישה זקנה שפולטת מה שעולה לה על הלשון, זיכרונות בני שישים, ואחרים

טריים שראתה ברחוב בשבוע שעבר. לפעמים מעשיות שעוד בטרם נולדה, פולקלור, או ששמעה מאמה ובטוחה שבמו עיניה. פתאום צירפה איזה זוסייה שפירא עם נכדו הוטריןר שפר, שהשמיד ברעל איזו כלבה. אי אפשר להיות בטוח אם פרט בעל חשיבות או סתם. לכן ליתר ביטחון התחלתי למלא דפים. שיהיה רשום. לא ממש מול עיניה כי עלולה לחשוש, אחר כך, כשמגיע הביתה. לא נשאר ללון, קרצתי, וצחק.

כבר לא הכפר הקטן, שמכנים פרובינציאלי, והכוונה

שתקועים זה בתוך זה, יודעים מה מתבשל בכל מטבת, ואם נכנסה סוניצקה להיריון, לפעמים עוד בטרם ננעץ הזרע. אולי מפני שהתרחב לממדים שכבר אי אפשר להכיר את כולם, ובעיקר בגלל הגיוון בתעסוקה. כבר לא מפגשי הבוקר במחלבה ובמחסן הביצים, לא מתלחשים במכולת של שולמן על הבן של שפירר שראו יוצא עם דלי מלפפונים מהחלקה של שטיינר. לא שנעלמה החקלאות, אבל שינתה פניה. עיקרה פרדסים וכרמי זיתים, שמעט עבודה ועוד פחות הרווח. לראות בכל בוקר את תנועת הרכבים בצומת הכביש הראשי, יוצאים העירה לעבודות משרד או מסחר, ומי שבבעלותו אדמה, מחכיר או מוסר לחברות קבלניות שמתנהלות על פי שיקולים כלכליים, להשאיר את המרב בידיהן. אם גורם צער, רק לקומץ ישישים המתמעט משנה לשנה, שעוד הספיק להתרוצץ יחף בין חצרות שטרם גודרו, ובחבורה להתגנב לחלקות מטע שכמעט בשל הפרי. כבר מעט בתי כפר, ובמקומם שעשועי אדריכלות בוילות תלת מפלסיות. אם נותרו מבני משק בעורפן, שלדים חרבים שטרם פונו כי חוסכים בהוצאות הריסה, ומפני שהתרגלו למראה ולא מבחינים. לפעמים אגב שיטוט הייתי מדבר אל אבא, לשאול מה דעתו על

ההתחקות שלי. אני דורך שוב על האדמה הזאת שספק אם עניינה אותך. הרי לא איש שיתמוגג למראה נוף, אפילו כזה שבגללו יש מרחיקים עד הרי האנדים והאמזונס. בסך הכול מישור בגוונים ירקרקים, נעים לעין אבל לא עד שתיעצר נשימתך. גם הנוף האנושי שאך טבעי שיעורר סקרנות ראשונית לברר בין מי נקלעת, ונבון דיו לדעת שמתחת לקליפה דומים בכל מקום.

אמרתי, אף פעם לא נראו אנשים בעיניך כצורך, ולרוב כמטרד. רומסים את הפינה הקטנה שביקשת לעצמך. זיכרון הדוד שרגא שנהג לנחות במפתיע בימות שבת, צועד ברגליו כל הדרך הארוכה מפתח תקווה, על מנת לבלות במחיצתנו שעות אחדות, ללגום מכוס התה שהגישה אימא, לטעום מעוגת הקקאו, ולהשמיע את רעיונותיו בפרשת השבוע. חילוני גמור, וחסר כל השכלה ממשית. גם לא תלמיד חכם ורק חכם בעיניו. לכן נתקף אבא חלחלה בכל פעם שהודענו שהנה מתקרב מקצה הרחוב (תמיד ראשונים מפני ששיחקנו בחזית הבית). היה מציץ לכל עבר כמחפש מפלט, וביטויים שמשמעותם, אוי ויי, ושוד ושבר, אבל בשפה שדיברו היהודים בארץ ליטא.

בהשלמה שפלת רוח שבחוסר ברירה, כי מקרוביה המרובים של אימא. לכן חדל אונים, לא יכול לחתור לסוג הקשר המוגבל שבינו לבין אחיו, שהסתכם במפגשי אבלים וחתונות. איזו מין משפחה, הייתה רוטנת אימא, ובאמת לא הכרנו כלל את בני הדודים מהצד שלו. ייתכן שלא יזמתו בלבד אלא העדפה הדדית. חלילה שתתפרש כזלזול, כי היו גם חיבה גם הערכה, ורק שאלה לא קיבלו ביטויי הצטופפות.

אולי לכן לא חרד מפני המוות. מי שדבק בחברת עצמו למה יחשוש מגלגוליה. אף שלא האמין במשהו שמצוי שם מעבר, לא עולם הבא, לא גלגול נשמות, אפילו לא מתן דין לפני שופט כל הארץ. דמיונות שיצרו אנשים בדמותם. אפילו האמונה היהודית

(שכמורה בזרם הדתי היה מחויב לה), אינה יותר מהמצאת נוחות. את התשובה לשאלתי, למה לא הפך את עורו ביום שהגיע למסקנה כבדת משקל זו, ביטא בדרך משונה. יותר כמאוכזב מעצם התהייה, משמע ממני. ומצרף שני לאווים קצרים בנוסח לוחות הברית: לא ביום אחד ולא כבדת משקל.

להגדיר ככבד משקל רק מה שניתן לומר עליו בוודאות שקיים, ושחלף או עתיד לחלוף ללא זכר. בלי שייאמר במפורש ידעתי שהתכוון לשלושת אחיו שנותרו שם, בארץ הכפור, ושסיימו ביער שקוראים פונאר, הם וכל בני ביתם. עלה בזיכרוני סיפורה של אחותי ששהתה לידו ברגעי הסיום והאזינה למלמוליו האחרונים. לחישות מקוטעות שלא נגעו במכאוביו, גם לא בנו, ארבעת ילדיו, שכל חייו טרח בפרנסתם והתייסר בקשיים לא מעט שצצו בדרכם. בוודאי לא באשת חיקו, שעם קיומה האפרורי השלים כדרך שאדם משלים עם כתם לידה או שומה על הלחי. ברגעים ספורים של הכרה מהולה בחרחורי נשימה, ביכה באוזניה את כאבו על שפת ילדות שתאבד אתו יחד.

להיות נרעשת (כך סיפרה), מפני הדרמטיות שבמעמד שקוראים ערש דווי, או וידוי של שכיב מרע. כאלה תמצא בסיפורי מעשיות, איך חושף סוד מפתיע בטרם תצא נשמתו. אולי על אוצר גנוז, או על אירוע שהועלם כל השנים בקפידה, אולי מעשה נפשע ששוב אין הצדקה להסתירו. לא מיניי ולא מקצתי.

כבר במצב בלתי הפיך. להודות שהמתנו שיסתיים, שיימתו ייסוריו. לא היה ספק שמתענה ללא תכלית. משמע שממשיך לפעול המוח, מעלה ממעמקיו פרטים על פי סדר חשיבות בלתי מובן. לא מובן גם טעם השתמרותם. זיכרונות ילדות שהועברו מתא מוח אחד אל משנהו לפחות ארבע פעמים (אם אכן אורך חיי תא הוא כשבע

עשרה שנים), כדרך עקרת בית שצוברת את סמרטוטיה הבלויים שמא יבוא יום ויימצא להם שימוש. מתוך רחש הנשימה הבלתי סדירה בקע סוד השפה שבדו להם, הוא ושלוש אחיו הנערים. לא ניתן היה להרבות בשאלות, רק להאזין בדריכות, לקלוט רמזים שאולי יפורשו אחר כך. מסתבר שהייתה זו שפה שלמה, אוצר מילים וכללי דקדוק ואפילו ביטויים שמצטרפים למושגים שקשים לתרגום. סוד שלהם בלבד מול כל השאר, ההורים והאחים הבוגרים, גם דיירי החצר וילדי ה"חדר". שפת הפרידה בתחנת הרכבת כשיצא לדרכו ארצה. אחר כך חיכו שיצטרפו גם הם, חשבו שהנה הנה, אף שלא עניין פשוט, כיוון שכבר היו נשואים ומטופלים בילדים. עד שאיחרו.

נותר אחרון, ועכשיו תאבד אתו יחד.

האם הבנת, שחה לי כשהגעתי בהול עם קבלת בשורת הסיום, ובעודנו ממתנינים לאחרים שהובהלו אף הם. פקפקתי אם היה טעם להזעיק את כולם בשעת לילה, בין כה וכה יורידו מיד אל מתקן הקירור וממנו אל ההלוויה, ודי בשנינו לטפל בסידורים השונים. עלינו לנסח מודעת אבל, אבל אף היא תופיע רק למחרת. איך יכולתי לא להודיע לאימא, טענה אחותי.

עוד הייתה שעה שבקושי בוקר. בפרוזדור התרוצץ צוות הלילה, התארגן לסיום המשמרת. עמדנו זה ליד זה בצד המיטה, מול הגוש המכוסה, ורציתי להגיד שנגאל מייסוריו, ולא אמרתי, שמא יתפרש כתחושת הקלה. אם חיפשתי בי צער, בוודאי פחות משגרם לי מראה התקר בצמיג שעה קלה קודם לכן. מוטב שתיקה שעשויה להתקבל כהתייחדות. אבל אצלה ניכר הזעזוע, היא אמרה, לגלות היכן ועם מי בילה את דקותיו האחרונות, לא כאן ולא אתנו. ניסיתי להרגיע שכבר היה מעורפל, רגל פה ורגל שם. למה לייחס חשיבות לפרפורי גסיסה. וראיתי שלא מקבלת. לא יודעת אם בגלל געגועים

אליהם, או תחושת הכשל הקשורה בפיקדון המוזר שהותירו בידו. כך או כך, הלך מתוך צער שהאפיל אף על מר המוות. ולחשוב שכל חייו בצל אלה.

אולי, התעקשתי, רק אולי.

מפני שידע שנמצאת לידו. בפירוש דיבר אליה. היו ביניהם שיחות רבות במהלך השנים האחרונות, שיחות חכמות, בזמן שאתה היית שקוע בהרפתקאותיך ותגרותיך (כך אמרה). ושאלה אותו, למה לא לימדת אותנו, אבא, וענה, אי אפשר ללמד. מילותיו האחרונות.

פתאום נתקפתי דחף לחזור ולהשקיף מכיוון החצר של מירקין. ממקום שהיו השיחים שבתוכם נחבא הילד שהייתי, השליך אבן לראשו של הילד האחר. משהו לקוי בתמונת המערך הפיזי שנותר בזיכרוני, מפני שהתגורר בבית ממול, אליו נמלט בכי. בית שבכל זאת לא הסתיר את גן הילדים, אז איך. כבר לא היו שיחי פרא ורק גדר אבן ומדרכה, נמשכות מהשער מול החלון שפעם היה חדר מגוריני. הנמכתי את קומתי לגובה ילד והתבוננתי. בין העצים שבוודאי ניטעו לאחר זמן, בצבץ קצה קיר לבן שגרם שאתרגש.

שוב נסיעת לילה וקול פסקני מהרדיו מבכה את הידרדרות

המוסר, איך הם מתנהגים שם, חיילי המחסומים, ובאיזו קלות לוחצים על ההדק. היה גם בעיתון הבוקר, ויכוח בין מפקד חיל האוויר והמשורר ההוא שעל תקן מוכיח בשער. סובבתי את הכפתור להעביר לערוץ אחר. לא רוצה עם טוב, מוסרי, רוצה עם חי, ויכול העולם לשאוג מעל כל קתדרה ומכל ערוצי התקשורת. יושבים הצבועים בבית הקפה הממוזג, בטוחים ומוגנים, ומשיאים עצות שלא יתבקשו לנסותן על גופם. הרי לא בניהם מסתכנים יום יום

ושעה שעה מול הרוצחים הבזויים הללו ודתם הנחותה, ובוודאי בנעלי בית ובכותנות לבנות ארוכות שרוול. נפשות זכות. גם יפי הנפש הצרפתיים שידם עדיין טובלת בדם מיליון שחוטים במדינה האפריקאית ההיא, גברים נשים וטף, ועכשיו יוצאים מגדרם בגלל איזו נערה שנורתה ליד אחד המוצבים. כאילו בדרכה לבית הספר שבכלל בכיוון ההפוך. כאילו. לעולם לא יוודע אם בשליחות השפלים או תועת דרך. ואפילו כן, להיחרש מעוצמת היללות.

הנה ההסבר להשתתקות המוזות כשירים הרובים. פתאום הן מגלות בחברת מי הושארו, זייפני קולות ומגלגלי עיניים. להיגעל רק מהשם שמתקשט בו שמן הזית הזך הזה.

אולי נשרף אחד מפנסי הרכב, מפני שמאותות המכוניות ממול, או שמא מבקשות ליידע על מארב משטרתי. אחוות נהגים מול אויב משותף. האיש שנטפל בחצר בית הספר, ביקש לדעת מה אני מחפש שם. במין תוקפנות של מי שחדרו לחצרו הפרטית ולא בפעם הראשונה. מזה חודשים עוקב אחריי, פעם ברחוב, פעם ליד בית הקברות, אבל בעיקר סביב בית הספר. מה יש לי לטעון להגנתי. פרצוף שמן שמבליט לחיים מתנדנדות, וראוי שיהיה המצח צר, ולא. אם לתרץ זאת בחוקי התורשה, תו היכר של משפחתו. גם אפשר שהיה, אבל באה הקרחת ומשכה כלפי מעלה. האוויר הזה אצלכם, הסברתי, משהו מיוחד שראוי לשווק בכלונים. פליאה שלא עלו על זה עד כה. דווקא הבין שהתחכמות, אפילו התכעס. אישה הצטרפה אלינו, שמנמנה גם היא עם כרס בולטת וקול סופן שניכר שבשימוש כה רב עד שתבקש לצעוק, שקט. מכוונת אל אדון שפילמן או שטילמן, כך ביטאה את שמו. בעניין קריאת מונה המים. בחודש האחרון נרשמה בחשבון שלה צריכה בלתי אפשרית. לא היה שום פיצוץ בקו ובריכת שחייה עדיין לא הוקמה בחצר שלה. כך לפי מיטב ידיעתה. כבר שבועיים מתכוננת לגשת

אליו ופתאום מוצאת אותו כאן מולה, עומד ומדבר. נכון, הסכים אתה, מצרף דבר שבח לעיניים שלה שלפי דעתו משובחות. אם סבורה שמטייל להנאתו. אולי פתח כאן משרד לקבלת קהל. כבר אי אפשר לעבור ברחוב בשקט. פעם זו הניה מנטבר, פעם השודד כהן, עכשיו היא. ומסביר לה שכבר כמה פעמים שם לב למישהו שמסתובב אצלם, מציץ בכל פינה, כאילו מתכוונן לקנות את הכפר. אולי סוטה שאורב לילד, לך תדע. מיני דברים מתרחשים במדינה שבנינו. לכן נמצא כאן וכמו שאמרה, מדבר.

האישה בוחנת אותי במבט שנעצר בפניי. סוף סוף הזדמנות להציץ מקרוב באורח של תמרה, אולי של הזקנה כץ. עיניה מתעכבות שוב בפרצופי, מתקשה לקבוע על פי הגיל. כבר מתלחשים זמן רב, מתכוונת לחלק הזה של המושבה, לאזור הוותיק. אבל אתה הרי רואה רק שעוני מים וברזים, ומסתבר שגם אותם די במטושטש. הדרך לחזור לנושא שהריץ אותה הנה.

גן ילדים, הצבעתי על המבנה הסדוק שכמעט נחבא בין מחסנים, ערמות עצים וצבר קורות בטון. וענתה במבט מופתע. כל כך מזמן ואיך ידעתי. חוש ריח, הצבעתי על חוטמי בהנהון של פרידה, משאיר מאחור שניים נדהמים. באדון שטילמן אפילו לא הצצתי. לא הבחנתי בשום נוכחות משטרתית, אולי הספיקו להסתלק. גם שני פנסי מכונית האירו מולי בתמימות מתוך גבה המבריק של מכונית שנצמדתי אליה במכוון. לא נפתרה חידת האיתותים שבינתיים חדלה, אבל תנועת כלי הרכב התגברה ככל שהתקרבותי לאזור המרכז, מדגישה ביתר שאת את שכבת הלכלוך על השמשה הקדמית שנאטמה מהסנוורים. לחרוט בראש לנקות בהזדמנות ראשונה. תמרה גילתה הערב סקרנות שלא נפלה מזו שלי. שאלה שאלות. ניכר שנחשפת לראשונה לסיפור ההתאהבות של אמה. מזה להסיק שלא מרבות לשוחח ברווחים שביין ביקוריי. גם ניסיונה

לדלות פרטים על מראה אמי (שלגביהם נענתה בקצרה, באופן שהבהיר שלא שם טמון הקושי). כבר התרחקו האירועים די כדי לאפשר התייחסות אובייקטיבית. להודות שהייתה עדיפה עליה הגננת הזאת גם במראה, גם בשאר התכונות. מסתבר שאפילו מצבה המשפחתי שיחק לטובתה.

את זה לא הבנו.

הרי היה נשוי בעצמו, ומתכוונת שיצר שוויון ביניהם.

שוויון שרק מוסיף קושי.

והסבירה שלא למי שבעל מצפון. לא המקרה של גבר נשוי

המפתה נערה צעירה, שהרבה יותר מכוער.

מה היה בידיה לעשות, להשתדל שיימצא בסביבה גם הבעל, מפני שמנוכחותה התעלמו עד כדי עלבון. הייתה קוראת לו לבוא בכל מיני תואנות, משהו שלא הבינה בכתב ידו, כביכול, או הצעה לסכם את המספרים. מיני שטויות שדחה בביטול, אבל התפנה להיכנס בשיחה בטלה עם השניים, קטע את האינטימיות.

יכולת לנסות אתו, הציעה תמרה. שתיהן חייכו. לא היא הטיפוס שרודף גברים, לא כמוך, אף פעם לא הייתה. סתם נערה מאוהבת וחסרת ניסיון. צירוף שגורם לאובדן הראש, ההיגיון. ואלה לא חסרו הזדמנויות להתראות בשעות ובמקומות שבלא נוכחותה. עד שיעצה לה ההיא כאילו בידידות, העירה שמתוך היכרות ארוכה עם בעלה יודעת שלא אוהב כשמתקנים לו. מין חיסרון. וחייכה. מסתבר ששמה לב למאמציה לגרור אותו לחדר.

נערה תכנית, סיכמה תמרה, ונענתה בקימוט מצח. בעיקר מבולבלת, שרויה במין דיכאון שקשה להסתיר. אפילו המחשבה להעביר פתק לאשתו, כמובן בכתב יד מזויף שלא יסגיר. למזלה לא מצאה דרך, זאת אומרת, קושי טכני, איפה לשים שייפול רק לידיה. זאת למזלה, כי ברור שהייתה נחשדת מיד. הביטה בבתה

והוסיפה שמקווה שלא תיפול לבור הזה שקוראים אהבה נכזבת, מקווה בשבילה.

משהו הטריד, אפילו מעט תסכל, מפני שהתשבץ החל מתמלא. רק עוד כמה פינות ותתקבל תמונה נדושה, פרשייה בין מנהל ופקידת משרד, אולי קשר רומנטי בין חברים לעבודה. בהחלט הסבר מספק לתפנית, בייחוד על רקע התקופה המתחסדת, גוונה הדתי של מסגרת ההתרחשות, וישוב שבגלגולו הנלעג נתקלתי רק לפני מספר שעות בחצר בית הספר. לא נותר אלא לארגן ביתר בהירות את לוח הזמנים, להבין כמה מהסיפור זלג החוצה לפיות הולכי רכיל, ולתהות על חלקה של אמי שאולי בפעם הזאת חרגה ממידותיה וריסקה את הכלים. יכולה הייתה לאיים שמיד תיטול את שני הפעוטות ותחזור לבית הוריה, אף שידעה ששטיח אדום לא ייפרש לקראת בואה. לכן חקרתי את ססיל מתי הצטרפה היא לחבורה, האם בשנה האחרונה לשהותנו שם (הייתי בן שנתיים כשהגענו למושבה, ובן חמש כשעזבנו. שלוש שנים שבהן נולדה אחותי, שצעירה ממני בארבע שנים. סביר, על כן, לחבר לתקופת ההיריון שמילאה את רוב שנת הביניים). וענתה בטון מוחה שלא, החלו ממש יחד כל אלה שכינתי, חבורה, ואם לדייק, אפילו הקדימה אותם במעט. לדעת שלא הייתה בבית הספר מזכירה לפניה. נראה שהתקשו במשרדי המנגנון לאייש את משרת המנהל, ואישרו את חצי התקן כאמצעי פיתוי. כבר אז לא היה אטרקטיבי הכפר הזה. היא חייכה. סיפרתי על היכרותי עם אדון שטילמן אחר הצהריים. איש לא נחמד, וגם הגברת שהצטרפה ושלא ידעתי את שמה. לדעת שעוקבים אחרינו מכל חלון, מגלים עניין, ורק טרם החליטו אורח של מי. יכולת להסביר את חלוקת התפקידים, הציעה תמרה, וססיל הציצה בה במורת רוח.

עכשיו נזכרה שהגיע כמה ימים לפני פתיחת שנת הלימודים, אולי

שבוע. היה חייב לבדוק את המקום, אם מוכנות הכיתות, ולדאוג לניקיון. גם למצוא דירה לעצמו. אדון מירקין הופיע פתאום בביתם והציע את המשרה, דרש להשיב מיד כי יש מועמדות נוספות. הוא היה ראש ועדת החברים וידיד של אביה. לא העלה בדעתו שמסבך אותה. התעקש שתצטרף אליו כמות שהיא, בלי להחליף בגדים, האיש ממהר מכיוון שצריך לסיים לפני בוא האוטובוס. זוכרת איך הסתרקה בזריזות, שוברת את שיני המסרק. היה לה שיער חום ארוך, לא שופע, שאספה בסרט. נשתתקה תוך שעוצמת את עיניה, ואצבעה נעה לעבר האגודל, מקישה בעצבנות, אולי מסמנת שדי.

אי אפשר בלי סיפור האם, בלי דיון בשאלה אם ייתכן פשע ללא אשמים. מילה גדולה, פשע, מטפחת ציפיות, וכמו בתחומים רבים, עניין של סדר גודל. אפילו המושג חטא, שבמגירה נמוכה יותר. הרהורים טורדניים אפילו כנער, וחדלו באחת כשהתרחקתי מהבית להתמקד בעולמי. הכינויים שעטנז וכלאיים שלמדתי בשיעורי תורה. אתה זורע חיטה, ובחלקה אחרת קטנית, כך נכון, אבל ערבוב עלול להסב סבל. אולי פולטים חומר דוחה כדי להכביד על נביטת מינים אחרים. הרי גם הצמחים יצורים חיים וסביר שבמהלך עידנים טיפחו ומגננונים להבטחת הטריטוריה. מה שאין לומר על חוטי הצמר והפשתה, לכן מה הטעם באיסור. הנה ההוכחה שמוטעה ההסבר, צהל המורה ענפי, תוך שמניע את עודפי משקלו מרגל לרגל בתנועת קנטור. תמיד דחה כל ניסיון לתת הסבר רציונאלי למצוות. כבר כילד הבחנתי באווירת הזרות, ניכור שממעייט במילים, ובמקומן שתיקות שמשום מה נידמו לשקט, ערך שהוא תרבות.

כשבכל זאת דיברו, בעיקר על נושאים שממש מול החוטם, ענייני קניות במכולת, וחימום דוד המים לרחיצה בסוף כל שבוע, ושהגיע הזמן להחליף את התמצית בתיון. היו נזיפות על הוצאות מעבר ליכולת. תמיד החזיק אצלו את הקופה, נותן בידה כמה שנותן, ומקפיד למנות את העודף. אולי קמצנות שמקורה בדוחק אמיתי, כי הן רק משכורת של מורה, שאף פעם אין לסמוך שתגיע בזמן. כשנתקלתי בספרים באימהות שחרף המצוקה וצייקנות הבעל הצליחו להסתייר פרוטות, לטמון בתחתית ארון הבגדים, ובשעת הצורך לתחוב לידי הילד, שיערתי שהפליג על כנפי דמיונו המספר, ויותר משהוא מופלא הוא פוגם באמינות סיפורו. כל עוד חי לא החזיקה בכסף משלה, לבד מאירועים בודדים שמנינם לא יגיע למספר אצבעות היד, וזרעו מבוכה ובלבול. המוקדם מביניהם (ולכן היטיב להיחקק בזיכרוני), שבוע השבעה שנתלווה למות הסב.

המוות היה ישות מוכרת. הקפידה לנחות בכל בוקר עטופה בתיאורי רצח היהודים, מעל דפיו הוורודים, זעירי האותיות, של העיתון ("הארץ" החילוני, לא "הצופה", מה שפורש בדמיון הילד כמעשה התגרות להכעיס). היה גם מסע הלוויה של האיש הזר והמופלא, ברל כצנלסון, שחלף בעיירה בדרכו צפונה. לכבודו נערכנו בשלשות, עומדים בצד הכביש בראת כבוד ומונים בהשתאות את מספרם העצום של כלי הרכב שהיוו את השיירה. אבל מות הסב היה ממש שלנו. לא רק בשר מבשרנו, גם מוחשי בזכות הביקור היחיד שעשינו אצלם יחד, האב ואני, בעודם בחיים. היה זה כוך סדוק שתקרתו כמעט בגובה אדם, ובו חדרון ומרפסת שטובה לערבי קיץ. מרפסת מעבר, להיכנס דרכה ולצאת, גם לשבת לאכול ולקבל אורחים בתנאי שרק שניים. הלכתי מאחוריו בשביל הצר, נזהר מלהשרט מהגדר החלודה, והרהרתי בשם שנתנו, נווה שאנן, שאולי מלגלג. שם, כמדומני, נתערעה לראשונה אמונתי בקיום

אלוהים. אחר כך היה בוקר קר, ונהג מחברת האוטובוסים הכה על הדלת בעודנו נערכים לקראת עוד יום לימודים, מכריז, ביקשו להודיע שאביך מת (זאת אל אבא שמיהר לפתוח), והסתלק בלי להמתין לתגובה. נראה שכעס בגלל הטורח שהוטל על כתפיו. אחר כך נרשם פתק ליטול אתי ולתת למנהל, בעוד אבא נחפז אל האוטובוס לתל אביב, לבל יאחר להלוויה.

שבוע שהתערבבו בו מוזרות ואי נוחות, מפני תחושת הצער כפי שראוי. הילדה שפרה, לה שחתי על האירוע בארשת נוגה, הגיבה בהזדהות אמיתית, ותכף מיהרה להפיץ את הידיעה בין שאר התלמידים. היה זה בשיעור לציור, בעת שצבענו שקדיות לכבוד החג הקרב. בצהריים סעדנו בדממה, ובסיום הציעה אימא שאגש לקיוסק של גרינצ'ר ואביא מנת גלידה בגביע ושתי סוכריות בטעם שוקולד שנמכרו שם כיחידות. בחרדת קודש הושיטה לי מטבע שהיה בו רב מהנדרש, ואני עשיתי את המרחק בן כמה מאות המטרים, לשוב בריצה בטרם תימס הכבודה. אימא נטלה שתי צלוחיות וחילקה בזהירות מנות שוות לי ולאחותי, תוך שבוצעת גם את הגביע לאורכו, והתבוננה באכילתנו בפנים קורנות (לעצמה לא הותירה ואנו לא הצענו). הושטתי לה את העודף וסיפרתי שעמד שם הבן הקטן של שטראובר והביט בעיניים כלות במעשה הרכש, לכן נתתי גם לו סוכרייה מאותו הסוג. לרגע חלפה עננה על פניה, ומיד הזדרזה לאשר את רוחב ידי. אחר כך תלו על הקיר את תמונת הסבים, מול תמונת הוריה שהייתה עד אז הקישוט היחיד, מתנת הדוד שרגא שהביא אחרי מות הסבתא האחרת. לפעמים כשנמצאתי לבדי הייתי מציץ בדמות שבמרום הקיר, ומהרהר אם מת מפני שהבין שאפסו הסיכויים למצוא את אלה השלושה שנשארו בעיר וילנה, ילדיו. להסביר לו שלא מתוך שמחה חלילה, הגלידה שלי קקנו והסוכרייה. אף כי בכל זאת מעשה לא לגמרי נאה. אי אפשר היה

לצפופ לתגובה, כ' רק תמונה, וגם מפני שהפנה את מבטו הצידה, בוהה בחלל הריק.

הייתה רחיצת הכלים לאחר הארוחות. היא אצל הכיור, עם הסבון ואגד חוטי הסיזל שכינו ליפה, ולסירים צמר פלדה, ואני מנגב ומניח כל כלי במקומו על המדף. מהחדר עלתה נחרה, סימן ששקע בשינה, ויכולה להשיח באוזניי זיכרונות משנות נעוריה בעיר חיפה, ומהנוער העובד, גם מבית החרושת למצות, בו עשתה במחלקת האריזה, ואיך הרכיב הלץ ההוא, זיגי, את תמונת העובדת המצטיינת. הוא ליקט מכל הנערות העובדות את איבריהן הנאים במיוחד, מזו את העיניים ומזו את האף והצוואר, לחבר יחד לצירוף האידיאלי. ממנה נטל את הידיים. נבוכה מיהרה להסתרן ממבטי הבוחן, כ' לא נותר מה לראות, לצערה. היה ליצן גדול הזיגי ההוא, ידע בעל פה את כל פזמוני הרחוב והיה מסרס אותם להנאתו. בשיר, קטרינה הקדושה, למי את מתפללת, שיבץ את השורה, עם מי את מתהוללת. ובמקום, יש לו תבלול בעין, הכניס מילה מתחרזת של ניבול פה. לא הצצתי בפניה שבוודאי הסמיקו.

ידעה שתהיה מהומת אלוהים אם יגיע סיפור הגלידה לאוזני אבא. גם ידעה שאני יודע, לכן פטורה מלהזהיר. ראתה בהתנהגותו התנשאות מרגיזה על כל מה שהמוני והפשוט, ושבעצמה חלק ממנו. בסתר ליבה התגאתה בכך, וסיפרה על אחד המדריך בנוער העובד, בן אהרון שמו, שידע לכבד את עובדי הכפיים, ולא פחות משכיל ואינטליגנטי ממורה. אילו ראיתי איך הקסים את שומעיו בנאום מעל הבמה שהציבו ברחבת בית העם (החג הזה, חג הפועלים, גדול מכל חגי האומה, כ' מסמן דרך, מצביע על המשך. לא העלאת גירה, לא טחינת חול, כך ציטטה מהזיכרון). כולם הביטו בהתפעלות, מחאו כפיים. בעיקר הבנות. עמדה ביניהן קטנה ונסערת, חשה שמוכנה לנטוש הכול וללכת אחריו אפילו למדבר שממה. אבל היו יפות ונועזות ממנה ובוודאי משכילות, לבחור מתוכן. מה שאכן עשה.

היה ניצוץ בעין, אולי לחלוחית, ולרגע קט הואט זרם הצלחות ורק מים שבזבזו לשווא, נבלעים בצינור הביוב בלא עקבות. אומרת, אבק, זה הביטוי שהשמיע, אלפי שנים של טחינת אבק. לא, לא כיבד את הדת.

כשהוטל לבסוף העוגן, להיות בעלים של דירה משלנו (וזה כשכבר בן אחת עשרה), היו גם השכנות. גברת בילסקי שעבדה בבית המרקחת של מילשטיין, וחווה פוין, וג'ונה העירקית. הכי גרועה, גברת סימנהויז מהקומה השנייה. ובקרים כשהיינו יוצאים לעניינינו, יכלה לבלות בשיחות עם זו ועם זו, לפעמים לפני דלת הכניסה ולרוב ברחוב. חוזרת טעונת מידע חדש על המתרחש ומה מתבשל בסירים. מסתבר ששקקה פעילות השכונה, חדרים בתוך הדירות הושכרו לדיירים, על מנת להסתייע בתשלום המשכנתאות ארוכות השנים. ההוא המתגורר אצל הפישמנים, שרק מהאופן שמחייך ניתן להסיק שלא בררן ואנין טעם, נכון לטעום מכל צלחת. והרי נמצאות לו שתיים, האם וגם הבת. חווה פוין עיוותה את פניה בסלידה. מעדיפה לא להזכיר את משפחת רוט, חה חה.

בייחוד שנא אבא את גברת סימנהויז, אותה כינה מתועבת. לשמוע צורחת אחרי בניה ממרומי המרפסת, ואלה משיבים לה באותה לשון, שפת שוק וגרועה ממנה, ואיך להגן על אוזני ילדיו. לפעמים כששבת מבית הספר הייתי מוצא אותן עומדות בשביל מול הכניסה, כשרק גדר התיל הנמוכה ביניהן, שקועות בשיחה. הייתי מברך בשלום קר בלי להתעכב, ובבית ממתין שתיכנס להגיש את הארוחה. אם יראה אבא, רטנתי כשסיימו סוף סוף, וענתה, אי אפשר לגרש בן אדם.

היה לך תירוץ שהגעתי, התעקשתי.

כבר התנהלו בינינו ויכוחים אין ספור ולא היה טעם לחדש אותם. הרי שוב תחזור על טענותיה שסתם מסכנה, אישה פשוטה המגדלת בעשר אצבעותיה שלושה ילדים, בנוסף לבעל כמעט

עיור. מה שמשך לצחקק, להשיב שלרוב מזלה. ברחוב הרבו לתמוה על צבעי השיער המגוונים של אלה השלושה, עדות ברורה שלא מאותו מכחול, והם עצמם קיבלו זאת ברוח טובה, ושייכו כל אחד מהם למישהו מוכר וידוע בעיר ההיא צפת, בה גרו קודם, ושעל פי עדותם, בית פרוצות אחד גדול.

את אימא עניין איך היה אבא מגיב אילו היה כדור הבשר הארסי הזה הדור ונאה. טיעון שנשמע כבד משקל גם בעיניי, וגרר את התשובה המפוקפקת, אילו, ואת האזהרה פן ימצא אותן יחד. כבר אירע, לכן לא נדרש דמיון ודי להיזכר כשהופיעה בדלת וביקשה לשאול שתי ביצים. לכנות סקנדל את ההתרחשות אחר כך, מפני טיעונו שיכלה לסרב, לפחות להשיב שאין. לא במקרה טרחה להגיע דווקא לכאן ובוודאי לא בפעם הראשונה. גם בטוח שלא תחזיר, מה שלא ימנע ביקורים נוספים. דיבור בצעקות שגברו מול מלמוליה החרישיים, ואני התחננתי שינמיך את הקול, יכולים לשמוע השכנים וגם היא. ניכר היה שמעבר לשליטה. אימא ניסתה להתגונן בשפה רפה, להכחיש במקומות הנדרשים ולטעון שחסר לב, בסך הכול אישה פשוטה שהגורל לא האיר לה פנים. ביטויים שאהבה להשמיע, ושנדושותם אולי הגדילה את חמתו. ואז את התואר ההוא, אומר, אישה פשוטה זו את, וההיא מתועבת.

כבר הייתי מרוחק למדי כשצצו מחלותיו. תוקפות בחזית משולבת, תעוקות לב ולחץ דם וסוכרת, ולא נתקלות אלא בהתנגדות רופסת שניכרו בה עייפות והשלמה. כי כבר בפרק שקרא אפילו, שאם תתאמץ ותטרח אולי תאריך בעוד שנת מכאוב, ולשם מה. בעת ביקוריי היה מאזין בשקט, עוקב אחר ההתפתחויות שבפי בלא להשיא עצות, בלא ניסיונות למתן. בין כה וכה יימשך במהרה בלעדיו, וטוב שכך. כאילו מציץ מזווית חדשה שאפשרית רק באור הדועך של השקיעה, מגלה נופים הצבועים במכחולו של החכם

העתיק קוהלת. בחיוך הסביר שנסתר כל עוד נמשכת הריצה חסרת הפשר. סרט נע המושך לאחור ואתה נאחז בכל קנה קש שבהישג יד, מתאמץ להאיץ פן תיסוג. והנה פסעת צעד אחד קטן הצידה, למצוא את עצמך בשוליים, עומד תמה ולא מבין לשם מה הייתה הדהירה הזאת.

תרמית, קבע נחרצות, גם אם בשלווה, ואולי סוד חכמת האבולוציה שבמכוון הותירה לעינינו שדה ראייה מוגבל. משל לסוס הצועד מעל תהומות ושמו כסות עיניים למנוע פזילה לצדדים ורק ישר. שלב שכבר התקשה ללכת, לכן טעם נוסף להתרת הרצועה. רשאית הייתה, גם חייבת, להתנהל ביתר עצמאות. לארגן, לבחור, להחליט מה המזון הראוי במצבו, ואיך למנוע את המשך הרגליו הישנים, העתידים להביא עליו את הכיליון. במהרה עברה הקופה לניהולה, ויכולה הייתה לכלכל את מעשיה ברחבות יחסית, מה שהעצים וצופף את הגיחות לשוק הכרמל.

מסעות רכש כבר לא היו בבחינת חידוש, והתרחשו פעמיים שלוש בשנה. עקב בואו לעולם של נכד חדש, או לצורך הערכות לקראת ליל הסדר שהפך למפגש המשפחתי המרכזי. אבל עתה החלו להיות סעיף קבוע בתכנית השבועית. הייתה מתייגעת בשני אוטובוסים וחוזרת עמוסה בסלי קניות גדושים. מפני שאפילו מצרכי מזון בסיסיים כלחם וביצים וחלב נמצאו זולים בהשוואה לחנות המכולת של אנדלמן, שלא לדבר על ירקות ופירות. אבל להתפעלות גרמו דווקא פריטי הביגוד, ממש זעקו לבוא וליטול מכל הבא ליד. חולצות ומכנסי ילדים, לבני נשים וגרביים וחולצות טריקו. לפעמים חליפות לתינוקות, שאין טובות מהן כמתנה, כשעליך להיכנס לברך שכנים שזה עתה התבשרו על הולדת נכד. במהרה פונו מספר מדפים בארון הקיר הגדול בחדר השינה, להיות פינה לתצוגת קבע, אליה הוזמנו הבנות והכלה להתרשם ולבחור את

הנושא חן בעיניהן. הייתה עומדת קורנת כשהיללה מי מהן את אחד הפריטים, וזה הוצא אחר כבוד ונארז בצורה נאה. מסתבר שלא לשווא הייתה טרחתה, ועדיין עומד טעמה במבחן העתים. כאילו הזדקפה, שחתי לאדי, חוגגת במין רשעות את יחסי הכוחות החדשים. הרי רק לילדיו, שבין כה וכה ייפול הכול בחלקם ולמה תיגרע חדוות הנתינה. והוא מכווץ בכורסתו במין תנוחת רביצה, ממלט עצמו לחצרות זרות על גבי דפי ספרים שכבר מזמן רומנים תפלים בשפה האנגלית, ומתעלם בשוויון נפש מהלולת הביזה המתנהלת לנגד עיניו. אולי כיוון שמעבר לשליטתו, ושמא לועג בסתר לבו למי שכבר לא תסב נזק ממש, קשורה בידיה ובמוחה בחבלים נעלמים של הרגל.

אחר כך הגיע תורה. ממתינה בקוצר רוח ממיטת חוליה לביקורי אחיותיה, וכאילו שבה מגלות ארוכה אל הכוך הצפוף והמעופש בסמטה שבהדר הכרמל, לא תואר ולא הדר, רק ריח מצעי מיטה שהצהיבו מרוב שימוש וילדות מקפצות על מדרגות האבן, מפזמות על רייזלה היפה ועל מוטל שהחל ללמוד ב"חדר", על צימוקים ועל שקדים.

אחת לחודש היו השלושה מתכנסים ודנים בתכניות,

מה שקראה רננה, לעשות סדר, כי הרי התראו יום יום, ויכלו להתיעץ או לספר חוויות תוך שתיית תה שגרתית. בהתחלה הצטרפה גם היא לישיבות האלה, לרשום את ההחלטות. היה מכתוב לה סיכום בכל סעיף וסעיף, כי לנסח בעצמה לא הצליחה. אחר כך ויתר על השתתפותה והיה רושם בעצמו ומניח על שולחנה לקרוא ולתייק למחרת. יכול בעצמו, אבל אז איך תדע מה החליטו ואיך תבצע מעקב. לפעמים פרצו ויכוחים, בייחוד עם המורה הוכמן שבכל

נושא היה בעל השקפה משלו, והכי הרבה בענייני התנהגות. לפי דעתו חייבים להעניש בחומרה דווקא על בעיות משמעת, להרחיק לשבוע ימים את המפריעים, שהרי גם כך מאוכלסות הכיתות יתר על המידה. אחר כך הגה רעיון להעסיק בגינה, אבל לתקופות ממושכות. כך יתפסו שתי ציפורים במכה אחת, כי גם חינוך לעבודה. דווקא היא, רננה, חלקה עליו. מציג את העבודה כעונש. גם שואלת מה יקרה בתום השבוע, הרי יתקשה פי כמה להתחבר אל מה שלומדים ויפריע יותר. אז נשלח לעוד שבוע, מה שהתגבש במוחו כרעיון שקרא, הכשרה חקלאית. ליעד לאותם שלא מתאימים ללימודים. חמישה ימי עבודה בשבוע ובשישי שיעורים בטבע והסברים על כלי עיבוד וחרקים מזיקים, וקצת חשבון מעשי שנחוץ לכל אדם. אפשר גם שעה או שתיים בכל יום ובשאר הזמן עבודה. כל כך התלהב שדרש למחרת לשוב ולדון, והמנהל גולדברג שאל מי יעשה, כי הרי יידרש מדריך, מומחה בתחום הירקות שגם בקיא בחומר התיאורטי, ומאיפה הכסף למשכורת שלו. שאלה רצינית, הסכים הווכמן, כך גם התשובה. לא לחינם התחבט בכך כל הערב, כמעט לומר, חצי לילה, עד שנזכר בהכנסות. הרי יגדלו תוצרת שאפשר למכור. הנה.

השפה הזאת, אמרה ססיל, כאילו מתוך ספר. אמר, חצי אשמורת, או אולי אחת שלמה. גם הוסיף ביטוי שלא הכירה, לא הבינה איך מתחבר. לרגע השפילה עיניה במאמץ להיזכר והכריזה, כפתור ופרח, או להפך. על זה ענה אביך שמילא פרח, אבל כפתורים לא יצמחו באדמה השחורה הזאת, וצחוק מתפרץ של רננה, שאל לו להיות כל כך בטוח, אצל נפתלי ייתכנו הפתעות שלא על פי חוקי הטבע. שוב חזרה על הערתה מקודם, תגובה לליל ההתחבטות, שאת זה יכולה לאשר. באמת לא סגר את הפה כל הערב, עד שהציעה לו להעלות את הרעיון על הכתב בצורה מסודרת. הדרך להשתיק.

רעיון שנקלט אצל אביך מיד. לא בטוחה בחילופי קריצות, מפני שאחר כך בארבע עיניים (של ססיל לא נחשבו בעיני רננה, כאילו לא קיימות), העירה שלדעתה קצת מגזים בזלזול שלו, והמנהל גולדברג הביע צער, אמר שפקעה סבלנותו. לכן הציע להוכמן שייטול על עצמו את גיבוש הרעיון, בירור הפרטים המעשיים, ואת ההצגה אצל מקבלי ההחלטות. גם אם יהיה צורך לנסוע לשם כך לפגישות עבודה בתל אביב.

לצחוק, העירה ססיל, מפני שהזדמנות להישאר יחד. לא שהייתה סבלנית יותר ממנו, להפך. לרוב היה עליו לשמש בתפקיד המפשר והמרגיע. שני אלה היו צירוף שממש משך לתגרות. הוא מחוספס וגס ולא רק בחיצוניותו, מגיב ורק אחר כך שוקל את צעדיו (היה לרננה ביטוי קולע שאהבה להשמיע, לרוב בחיוך, ששוב הקדים הרעם את הברק). לעומתו היא, סוערת וקצרת רוח, מה שמכנים, אימפולסיבית. לכן הרבו להתכתש על כל דבר שטות, בעיקר כשלבדם בבית פלר שבחצרו התגוררו. היה שם מחסן שסיידו מחדש מבפנים ומבחוץ, חדר גדול עם ברז וכיור, ואדון פלר הזקן בנה כוננית מעץ, להיות פינת בישול, ואחר כך הוסיף גם בית שימוש, כזה החפור באדמה, בור ומעליו צריף צר ומושב בצורת אסלה. כי התאונו שלא נוח לרוץ כל הזמן אליו הביתה, ובייחוד בלילה, גם אם נתן מפתח ולא צריכים לדפוק בדלת. היו לזקן ידיים טובות, גם לנגרות, גם לעבודות בניין וצנרת, ובשנה השנייה הוסיף מקלחת חיצונית ודוד שחימם בעצים אחת לשבוע בחודשי החורף. היה לו גם פה גדול לספר ממה שחודר דרך הקירות לאוזניים שלו, ואיך נתקל בגברת הוכמן עושה את צרכיה בחושך בקרבת הלול, לא יודע איזה מהם, חה חה. ניסה לבדוק את העקבות למחרת ולא מצא. חתול ועכבר, ומוטב, שני חתולים, ואפילו כלב וחתול. לא צריך לפרט מי הוא מי, אם ברור שלא כלבלב אלא מין בולדוג די מפחיד. ושלא חתולת אשפתות יכול להבחין כל אחד, גם בלי להציץ לה

במקלחת. וקריצה.

פה מלוכלך הפלר הזה, סיכמה ססיל, שרק התרחב ככל שהזדקן, מעביר בדם לדורות הבאים, או כמו שגילו היום, בגנים.

היה סיפור הפציעה. פרשה שולית שחרגה מכל פרופורציה, עניין מצחיק. לא הנפילה עצמה שבוודאי הכאיבה, אפילו לחשוש לשבר. ואחר כך הזדרזו לתקן את המדרגה שהייתה שבורה מי יודע כמה שנים ולא הזיקה לאיש. בגלל התכונה שלה לרוץ, לדלג בקפיצות, ועוד כשנושאת על הידיים ילד, הבן של הפולאקים, שדווקא יצא בשלום (ובראייה מכאן ראוי להוסיף, לצערנו). כיוון שהתאמצה לבל ייזק נשרטה במרפקים. אבל עיקר הפגיעה הייתה ברגל. את הבהלה של איטה העוזרת, כשפרצה למשרד להזעיק עזרה, אולי יש יוד ותחבושת, וכמובן לא היו, וחזרנו שתינו יחד לראות מה הנוק, חבטה בברך וקצת דם, לא יוד ולא תחבושת, רק לרחוץ במים ולגרור פנימה לכיסא, כי באמת מצחיק להמשיך לרבוץ על המדרגות, מוקפת חבורת פעוטות די מבוהלת.

ואז הגיעו הגברים. בראש הבעל והמנהל בעקבותיו, עצרו כשכבר כמעט הרמנו, ולהחזיר לתנוחת שכיבה, כי כתבו באיזה עיתון שעלולים להחמיר את הפגיעה אם מזיזים בחוסר מקצועיות. כללים שאולי טובים לזעזוע מוח או כשנשברות חוליות בעמוד השדרה, לא לשריטות ברגליים. והחלה בדיקה מקרוב אם מסוגלת להניע את האצבעות ושוב את הברך, והוכמן חשף בחקירותיו את הירכיים היפות שלה כמעט עד למעלה. אז כבר התפרצתי להפסיק את הקומדיה הזאת, לקרוא לה לקום ולהיכנס לחדר, והכי חשוב, להירגע. הרי גדלתי בכפר, בין עצים וזבל פרות, שאפילו לא תזכור ממה נשרטת, וכאן חגיגה.

ססיל גיחכה. כמעט הכו, דרשו, את חזרי אל שולחן הכתיבה שלך. ודווקא זו השתכנעה שבאמת קצת מוגזם, ותוך שנעזרת בשניים, דידתה לתוך הבניין, ועד למחרת כבר חלפו כל סימני הצליעה.

אחר כך עוד רבו. הוכמן טען שלא ידע שאני טיפוס היסטרי, ואני שאלתי למה לא הפשיט אותה כולה להראות לתלמידים איך נראית אישה מלמטה, הרי מורה לטבע. דיבור שהרגיז את אביך, צעק, די עם הגסויות האלה. היה לתלמידים שיר מצחיק שהשמיעו מאחורי גבו, על המורה לטבע והגברת רבקה. לא יודעת מאין צץ.

תמרה זכרה ששרו גם אצלם בכיתה, הייתה בטוחה שהמצאה מקורית של בני דורה, ובכלל, סוג סיפורים שיכול כל אחד. ליפול על המדרגות, ביג דיל. מיד תכין עוד סבב קפה שלא אירדם משעמום חלילה, ואחר כך תחשוף בפניי את הצלקות שנותרו מהנפילות שלה. הזקנה עיוותה את פניה במורת רוח, לרטון, גם את, והוסיפה שמה לעשות, אין מאורעות מרעישים בחיינו. אנחנו אנשים פשוטים. היא פיהקה בפה פתוח, מראה דוחה שגרם לי להסב את פניי.

זקנה בלה. דבקה בחייה העלובים כמו כל חרק, ושום כאבי ראש או גב לא ימעיטו מחרדת המוות. לא אכפת אם מיותרת, מעמסה חסרת תכלית ותוחלת. מצב הצפוי לכל, להיות לטורח שככבר נמחו שרידים אחרונים של חן. לבסוף איך יהיה, כמה ימי אבל של תמרה, ביקורי שכנים למלא חובת נימוס, שיחות בטלות, ציחקוקים. אחר כך לצוץ מדי פעם בזיכרונות, בהרהור של ילד זר שהשתרבה למוחו בצורת נוף רחוב, שיחים, פחי אשפה, וזקנה המזדחלת ביניהם, זו מהבית של כך שכבר מזמן מזון לתולעים. בקרוב הרי יגיע גם תורי ובוודאי לא אתגלה כנבון יותר. האם התקלסות הבורא, רשעות של ילד מתעלל בקן נמלים. אולי מנגנון שקבוע בכל אחד מתאי גופנו, עצמאות שהותיר לעצמו בהסכם הסתפחותו לגוף החי. לפקפק אם צף ועולה סבא גולדברג במחשבות ילדיי, שבהחלט עתידים להיות אחרוני הזוכרים. אזי לשם מה.

אולי הצליחה לנוח מעט, רפה המאמץ, וכאילו בתגובה למחשבותיי הסבירה שכל החיים רק ערבוביה, ומה שגדול לאחד קטן לאחר. היו ימים שבשם הטירוף הזה המכונה אהבה הייתה

נכונה לפגוע, אפילו להרוג, הציף את כולה ביום ובלילה, בעוד ההם כלל לא נתנו את הדעת, לא הבחינו בחומר הנפץ המצוי ביניהם. איך יכלו להבחין. ולעניין הסיפורים הגדולים, החיפזון מהשטן, אם תמהר, יבוא הקץ על ביקורי. למה שאוסיף ואטרח עד לכאן. העיפה מבט בבתה כמבקשת חיזוק לדעתה.

ואמרת, האם ייתכן שזוממת. מושכת במכוון ולבסוף יתברר שכלום. אם לא עדיף בסדר הפוך, מהסוף להתחלה, טכניקה המקובלת אצל כותבי עלילות מודרניים, מחזקת את תשומת הלב לפרטים זעירים. בהתה בי בשתיקה ממושכת שאי אפשר לדעת אם המתנה או התלבטות, עד ששבה תמרה עם המגש העמוס, וכאילו נעורה, להגיד, לי אל תכיני.

קצת באיחור, לכן העירה תמרה שהייתה צריכה להיזכר קודם. ומלבד זאת, משקה לשיפור הערנות, ותוכל להקשיב לרחשים מאחורי הדלת שלנו (כך, בלשון רבים). ונזפתי שבאמת די. ממש בטון שלו, אישרה ססיל ומצטטת שנית, די עם הגסויות האלה, משפט שפגע בה, העליב. שוב התבוננה בי והוסיפה שלא העלבון היחיד ולמה לצפות שתבליג. ומה עשית.

עשיתי, אמרה, נגררת בלשונה כנאשמת ששתיקתה התפצחה מול חוקרי משטרה ממולחים, וכיוון שכבר כשלה, הוסיפה כמין שאלה, איך חשבתי שהתפזרה החבורה הזאת.

היה קל למדי, כך מסתבר. הספיקה לחישה לאוזנו

של אדון וולף, שתכף גילה עניין, ממש נאחז במה שהשמיעה וכבר לא הייתה כל דרך לסגת. אמרו, בגלל סכסוך ישן עם עוד טיפוס כוחני שכבר הוזכר, האיש מוועדת החברים שבעת ההיא אחראית גם

לחינוך. משהו שבכלל בגלל איזו תעלת ניקוז שזה רצה להזיז והאחר התנגד, או אולי לבטל בכלל. מי יכול לזכור ראשיתה של איבה רבת שנים הנובעת ממאבקי כוח, וש'אם לא הייתה נמצאה לה סיבה זו, הייתה נוצרת באמתלה אחרת. שני רודפי כבוד, שלא בוחלים במנעמי השלטון, או בניסוח של תמרה, דואגים תמיד להשאיר משהו בכיסם. את שניהם הכירה כשהייתה ילדה. כאלה שכשצריך לעבור ליד ביתם, תקפיד להתרחק לצד האחר של הרחוב. אפילו לא מתוך מחשבה, תגובה אינסטינקטיבית לא מוסכרת. בייחוד הוולף הזה שלא היה צעיר כבר אז, מין רודף שמלות בשרני, שביקש לשמוע שוב ושוב ותמיד בארבע עיניים, לבל יתגלגל לאוזניים נוספות. קודם בחצר שלו בעודו כפוף אל גלגל עגלה, משמן את הציר והיא מאחוריו, לכן לא בטוחה שמאזין. עד שהזדקף בהבעה חשדנית, בוחנת, עומד בלי לגעת כי מרוחות הידיים בשמן ורק שאלות. מה שהזדרז לתקן עוד באותו ערב, כשהגיע לביתה וביקש לשמוע שוב. הפעם כבר הניח יד על הכתף שלה באותו חיבוק ידידותי ידוע, שלא יסתיים בלי משמוש העצם. מנהג שהכירו כולם, וכמישהו נזקק לאישור או להחלטת ועד, היו אומרים, מה הבעיה, שלח את אשתך ללחוץ את אדון וולף. מטבע לשון שביטאו בלי חיוך, כאילו האישה היא הלוחצת. גם ידעו שמסתיים במגע יד בשיער או בלחי, לא רחוק יותר. תמרה אמרה שהרבה פחות מהנשיקות האלה שלאחרונה הפכו למכת מדינה, מנהג חברתי שלא ברור מהיכן צץ ופתאום כולם מתנשקים. אולי הגיע עם האתיופים האלה בחבילה אחת יחד עם הצמות הדקות והמכוערות שהתחילו לקלוע בכל מקום. (אדי העיר שרק ממצמצים בשפתיים, ללא מגע ממש. לעומת הערבים שעושים בתאוותנות דוחה, נשיקות בין גברים. כאילו לא די בתנועת ראש, שלא לדבר על סתם לחיצת יד).

אולי לא הייתי צריך להאריך בפרטים האלה, ששפעו מפיה

והבהירו שלא בפגישה אחת. הארות שנשלפו במקוטע לפי הקצב שנזכרת, ומתפרסות על סדרת שיחות שניהלו השניים במרפסת האחורית, או בעמידה בין העצים בחצר. עד שגדל חששם של הוריה, התחילו לחשוך שלא סתם בענייני בית הספר, תכנית שמבקש לגלגל בעזרתה, כפי שהסבירה, והייתה חייבת להרגיע, להתעקש שחייבים לסמוך עליה. ברגע שיתאפשר יהיו הם כמובן הראשונים לדעת. הבטחה שלא מולאה, כי הביא לישיבת הוועד ומשם כבר התגלגל במהירות.

הייתה כמובן הכחשה מוחלטת מצד כל השלושה. בייחוד המורה הוכמן שהיה התקיף מכולם. סיפרו שהרים את הקול בישיבת הוועד, הציע וולף לחפש פרשיות במאהל התאראבינים, חמולה בדואית שהועסקה בשדות האיכרים, ונשותיהם כעוזרות בית, ואפילו סייעו בבישול תוך שנזהרות בכללי בשר וחלב. היו הרבה לחישות על צבעי הילדים בשני המחנות, ולפחות סיפור רצח אחד על רקע כבוד המשפחה. וולף ענה שכך הבעל, תמיד האחרון לדעת. הרי לא אותו מאשימים במשהו, רק ממליצים לבדוק את המשקפיים, ולישיבה מסתבר שכלל לא הוזמן ובא ביוזמתו. לא ציינו את נושא הדיון וכיוון שהוזמנו חבריו, היה בטוח שבענייני חינוך. אולי היו מצליחים לעורר ספקות בעמידתם התקיפה, אלמלא התווספה גם עדותו של אדון פלר על ביקור ערב שהתרחש בעת שהמורה הוכמן נסע לייצג בכנס בתל אביב. אחר כך אמנם ביקש לחזור בו, הבין שעלול לאבד את הדיירים, את הרווח הקל המגיע כסדרו בכל ראשון לחודש. אבל הממזר הממולח וולף הקדים ואימת את הסיפור עם גברת פלר. זו לא הסתירה את כעסה על התגנבותו לבדוק מה מתרחש שם בדירת המחסן. יצא להציץ וחזר בידיים ריקות, לא הצליח לראות כלום בגלל החושך.

סיפור שהתפשט למחרת בכל הכפר. מי שביקש דווקא להגן,

אדון מירקין, שטען שרחוק מלשכנע. עומד זה ונשבע שראה את האדון המנהל נכנס לבית ידידיו, ממש סנסציה. אולי סר כדי למסור משהו, הודעה או מכתב, מסר ותכף שב לביתו בטרם הגיע המציצן הבזוי, לגלות שרק חושך. האם לא מתקבל יותר על הדעת שהלכה לישון לאחר יום עבודה מתיש. ובכלל, מתי ארע, לפני הלידה או אחריה, אולי דווקא כשכרסה בין שיניה, כל כך נפוחה שאיך לעמוד בפיתוי, חה חה. אלא שכבר אי אפשר היה לעצור. הכול דשו בהנאה, מי בחיך וקריצה ומי בגלגול עיניים, על סדום ועמורה שמצאו לעצמן קרקע פורייה כאן בבית ספרם, ואת הנזק הבלתי נמנע לנפשות הרכות, אלה הילדים. פתאום צצו תוספות. מישוהו נזכר בפרט מחשיד שבזמנו לא נתן עליו את הדעת ורק עכשיו מקשר. הערה של העוזרת איטה, על חיבה יתרה שגילתה רננה לבנו הפעוט של אביך, זאת אומרת, לך. דימתה שסתם חנופה מקובלת למנהל ועכשיו כבר מבינה.

לא כמכלול מנוסח ומועתק לנקי. יותר כטיוטות מוכתמות. נכרך בזיכרונה עם אירועים שללא שום קשר, דברים שאצלה בבית, ושקדמו בהרבה. התערבבו עונות השנה. אם היה בחורף או מוקדם יותר, בתקופת החגים שממש צמודה לפתיחת שנת הלימודים. עיתוי שעשוי לדחות במידה רבה את מועד פירוק החבילה. שיערתי שנרעשה מהופעתה המחודשת של זו, חודשים מספר לאחר שילדה, משילה מגופה את סימני ההיריון ושוב רעננה ותוססת. דווקא בעניין מועד הלידה יכולתי אני להיות לעזר, משום שעל פי המסורת המשפחתית, חפף לזה של הולדת אחותי, חג הסוכות. אמי ציינה בפירוש שבנות גיל אחד, משמע, תאריך די מוגדר. מתי, אם כך, העתקנו את מגורינו לעיירה הבוצית ההיא, עפולה. האם היה בקיץ (מה שנראה עד כה מובן מאליו, בגלל לוח הזמנים של מערכת החינוך). פתאום צץ ספק, ושוב לא הייתי משוכנע במה שהיה יסוד מוצק בביוגרפיה

הפרטית שלי. אכן לא הייתה שלמה שנתי האחרונה בגן הילדים
ההוא שקראו, גן סוניה, והתנהל בבית המגורים של אדון צירין.
איך ייתכן שאף פעם לא הטריד הפרט הקטן, אך הכול כך ברור,
שציינתי במו פי לא אחת. פרק עפולה, חצי שנת גן ואחריה חמש
כיתות בית ספר.

הנה.

והסברתי לאדי שאפילו עתה ניתן היה לחוש בחרדתה נוכח
הסערה שהולידה, ואיך תושפע בעצמה מן ההדף. כמובן שידעו
(עניתי), כי הוולף הזה כלל לא התאמץ להסתיר את מקורותיו.
אדרבה, דרש שתובטח משרתה. לא ייתכן להגיב על מעשה החשיפה
האמיץ אלא בתודה. כך הוסיפה לשבת בין אלה, משפילה מבט
וממתנה שיושלמו הסידורים. פיזור החבורה וארגון צוות חלופי.
מה שקוראים בימינו, מהפך.

אדי שיער שנמשך חודשים. להתעקש מול משרד החינוך, או
איך שכונתה המערכת בעת ההיא. בוודאי נערך שימוע, הושמעו
הכחשות, וההיענות לא הושגה אלא כשהוברר ששוב אין להחליק
ולטשטש, בגלל האווירה העכורה. לשער שהציעו למשוך עד חופשת
הקיץ. היכן ימצאו משרות חלופיות וממלאי מקום ראויים באמצע
שנת הלימודים. פרטים קטנים שבוודאי לא הותירו עקבות בניירת
המשרדית ובזיכרונות אנשים.

ישבנו בגינת ביתו של אדי בסופו של יום שוטטות. שתינו קפה
שהגישה אשתו, הסוג השחור הבלתי חביב עליי. הוא שאל ממתי
התחלתי להעדיף קפה שחור. שום טרדה לא הייתה נגרמת אילו
ביקשתי למהול בחלב. הגבתי בתנועת לא אכפת. באמת לא נתתי
את דעתי לשאלת אשתו. הוא אמר, עוד מעט תתחיל לעשן, בסוף
אולי תגלה עניין גם בנשים. ובהבעה מבוהלת מעשה ליצן מיהר
לתקן: עד כדי כך לא.

כלב גדל מידות קרב לרחרח בי והוא קרא לו לזוז הצידה. היה

צ'ריך להרי'ם את קולו, גם לבעוט, עד שהתרחק נזוף להתכווץ בין השיחים. אחד שסכנה להשאיר עם ילדים, אמרתי, ועוד זו הקטנטונת שבוודאי מושכת בשערו. מושכת, תולשת, חובטת, אישר, ולא יעז לפגוע בקצה אצבעה. עד שיפגע, התעקשתי, צ'ריכים רק פעם אחת. הוא חי'ך בביטול. נפתרה חידתך, אמר, וכשהחרשתי הוסיף כקורא מחשבות, או שמא לא.

לא מילותיו האחרונות, אמרתי לאחותי.

בכל ערב פסח אני הולך לשתף אותו במתרחש. מעשה שבלא ליידע איש, ממש בגניבה, כי מדיף צחנת מקדשי קברי צדיקים ובעלי אוב, לא הולם את התדמית הרציונלית שמשתדל לשוות לעצמי כלפי חוץ, גם בתוכי. בדרך אני קונה את העיתון היומי להניח על האבן. כך ידע איך ולאן מתגלגלים העניינים אצלנו. כבר יש שיפור במצב הכלכלי, הציבור הרחיב את הרכישות לקראת החג. גברת בניזורי מילאה שתי עגלות בבשרים, משקאות וכלי בית. היא עברה לדירה חדשה, מה שמעיד על התעוררות מסוימת בשוק הנדל"ן. גם אלכסנדרה פיודורוב העמיסה עגלה גדושה, וזאת לבד ממנייני הבשרים שהזמינה ישירות אצל הקצב. אלף ומאתיים שקל שילמה עבור אלה, צלעות וכבד ושוק טלה ועוף. אבא לא מכיר את גברת בניזורי, לכן חשוב שיעיף מבט בתמונה. היא שחרחורת ונאה. תמצא חן בעיניך, אני קורץ לו, וגם החולצה שלובשת, כזו שמעוררת דמיונות.

לאחרונה אנו מסוגלים להתבדח יחד על פרטים שבצנעה, מראה אברי נשים, צבעי לחיים, ועל בנות משפחת גרוס, שכנותינו השמנמנות מערמת החול, ואיך התגלגלו בגברות חטובות, תאוה לעיניינים. אהבת לצבוט בלחייהן, אני נזכר, ועתה כבר בלתי ניתן מרוב משחות שמורחות ברוחב יד.

כך בישיבה על מצבת האבן.

להודות באוזניו שחשתי נבוך בכל פעם שנראה מתקרב אל חברתנו, ולאחר שנים בעצמי, בחלומות הלילה, והרבה יותר מליטוף השיער.

כשכבר היו עלמות.

להשמיע רמזים שפעם, בעודו חי, לא העליתי על דל שפתי. יכולתי להסתפק בדף אחד שכמעט ברוחב הקבר, ואותו לפרוש כשפניו כלפי מטה ולחזק באבנים. אלא שאיך לוותר על צילום הדייגים השחומים שבעמוד אחר. אלה נערכו בשורה מול הצלם, ואתם פגרים כבדי משקל של כרישים שהעלו ברשתם. מסתבר שנקרתה להם להקה שלמה, מציאה כשרה שעל פי הכתוב נאמדת בעשרות אלפי שקלים, וכבר נמכרה לסוחרים מעזה. בעצם לא כשרה, לא על פי ההלכה, וגם עבירה על החוק, כיוון שחיה מוגנת. חמישה שניצבים קשוחי הבעה, והשלל נתמך במעומד בזרועות שריריות, זב דם ומבחיל. האם די היה לשלוף מהמים כדגים או נזקקו לסיים במהלומות. קניבלים, אני מתאונן באוזניו, העם הזה שלך, אבל אפשר שכלל לא יהודים. ניטשטשו הגבולות וקשה לקבוע בבטחה. לזכור שביפו.

אינו נשמע להוט אחר הנוף האנושי הזה. נדמה שמגיב כמו לצאת ידי חובה, ואולי הייתי עליו לטורח בשיחותיי, משבית את שלוותו. דיבור מתריס על מנת לפגוע, ונראה שקוצר ויתור מה, מעדיף לשוב ולחטט בעגלות המצרכים. א שיינה שיקסה, זו שקראתי, גברת בניזרי, ובזכות צורתה מוכן למחול על החזות המזרחית, על הרדידות. מאפיינים שעל פי השקפתו כרוכים זה בזה. עולם שכולו בישול ואכילה ומה עוד, בוודאי חומרי ניקוי. אמירה לועגת, בכל זאת לתת את הדעת שאישה נאה, לכן רך ונדיב בשיפטו. מחמיר דווקא עם האחרת שניכר משמה שמרוסיה, ובהיעדר תמונה, משוכנע שעבת בשר ומגושמת. היו תקוות כשפרצו אלה בסוף ימיו מסדקי

מסך הברזל החלוד, והחלו מגיעים בהמוניהם. מסתבר שעדיין לא עברה מן העולם היהדות המוכרת, זו הנאורה, ברוכת הכישרונות. לא עלה ביד הצורר לשים לה קץ.

והרי לך, דוחסת מצרכים לעגלה.

גל העלייה הראשון, הסברתי לאחות, ועל השני, הגדול מביניהם, לא שמע כי נפטר בינתיים. כמה פעמים שחתי לו, בוודאי עשרות. הרי היה עיסוקי העיקרי כמה וכמה שנים וגם את, וכאילו לא מקשיב, דיבורים לחלל ריק. לתהות אם באמת גילה עניין אי פעם או סתם הצגות שכמותן ראינו רבות בעת ביקורי הקרובים.

נראה שקלעתי הפעם, מפני שחשתי בנימת התנצלות. עכשיו מדמה שבכל זאת נזכר, אמנם במעורפל. עליי להתחשב שכבר לא במיטבו. אין נעשים רעננים כאן למטה, ולא שקט כפי שנדמה, סביבה רוחשת תולעים.

הדרך שלו להחריש כשנקלע למצבי מבוכה. מסתפק בהנהונים, בהערות שוליים, גם סתם להתעלם, להניח לדברים לחלוף. והתרגזתי כי חולקת, מביעה ספק, לטעון שניסיונה שונה. אולי כיוון שתמיד היה נוח יותר כלפיה, מעולם לא הרים יד להכות, לכן סלחנית. מה שאין כן אני.

עוד בעת קטיף קלחי תירס בשדות עפולה, טומנים חיש בנרתיק שבגב עגלת הטיול שלה ונחפזים להסתלק. תינוקת, לכן לא תזכור. אחר כך עצים להסיק את דוד המים במקלחת, בולי עץ וענפים ושברי קרשים שליקטתי בדרכי מבית הספר. אין רע בסתם חסרי ערך שמושלכים בתעלות, ופתאום גל שיירי לוחות שערמו ליד אולם המופעים דמוי האוהל שבנייתו טרם הושלמה. נראה שניסרו לפי מידה וריכזו את השאריות. התגנבנו בחשכה, אוחזים בסלים וכשכבר ליד הגדר הצעתי שימתין, אכנס לבדי, אין לבטוח שריק מאדם ואפילו כלב. אחר כך בושתי בתמימות, או שמא צפיתי מראש שלא יותירו רכוש כה רב, כלי עבודה וציוד סתם כך בלא שמירה.

האיש ששאג גרם לי לקפוא על מקומי. בא ואחז בסל המלא למחצה וציווה לבוא אחריו אל חדרון שנראה כמשרד. לא סיפרתי לה מה עשה, גם לאף אחד אחר, נגיעות מגעילות שכמו ליטופים, בזמן שמדבר לקרוא למשטרה, מה שחייב לעשות, לכן שלא אעז לזוז, יותר טוב בשבילי. לא הבטתי בפניו, רק חיכיתי עד שפתח את הדלת הנעולה וסימן להסתלק. אבא היה בבית, יושב בכורסתו וקורא. לא שאל. לא הרגיע. לחוש אשם כי שלי הרעיון. לא שב ועלה גם בהזדמנות אחרת.

גם אם ארע כפי שהצטרף במוחי מקטעי זיכרונותיה, עדיין נותרו במכלול חללים בלתי מוסברים, פרטים שלא היטיבו להתחבר, ולא מעט תהיות. בקש משלושה צופים לתאר אירוע המתרחש לנגד עיניהם, ויהא אפילו פשוט למדי, ותקבל שלושה סיפורים השונים באורכם, בצבעיהם, ובממדי פרטיהם. קל וחומר כשמועדו לפני שני דורות (אפילו במושגים בני זמננו), ושהיו מעורבים בהם אישית (ולכן יתקשו לשמור על אובייקטיביות). מה התרחש בחדר המזכירות בחודשים שעדיין המשיכו הכול לשהות בו יחד, (או שמא לא). האם נותר המורה הוכמן איתן בדעתו שחסרות יסוד הטענות, או נעץ בזוגתו עיני מאשים והתעקש להשביעה בכל הקדוש לה שנקייה מעוון. כך כשבארבע עיניים. לדמיין גם את עמידת שני הגברים זה מול זה ואת המנהל שח בשקט, תוך מאמץ לעצור בהתרגשותו, שיכול להיות שקט ובטוח שעלילת שווא. אי אפשר שהשמייע זאת בלא שהתעטף במבוכה, ולעולם לא ייודע אם מפני שהכרזה שקרית, או בשל אופיו הירוד של העניין. הרי מאלה שלבשו סומק רק לשמע ביטוי המוני. סקרנה גם תגובת אשתו, אמי. מחוננת בחושים חייתיים היורדים לעומקו של האיש שעתידה

להתנהל לצדו כל עוד חי, יכולתי לדמיינה מתהלכת קודרת פנים, במין שתיקה מתריסה שלא נקייה מחשד, ולא די נבונה להסתיר את שאינו בר הוכחה (ואפילו כן, הרי חדלת אונים).

האם גם נהנתה מהכוח שהתגלגל לידיה במפתיע.

אילו נמצא שהתרחש הפיזור בתום השנה, ניתן היה להמעיט בעוצמת האירוע, לדרג כהגזמה את טיעוניה של מי שראתה צל הרים כהרים, אפילו לייחס משקל למאבקים הפנימיים בוועד ולכישורו של היושב ראש. הועלו האשמות, היו הכחשות וסוכם שאף על פי כן מוטב לפרק את החבילה. בגלל הלחישות שפגמו בסיכויים ליחס של כבוד ואמון, בגלל המטען הבלתי נמנע אפילו בינם לבין עצמם, וגם בהתחשב בעובדה שכבר מלאו שלוש שנים לשהייתם בפניה זו, האפורה למדי. עשוי היה לחלוף בלי להותיר רישום בתיקים האישיים (שבין כה וכה אבדו עם השנים). לא כן אם נחתך באמצע. מה שהצדיק מבחינתי חיפוש אחר עדות מחזקת, אפילו במעט. אולי של הזקנה האחרת שקראו גברת פרידמן (תמיד נשים, העיר אדי, שאולי לכך מאריכות ימים, ורק שקלושים הסיכויים למצוא בת נוספת הממתינה במאורתה לטרף קל, עניין של סטטיסטיקה שמכנים הסתברות).

אבל מעל לכל, נותרה שאלת השאלות, זאת אומרת, אם בכלל היה או סתם עלילה פרי דמיון של ילדה מבולבלת. אפילו על גבול מזימה מרושעת שהומתקה עם השנים בכלי שכנוע עצמי. ואמרת לאדי שכמו לפענח את סיבת מותו של שלד עתיק שנחשף באקראי. כבר אין דרך להפעיל אמצעי חקירה מודרניים, מכונת אמת, הצלבת עדויות וכאלה.

וצחק, יכול בבדיקת אבהות פשוטה.

לתמוה שלא עלה כלל בראשי.

הרי חיים ילדיו וגם זו, בתם של הזוג הוכמן, שאולי נולדה בחטא. אם לא תוכח קרבת דם עדיין לא יהיה בכך להסיר את החשד, אבל

קביעת קרבה היא בבחינת הוכחה מובהקת. לנגד עיניי צץ קהל המתכנסים בבית אחותי בחגיגות מצווה או בחתונת מי מילדיה. נשארו ידידות השתיים, וגם אני לא זר ממש, מהנהן לשלום ומה שלומך. אישה שאט אט מעלה בשר, מסתרבלת, ועדיין חניניים פניה. ממש כפני אמה שלגבי זהותה הרי אין ספקות, ורק שזו האחרונה דקה וקלילה, וכך תיוותר אצלי לתמיד. אדי העיר שהשוואה בלתי הוגנת. בדוק ותיווכח שלא בנות גיל אחד, האם והבת, ורק עמדת הצופה היא שהשתנתה. ולעניין עודפי המשקל, סוף כולן להשמין, מכאן התואר, אישה כבודה, שמחייב גיל ראוי וממילא כובד פיזי. חישבתי והופתעתי שצדק. עשר השנים שחלפו עד לאותו ביקור אחרון בביתנו עדיין הותירו את הגננת רננה בעשור השלישי של חייה, אף שבעיניי כבר הצטיירה מבוגרת מאוד, כמו כל נשות השכונה, שמתחברות לבישול וכביסה וקניות במכולת, לא מציתות אש. היו זהות בגיל, היא ואחותי, שחתי לו, גם הוספתי שרצו לזווג בינינו, לפחות כהתלוצצות בעקבות שורת שבחים מפיה של אמי לבתם היחידה והנאה בת השתים עשרה. דיבור בשפה היהודית שלא הבנתי ורק את הביטוי הזה, סירוס של המילה העברית, שידוך. אחר הציצו בי וגיחכו: לא עלתה בזיכרוני מלבד באותם מפגשים ספורים. נדמה לי שנישאה ועוסקת באחד מהמקצועות הטיפוליים או בחינוך. מקפידה לעשות את כל הדרך מירושלים. אכן רעיון.

לשאול אם תיאות לעבור בדיקת רקמות, ואפילו לאחר שיחת הסבר ארוכה וידידותית, אפשרות נלעגת. נענעתי בראשי בשלילה. מעשה שלא יעלה על הדעת. לא פלא שכלל לא צץ אצלי. ואגב, פרט שזה עתה ציינתי: בת יחידה. האם לא בבחינת קש נוסף על גב הגמל, החשד לעקרות ולא של האישה.

אדי חיווה את דעתו שעשויה דווקא להתלהב לרעיון, לגלות אחים ואחיות שלא ידעה על קיומם, ועוד מקרב ידידיה. ורק חייכתי.

עניין אחר, הביקור אצל הסבים בחיפה שהותיר כמה זיכרונות. תמונת מדרגות שיורדות אל מרפסת ודרכה אל דלת כניסה. ארגז עץ גדול שהתברר שמלא בחרוזים, והדודה שרה, שעדיין נערה בעת ההיא, סגרה עליי ברגליה לבל אמלט וסטרה בכל פעם שירקתי. אחר כך התפייסנו והלכנו יחד אל סניף בית"ר, איפה שבחור צעיר תקע בחצוצרה והיא צעדה לאורך המועדון לקצב הצלילים, גווה זקוף וראשה נישא. בפינת החדר גזר סבא גיליונות נייר ובעזרת דבק עשה מהם שקיות. תנועותיו הרשימו בזריזותן ועוררו בלב הילד תשוקה לעשות כמותו כשיגדל. מתי התרחש, כי צף מנותק לגמרי. האם היה בדרכנו למקום החדש, השתהות קצרה עד שימצא דירה ויועברו הרהיטים, או שמא חיפשה מפלט בבית הוריה, צעד שללא מחשבה כי ממה יחיו היא וילדיה. אולי הפגנת מחאה.

הרדיו שפתאום מתוך הבית, בקול שואג של זמרת מזרחית, ואמרתי, מי שם מקשיב לדבר הזה. אשתי, ענה, וכי מה. בוסקילה, נקבתי בשמה, אחת שמקפצת והבשר מיטלטל, גם חצי חזה שמציץ מהשמלה. אדי הגיב בקריאת, הו, להבין שלא מצאה חן בעיניי. דתייה, הסברתי, כך במפורש הצהירה בלשכת הגיוס, ומפוזת בלי בושח מול קהל משולהב, נחות כמוה. עכשיו אלך.

השם הזה, ססיל, שעד עכשיו איני יודע לשייך, אם

צרפתי או ספרדי, אולי תרבות של חיקוי, מוצר לבנטיני, ולא שאלתי. מה תצפה לראות מאחוריו. אפשר גברת בחלוק קטיפה, שיער אסוף כלפי מעלה, שומט תלתלים מפוזים סביב צוואר חרס צחור. כאן גוף מקלוני, לא ידע קימורים גם בשנים שבריאות בשר יפות מראה צורפו ככפל לשון, והעור מחוספס. עור איכרים, תערובת בחום וצהוב ולבן. אולי נשמרו בארון בגדי חג, אבל בגדי החול כבר נראו שחוקים מרוב כביסות, מעוטרים בתיקונים שטובים

לגרביים, חוטים שנמתחו שתי וערב על גבי כוס. גם טלאים שהיום אולי קשקוש אופנתי, משהו להתהדר, ובעת ההיא, סתם להאריך את חיי הבגד.

לספר על הרהור שפתאום צץ ושוב לא הניח, שראוי לי לגלות יתר עניין בהן עצמן. עניין של נימוס בסיסי ותמורה צנועה לכל ספלי הקפה שהגישו. גם אם העמדת פנים מצדי, כי לא מטרת הביקור. לדעת שבית איכרים ישן שעם השנים הורחב ושופץ ועדיין חבויים בתוכו חלקיו המקוריים בסגנונם הסוגר, משרים צפיפות אפלולית שלא נכנעת לסיד. מעט ספרי קודש מהסוג השימושי, סידור תפילה ומחזור לימים הנוראים והגדות של פסת. אי פעם העמידו מאחורי דלת זכוכית של ארון, לצד יין הקידוש וקופסת הבשמים להבדלה, ומאז נשתמר מקומם. להבין שהיו איכרים גם שם, במדינת סרביה, לכן הצטרפו לחבורת המתיישבים בלב קל. רק תן את האדמה וידעו להוציא ממנה לחם. את הנגעים גילו באיחור ושילמו בחיי ילד אחד, אחיה הבכור שנפטר מקדחת הרבה לפני שנולדה. גם את הגנבים, אנשי מדבר הממתינים בסבלנות שתאיסוף החיטה. למה לטרוח אם אפשר למצוא ארוז ומוכן. היה הרב שמעל במת בית הכנסת הקריא מספר, אולי מהתנ"ך, על בוזזים מדיינים, שבאו ולקחו בכוח. לכן לא די בשומרים, חייבים להתארגן להשיב מלחמה. נשאר עד היום הכינוי מדיינים לאלה העולים בכל שנה מהנגב עם עדריהם, ואם לא תפקח עין ישחיתו כל חלקה טובה. בת זקונים שבאה לעולם כשכבר נואשו מזמן מלהוליד ילד חי. לחוש כאילו נכדה להוריה שהיו כבני ארבעים, אבל נראו קשישים לעומת שאר ההורים בכיתתה. אנשי עמל שקיצרו בדיבור, שפה שבאה כתוספת למעשים, לא דבר לעצמו, ולא כדי להביע מחשבות. היו אומרים, עכשיו התור שלך, סימן שערב שבת, וכבר חיממה האם מים בגיגית גדולה, מוסיפה סיר רותח לכל מתרחץ, ולה את האחרון. לפעמים היה ליטוף, הסבירה ססיל, כזה שכאילו מחליק

את השיער לבל יזדקר פרוע, אבל לא שיר או סיפור, וכצעצועים שימשו כלי המטבח. לכן כשהגיעה לגן הילדים הופתעה כמה רחב עולם המילים, רועש שלא הכירה קודם. רק אולי קולות המתפללים בבית הכנסת בימי חג. משערת שהתקשתה לשבת על המחצלת ולהאזין שעה ארוכה להקראות הגננת. אבל לשירים התחברה בקלות והייתה מפזמת לעצמה במילים מעוותות, תוך עמידה מהצד ומעקב מתפעל אחר הפרועים שבילדים. השתפר הרבה יותר בשנות בית הספר. לא תלמידה של קצוות, משהו באמצע, וכך בין החברים. משערת שהעדיפה את שעות הלימודים על השהייה בבית, שאי אפשר היה לשבת בו במנוחה. תמיד נמצאה עבודה כלשהי, לאסוף ביצים בלול, או למלא את האבוסים בחציר ולנכש עשבים בגן הירק. אפילו ימי הגשם נוצלו לניפוי זרעי חיטה ועדשים ולקנות ניסיון בשימוש במחט ובמסרגות. היה גם האח האחד ששרד, גדול ממנה בהרבה שנים וכבר סיים את לימודיו והשקיע עצמו בעבודות המשק. איכר קטן שנלהב לעסקי החציר ועומק שיני המחרשה, לכן שום מילה אליה, כי על מה ישוחחו. והלגלוג של הבחורים ליד בריכת המים, מנוסח כשאלה, אם שמעו כמה חבילות קש הצליח זה הממזר להוציא מחלקת הביצה. איתן מלר היה המוביל, חוזר על המספר, מאה ושבע חבילות, ושואג אל האח לשוב ולספר, כי לו, לאיתן, אין מאמינים, וצחוק פראי שסוחף גם את הבחורות. היו שם קורות בניין בערמה, שכינו בית המרחץ, כי נרכשו לשם כך עוד בתקופה קודמת. מונחות שנים בגשם מחוסר תקציב, ובדיוק כשהתכוונו לעשות, קם אדון וולף ועצר, טען שעבר זמנו כי מותקנות מקלחות כמעט בכל הבתים. ואדון מירקין הרגיע שאין מה לחשוש, רק להמתין שנתיים שלוש עד שירקבו לגמרי. זוכרת שעמדה ליד הערמה בצד חברותיה, מטה אוזן לדיבורי הגדולים, לשאגות הצחוק של הניה אנדלמן, ונבוכה מעלבון.

הרי אחיה. כך גם דמות האב.

משערת שהבינה די מאוחר. התקבל כמובן מאליו, זאת אומרת הקיפוח. בכל פעם שחילקו, אם דובר בכלי עיבוד, זרעים או חלקות קרקע, אפילו תורנויות שמירה. לא נמנו על קבוצת הראשונים, זו המיוחסת שעד היום מדמה שכחול הדם שלה או ירוק. לכן הסערה כשביקש הבן של המירקינים להתחתן עם דבורקה, וזה כשכבר לא יכלו להסתיר את הבטן. עד היום, אחרי שחלף זמן שמוטב למדוד בדורות, נגררים אלה בצד כאילו זנב, שייכים ולא שייכים לשבט. וזה כשכל החקלאות כבר לא מה שפעם, אפילו להפך. תקעו עצמם כל מיני איזקסונים ואייזנברגים שמגלגלים מיליונים בבורסה, ומה שמחפשים כאן, ארבעה דונם מגרש להקיף בחומות ולמלא במפלסים ובריכת שחייה. מה הפלא שאז.

הכי בלט במסיבות סוף השנה, כשמתאספים ההורים ברחבה, לשבת על הקרשים שהניחו על בלוקים. מי שתופס מקום לפנים, להיות קרוב להופעות, ושלה תמיד מאחור, מוסתרים כי נמוכי קומה. בין כה וכה חבוייה גם היא מאחורי שורות הילדים ודי בנחת שמצויה בתוך החבורה, מדקלמת עם כולם את תפקיד המקהלה. כבר הייתה בוגרת כשהביאו את האב מהשדה, חמש או שש שנים אחרי פרשת המנהל גולדברג, וכבר נשואה לאבא של תמרה. סיפרו שבשכיבה על קרש שניסה לתחוב מתחת לאופן הטרקטור, כי שקע והתחפר. התקף לב. בבגדי עבודה ספוגים בוץ, איכר קטן ובלתי נחשב, שאולי סיים במקום ובדרך הראויים. לא האיש לרבוץ שבועות וחודשים בין סדינים ספוגים בריח תרופות, או להיסחב בכיסא גלגלים. הרב שפירא הדגיש ליד הבור שאיש אדמה, בתקופה שרוב האנשים משתדלים למחוק את עקבותיה. עוטפים את בתיהם בשיש ורצפת בלטות, ואת עצמם במחלצות. חלילה שתימרח סוליית הנעל בבוץ ובאבק. לכן עושים מדרכות וכבישים, לצאת מדלת המכונית היישר אל המעלית. נס שעדיין מצויים כוהני צדק המזכירים לנו מאין באנו ולאן נלך, מעפר נוצרנו ואליו נשוב. כך פירש את

השם כץ. הוא היה אז צעיר ורק הגיע למושבה. דיבר בהתלהבות, אף שכלל לא הכיר את אבא, וכולם היללו על הכבוד שהעניק לו, לאיש הפשוט שספק אם שמע שבחים בחייו. גם הדפיסו בעלון, כך שיכלו לצטט בכל יום זיכרון.
כשעוד עשו.

תמרה העירה שבוודאי התחממו הרגבים שם למטה, נהיו רכים כמו חמאה בטעם דבש. איך נפרץ אצל זו המחסום וזורם החוצה חופשי. רק הנח לה ותמשיך לשפוך עד הבוקר. לצחוק להסתבכות שלי, כשכל כוונתי לשאלת נימוס. מקווה שאלמד לקח. מפחיד לחשוב שצפוי לכולנו אובדן חוש המידה. את סיפורי שאר הגברים הרי כבר שמעתי מפיה וחייב להודות שממש דומים.
הביטה באמה בחיוך שמצרף רחמים ורשעות והוסיפה, סוף סוף השתתקה.

להודות בפניו שממש לא מבין בעצמו. לא מבין את

עצמו. סוג של התמכרות, שתמיד עניין רע. חש תסכול בייחוד לאחר שחולפת הסערה, כשעדיין רובץ לצדה, דוחק עצמו לשוליים במין דחייה, אפילו לכנות, תיעוב. לבחון במבט מפוקח, בהיגיון שקורא לא לחזור על המעשה, ולאחר יומיים שוב.
אפילו כבר למחרת.

לא עומד בפיתוי, הסביר, ואדי גיחך תוך קימוט המצח, להגיד שכבר ילד גדול, זו דעתו. מוכן לקבל את המעשה, כולנו הרי בשר ודם, ורק האמתלות שלך המגוחכות. כאילו ממשיך בגלל השאלות שעדיין נותרו, ומחייבות לחזור לטבול בביצה. רק עוד כמה השלמות קטנות ומה אחר כך.

ידעך מעצמו ככל אש.

בייחוד אם יגיע שלב התביעות, הבטיח אדי בטון של מומחה.

סחיטות, איומים, שמנקים את המוח בין רגע. אלא ששעתם של אלה לרוב בשלב שבין כה וכה בשלה ההחלטה. לפחות אין חשש לתביעות אבהות. גם לא להטרדות, התעקש.

אדי אמר שמקווה בשבילו, אף שישמח לדעת מה מקור האופטימיות. לא אחת שמצטיינת בעדינות יתרה, כך על פי התרשמותו, ודומה שהסיכון מתרכז כולו במגרשך. אולי קיבלת את מילתה, צחק.

בשיחה טלפונית שמתנהלת מביתו בצפון, ויכול לדמות רביצה בזווית כמין אלכסון, והרגל על מסעד הכורסה. חילוץ איברים של בוקר. מתעניין בלוח הזמנים של ידידו, ומתי יזדמן שוב לאזור. מוטב לתכנן פתיחה עם קפה ראשון אצלו, אחר כך יפליגו יחד. צרור סיפורים שמור עבורו, גם כאלה שקשורים בו עצמו. הסבר לי, הוא אומר, איזה מין עוזרים ליקט לו הבוס שלך. אותו.

הוא חולף על ההצעה כאילו לא הייתה, ונוקב בשם אחד הבכירים, מיסטר אדמוני, ילדון מגודל, עוון שעליו ניתן למחול, אבל טינופת. עוד יפרט לו כשיתראו.

תמונה שהיא ביטוי שגרתי לטקס חילופי שרים: חבורה פורצת למשרד, משתלטת על חדרי ההנהלה ופותחת במלאכת שלטון רעשנית. אחד מהללו התרווח מולו והציג את עצמו בטון שאפילו יוהרה אין בו, להבהיר שמעתה סדרים חדשים. כיסא הבעלים הוא זה שגבו אל דלת הכניסה. מי שדחוק בין השולחן והקיר, מעתה על תקן האורח. בתנועה תיאטרלית שלף מכיס מקטורנו כרטיס ורדרד, והחל למנות עשר התחייבויות של המנהיג במלחמת הבחירות. הנה השלישית, שלוש מאות אלף מקומות עבודה. הניח על השולחן ביניהם, מכוון את הכתוב אליו ומציץ בו. אתה הרי אחראי לתחום, כך נאמר לו, אז בבקשה ללמד איך עושים זאת.

כך בפשטות. ספוג ביטחון שמגרה לסחוט בלחיצה ולהתענג על שריקת ההתרוקנות. אל נכון לא חרש ולא זרע מימיו, לא הדיירו את שנתו מדווי האומה, ולא מעוצם הזעזוע התעורר לקום ולעשות. סתם יפיוף מתנשא, שבוודאי שוטט בצמתים, תחב פרוספקטים לחלונות המכוניות, הנחה נערים להסתיר בכרזותיהם את אלה של היריב, וביום הבחירות נצמד לטלפון ודחק במצביעים בקריאות, יאללה לקום, להגיע לקלפיות. תוסיף מושבי לצים עד לשעות הקטנות, על ארגון הכוחות ורשימות המשקיפים, ומשתה הניצחון כסיומת. עמל רב. עכשיו סוקר את הפקיד הנבוך כמין מפקח עליון בצווארון מעומלן, מאזין לשפע הצעות שממש נשפכות משרוולו. אין קל מזה. יכול להקים בתי חרושת ובהם מקומות עבודה בכל מספר, אלף מפעלים ובהם שלוש מאות עובדים בממוצע, והושלמה המשימה. את אלה מוטב למקם במוקדים שמתאפשרת גישה מכמה עיירות, כדי להקל על ארגון ההיסעים ולשפר את מערך שירותי העזר.

כך מהניסיון, האמן לי.

או למשל ייעור, פרוייקט זמין פי כמה. תעסוקה מידיית שאינה כרוכה בסיכונים ונקייה מזיהום אוויר. להתחיל בשרשרת משתלות לייצור מיליוני השתילים, ותוך שלושה חודשים תחל ההסתערות. יש לנצל, כמובן, את זמן ההמתנה להכשרת הקרקעות ופריצת דרכי גישה ופסי אש.

בתי חרושת שייצרו מה, תוהה הבריון.

ריבה, או שימורי זיתים וחמוצים. להסביר שכמו קטר והקרונות אחריו, כי יידרשו קופסאות פח ומדבקות צבעוניות וקרטונים לאריזה ומשאיות, ומה על מגדלי הפרי ופועלי הקטיף וספקי הדשנים. מנוף לצמיחה אדירה.

האורח מביט בו, מצפה לחיוך המסגיר, להוכחה שמתבדת. נראה שבכל זאת קלט ולאט לאט מתכווץ, מצמצם ממדים. מסתבר שאורך

הצוואר ונפח החזה אינם גדלים מוחלטים. מין הומור, הוא אומר, משתדל להפגין שאר רוח, מאזין לדעה החצופה, שמי שהבטיח נפלאות, בוודאי ידע איך לעשות, לכן לשאול אותו. תשאל את המנהיג, הוא מציע.

בפרוזודור חלפה רחלי, נערת משרד שחיבב, הגניבה מבט סקרני מהדלת הפתוחה ומיד צירפה קריצה של הזדהות. שריות במתח כולן, כיוון שהתהפוכות במעמד הבכירים מכות גם בסובבים אותם. פעם היו מצרפים את משרתי השליט הנפטר אל בור קברו כדי שימשיכו לשמשו בעולם המתים. בוודאי גם על מנת להרחיק בעלי נאמנות חשודה, ולפנות כיסאות שהובטחו לידידים. שתי ציפורים. האיש שגבו לדלת טובב פניו בתגובה לתנועת היד, ושב האזין להסבר המתבקש משאלתו, והפעם ברצינות.

(אם בפתחת הקדנציה מצויים מאתיים אלף מובטלים, וכזה יהיה המספר בסיומה, משמע שבמהלך התקופה התווספו למחנה המועסקים כמאתיים ושישים או שבעים אלף איש. חשבון פשוט: ארבעה שנתונים, בכל אחד כמאה ועשרה אלף נפש, מינוס כעשרים אלף הפורשים לגמלאות, ובניכוי הנמנעים מלהצטרף אל שוק דורשי העבודה, יחד, נניח, כרבע מכל שנתון. סיסמת הבחירות לא לכך התכוונה, כמובן. רצתה להבטיח שיפור משמעותי במצב התעסוקה וצמצום מספר המובטלים. צר שלא נמצא ליד המתמודד מי שעשוי היה לסייע לו בניסוח התחייבות עניינית).

ההסבר עשוי היה להוליד מספר תגובות. ניתן היה לצפות לשאלה: אם כך, איך מצמצמים את מחנה המובטלים. אפשר היה לתחקר מה עשו עד כה, איך נערכו, מה הושג ומה מונע שיפור ההישגים. הרי לכך משולמות משכורותיהם. האורח לא בחר באחת מאלה. בהבעה של שביעות רצון ציין שאם כך, אין כל צורך בהיחלצות מיוחדת ובוודאי לא בצעדים דחופים. התרומם והלך.

פנים רבות לשקט. אחד מהם, זה שעוטף בתי קברות ישנים, שזה מכבר חדלו להוסיף בהם על הקיים. אינך יודע אם ראוי להתענג על הדממה או להסתפק במתן כבוד הולם. מישהי שחה על החרדה שנתקפת בכל פעם שמבקשת להניח זר על מצבת הוריה, כאילו חדרה לחצר פרטית בלא רשות הבעלים. האיש נותר על מקומו בתחושה מעיקה, מבבלת. לתמוה עם עצמו איך לסכם את שהתרחש זה עתה, ושמא מוטב להרחיק ממחשבתו. בין כה וכה יתגלגל להיכן שיתגלגל ושוב לא בידיו. להוסיף את היעדר התגובה מצד המזכירה יעל, מצטרפת לשקט באופן שאין לפרשו אלא כהסתייגות. הרי ברור שהאזינה בדריכות, נזהרת פן תחסיר מילה. בוודאי ניתקה את הטלפונים כדי להרחיק כל צלצול שיסיח את דעתה. חרדה מכל זעזוע שיערער את נוחות חייה במשרד הזה, ועכשיו בטוחה שהתקרבה הרעה. הנה דוגמה מובהקת לחוסר התחשבות בזולת, או במילה אחת, אנוכיות. ארץ חופשית, ורשאי אדם להשתעשע בקפיצות מגגות בניינים. אבל מהיכן נטל את הזכות לפגוע במשפחתו ובילדיו, ובעיקר מה יהא עליה. עד שסוף סוף נמצאה לה פינה שקטה ונוחה ובעיקר בלתי מחייבת. עתה עלול לקרוס הבניין כמגדל קלפים, אם רק יונחה האחראי על המנגנון לפגוע במתחכם הממונה עליה. אסף את שתי כוסות הקפה הריקות ויצא אל המטבחון שבקצה הפרוזדור. מהדלתות ננעצו בו עיניים שמנסות לפרש את הבעת פניו. עכשיו תתקבץ אצל יעל להקת מקרקרות, לשמוע התרשמויות והערכות. מה בדיוק נאמר, ואיך הייתה האווירה. לכן להתרחק. ירד במדרגות והמשיך החוצה, תוהה לאן לפנות ואת מי להפתיע בביקור בלתי מתוכנן. בכניסה למשרד הקליטה התווכח השוער עם אחד הנהגים. חלף על פניהם בדרך פנימה. דלת המעלית הייתה פתוחה לרווחה ותכף נסגרה כשנכנס, כאילו המתינה רק לו, מתרוממת באטיותה המעצבנת שבעבר גרמה לו לוותר על חסדיה. בקומה

החמישית הצטרפו שניים בלתי מוכרים ששבו והחזירו למטה את כל הכבודה. בשער עדיין נמשך הוויכוח בקולות מתגברים. משהו על משחק השבת של הקבוצה המקומית. השוער קבע נחרצות שכבר לא מה שהייתה פעם, בית"ר ירושלים, אכזבה מוחלטת.

גברת פרידמן עדיין מדברת באותה פזיזות שלא מתחברת

אל הגיל. תמיד כך, עוד מילדות. רגילה להערות המורים ואחר כך במזכירות הכפר: אם אפשר לחזור על מה שהשמיעה, ויותר לאט, בבקשה, כי לא קלטנו.

היא צוחקת.

רק התנועות כבר לא זריזות. מקפידה להיזהר. אומרים שהדרך השכיחה להיפטר מאתנו, הזקנות, באמצעות נפילות ושברים שמסרבים להתאחות. אתה מוצמד לכיסא גלגלים, ומעתה למנות את יתרת חיך בחודשים. אצל סוניה מלר אפילו בשבועות. למנות בשכיבה.

גם הזיכרון כבר לא כמו שפעם, בייחוד כשמנסה לדלות שם, כמו לנבור באתר ארכאי. שברי חרס משוקעים בים אבק. ואמרת, העברית שלך כזו ספרותית שתענוג לשמוע. האם כך דיברו בשנים ההן הרחוקות.

מי שדיבר.

כי אנשי מעשה שטרודים מבוקר עד ערב ואף פעם לא הספיקו. אחר כך התנמנמו בישיבה סביב שולחן הדיונים. מכודרים במעילים, איש איש בכיסאו, ועל פניהם הבעה מתחטאת שעוררה את רחמיה, תוהה איך לנהוג, כי ישנים כולם. היה אדון וולף שהורה בקריצה לנצל את ההזדמנות ובוזריזות לרשום במחברת מתחת לכותרת, החלטות. הרי יודעת בעצמה מה ראוי ונכון.

יתביישו לערער, אמר אדון וולף.

הוא היה ראש הוועד, שקראו מוכתר.

היו מכנים, גזרות רגינה, מפני שעוררה את המנמנמים, ויעצה ללכת ולהמשיך, כל אחד במיטתו, ורק לחתום בתחתית הפרוטוקול.

תמיד ידעה איך לנהוג בהם, לאחוז באפסר ולהוליך לאבוס.

בגברים.

גם בזה שלה שכבר עשרים שנה מגננת סביב מצבתו. הרבה

יותר קל, היא מציינת. וכששאלתי אם בחירה שלא עלתה יפה,

הציצה בי תמהה, איך עלה על דעתי ששונה מהאחרים. כך נוצרתם,

חסרי דמיון ומשוכנעים שאנו החולמות, לעומתכם, אנשי המעשה.

משוכנעת שיכלו לתבוע תמורה עבור הסחורה שמצויה רק אצלם,

בפלג שבשיפולי הבטן. תחת זאת מעניקים חינם, אפילו בכוח, ועוד

ששים לצרף חיים של שיעבוד על מנת לכלכל את מה שהופרה

בזרעם. כך במבט אובייקטיבי של חוקר טבע או אנתרופולוג.

משערת שטרם השלים הבורא את מלאכתו, לשכלל במתכונת

הצמחים. ללא ספק קדומים יותר בלוח העתים של סיפור הבריאה,

לא זוכרת אם ביום השלישי או הרביעי, לכן נעלים בדירוג, אבקנים

ושחלות באותו פרח. אפילו את הריבוי שאינו כרוך במין, שכפול.

לצחוק למדענים שפרצו דרך, עשו עז או אולי כבשה, מה שיכול

בלא מאמץ כל צמח יבלית מצוי.

אבקנים, זה מה שהינכם.

אולי בכל זאת תציע לי תה. כבר שנים שלא טרחה למען גבר.

אוחזת בכוס תחזור ותטען שממש לא זוכרת, רק צליל השמות עצמם

נדמה לה מוכר. משערת שאלמלא השמעתי לא הייתה מצליחה

לשחזר. גולדמן והוכמן, סליחה, גולדברג והוכברג. אם ערבבה

שוב. שניים מתוך רשימה ארוכה של מורים שהרבו להתחלף, שהו

שנה שנתיים ונמלטו. מה היה להם לחפש בפינה הזנוחה הזאת.

בעמידה, אוחזת בספח קיר שעשו פינה לתנור עצים ישן, עטוף לבנים שרופות וארובה מלמעלה, מציעה שארשום על פתק את הכתובת ומספר הטלפון, למקרה שתיזכר. באמצע שנת הלימודים, היא מהרהרת בלחש שמכוון רק לאוזניה, מצטרף למחשבה מאומצת, ותנועת ראש שבשום אופן לא מצליחה להעלות דבר. אם זהו ששחה ססיל. להתפלא, כי זו הרי מטושטשת לגמרי, בול עץ יבש, ובעודף תבונה לא הצטיינה גם בעלומיה. האם יודע איך התאלמנה.

בתים כמו אנשים, גם אם עשויים אבן. תהפוכות מזג האוויר חורצות את פניהם, מעלות ירוקת של לחות, כתמי פיח וסדקים לאורך טורי הלבנים וקורות השלד. שחים מכובד הגיל הרעפים והתקדרה אדמומיותם. איך חיה כך לבדה, ומה עושה כשמתקלקל ברז או נשרפת נורה. מתי לאחרונה נוקו החלונות, כובסו הווילונות, הוסר האבק מעל הכלים במזנון, הוזהה הספה כדי לטאטא מאחוריה. אם מציצים השכנים לוודא שעדיין חיה. מפני שיכול לחלוף שבוע בין צלצולי הטלפון של ילדיה מחיפה ומכרכור ומיוסטון. מהעיר המבורג שהתביישה לנקוב בשמה. עסקי בידור, חה חה. איך התפתלה וכחכחה עד שהעלתה את השם על שפתיה, נבוכה, והרי יכלה להסתיר. תמרה הזכירה שניים, צמד חמד שחי כל השנים בארץ המזוהמת ההיא. גם פירטה את עיסוקם, מועדוני חשפנות ובתי קלון. סרסורי זונות בלשונה. התחיל בככור, גליל, שמיהר להזעיק לעזרה את שרון. גילה מכרה זהב, ונדרשו ידיים נוספות לסייע במשמוש הנקבות הדוחקות עצמן פנימה, ממש לא הצליח לעמוד בלחץ. גם השלישי שכבר עשרים שנה באמריקה, אפילו שלושים. מי יודע איך מביא את לחמו.

הרביעי, היא מתקנת, כי קדמה הבת, ובוודאי לא בעסקי רבנות, בזאת בטוחה.

מילא יורדים, לכך התרגלנו. אבל לגדל דור חדש במדינת רוצחים טמאה, שאולי בהירי שיער מתחת לקרקפת המגולחת.

עכשיו גמלה לה זו, בחשיפת פרשת אביה, אדון אפרים כץ, פרוייקה בלשונה. מסתבר שהייתה מוטלת הגופה שבוע שלם ואפילו לא טרחו לחפש. אלמלא הריח שחשו הנוסעים בכביש ונביחות הכלבים, היו מוסיפים להאמין שמשוטט בעולם כדרכו, שוהה בבתי כל מיני ידידות ויחזור כשיתעייף. איך בדיוק ארע ולאן נעלמה המכונית לא גילו אף פעם, וכל המשפטים עד שזכו להכרה כחלל מלחמה, עשרים שנה לפחות.

חלל מלחמה. בגיחוך חזרה על הביטוי.

כמו לפשפש באקראי בערמת עפר מוריקה. רק תסיר את הקרום העליון ותגלה ששוקק חיים. תחובים בחול, רקבובית עשבי בר ושאריות אשפה וזחלים ורימות, שעליהן מחייתם, והנמלים נוברות וגוזרות בטרפיהן. יצרים תוססים מתחת למעטה פסטורלי שכאילו שלווח, כי בלי קול. ומה כשהולכים לעולמם, כאילו הוטמן מצבור גופרית.

מעט ממנו עכשיו אתי, במכונית המתנהלת בהיסח הדעת לשוב הביתה. הידיים אוחזות בהגה, מחליפות הילוכים, מאותתות בפניות, בעוד הרגליים מדוושות בהתאמה, מעשה רובוט. שום צורך בריכוז, גם לא להקפיד על ערנות. לכך המחשבות שמגלגלות פלאים.

אם לכן. זאת אומרת, אבא.

אם הציץ מפינתו בכל אלה, הבין, הפנים.

לא אחד ששיח, ישפוך את הלב. גם לא ישיא עצות ממר ניסיונו, יזהיר מהתמימות שהוריש לילדיו מלוא חופניים, לשמור מרחק מהללו ששופעים גרונותיהם רוממות אל, וחרב פיפיות בידם. איך מתחבר זה אל הנער המטיח, הפורק מורתו. להסמיק בחשכת המכונית, שלאן כבר הגיע, לשולי העיר לוד. איך חלפה רמלה בלא שחש.

אמר שבני זונות, כל החבורה.

דווקא מפני שעוררו ציפיות. אנשי תרבות, משכילים, תפארת המין האנושי, מתהדרים בערכים ותפיסות עולם שאולי ישיבו את הגאווה, את התקווה שטרם הושחת הכול. גם אשכנזים, צירף אדי תוספת מלגלת.

להציץ בו, אם צוחק.

למאחזי עיניים אל תהי תקווה.

כך בפשטות. מצטט את ינאי אלכסנדר, מלך גדול, כשכבר על מיטת חוליו. עצת שכיב מרע לאשתו העתידה לרשת את כיסאו, ונבוכה ממה שלפניה. אל תתייראי מן הפרושים ולא ממני שאינם פרושים אלא מן הצבועים, שמעשיהם מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס.

היה איש חכם.

ואני את קולי נתתי להם, גילה לאדי שנעץ בו מבט מפקפק.

נשבע לך.

אתה, לאלה.

בעצמו לא מבין איך קרה. אולי בגלל פעמי המשיח, בגלל זרם של מיליון העולים שפרץ כמה שנים קודם לכן ובלבל את דעתו. כאילו נס (הסביר לאדי). אלפי מהנדסים ורופאים בהירי שיער שממהרים להשתלב במערכת המדשדשת של הכלכלה, ממלאים כל דירה ריקה בעיירות המתפוררות שכבר איבדו כל חלום, אנשי ספר ותיאטרון וכינורות.

שח ששוב צץ לו אביו, זו הדמות התמוהה שבציר הסיפור. נזכר איך בשנת חמישים נתמלאו כל הדירות הריקות בשכונה בעולי גולת בבל. סבירים (בעיניו) לאין ערוך מהשבטים האפריקאים שגדשו את כל הנוף, ובכל זאת מוזרים בפיג'מות שלא הסירו גם ברחוב. הביט בהם בעיניים מודאגות ותמה באוזני הבן: אלה יהודים אלה.

נענע בראשו וקבע: את היהודים האמיתיים השמיד היטלר.

כך.

ופתאום התברר שלא את כולם. הנה נפתחו השערים, התמוטטה חומת הרשעה, והם נוהרים ממינסק ומווילנה בזרם כמו שיטפון, והצער על האב שלא זכה לראות. היה חש פיצוי מה, אפילו סיפוק שבנקם.

ואיך נקלע הבן בדיוק לתוך חבורת הקולטים, נלהב לקחת חלק באתגר החדש.

מחייה נפשות.

וסיפר שעוד חי את התדהמה בפרוזודורי המשרד הממשלתי. את ההתרגשות, הלחישות שהנה יגיעו חמישים אלף בשנה, מספר שמהר תפח לכפולתו, ואחר כך התברר שאפילו מאתיים, אלף כמובן. וכאן מערכת חלודה, שאל קודקודה נקלע איש מוזר ונעים הליכות, רב במקצועו, שמצא עצמו ניצב מול משימה שגדולה ממידותיו. לא הוא ולא יועציו ידעו מה עליהם לעשות. פחד אלוהים.

שעתי הגדולה, שח לאדי, כי התרוצץ, חתך, קיבל החלטות, דהר. עשה לילות כימים.

היה אור בעיניו כשסיפר, ואדי שיער שבוודאי שכח גם לא מעט תסכולים, אולי משכית. מכיר היטב את אנשי השררה, העסקנים הקטנים. לא ייתכן שיכבשו את יצריהם זמן רב. רובץ העקרב על גב הצפרדע בלב הנהר השוטף, ואיך יתאפק מלעקוץ.

וענה שאכן. התחיל כטוואי התהלוכה ונמשך קצן צרעות. להסביר שדי מנוסה גם הוא, אולי תמים, אבל לא ילד, ולפחות בפעם הזאת ניתן לסווג את עשייתו כהצלחה. הצדקה לעצם הקיום, מפני שעד לאותן שנים תוסכל לא מעט. ומונה באוזני אדי רשימה ארוכה מצפון עד דרום, חוברות כרוכות לפאר מדפים ואצטבאות. איש צעיר בראשית דרכו, נלהב להניח על שולחנות המנהלים תכניות להפוך

שממות לגנים פורחים, והם מגיבים במשיכת כתף, מה החיפזון. לצחוק לאדמדמי הלחיים, וגם אחר כך, כשכבר צבר שנים וניירות וישיבות וועדות. הנה ההסבר לשיכרון חושיו. בעיני אדי מלגלג חיוך. זמן לכוס קפה חריף, הוא מציץ, אין כמותו לשיפור מצב הרוח. דווקא מכיר מקום ראוי.

ועצרו בחריקה. מעוצמת התנופה נחבט הצמיג השמאלי בשפת המדרכה, אולי גם בגלל השבר באבן השפה. תקר. עכשיו יצטרכו להחליף גלגל ולחפש היכן לתקן. הנה לך, אבל קודם כול ישתו. עדיין שעת בוקר. בכביש הראשי תנועה רבה. משאיות עמוסות מכלים מרעידות את האדמה, צופרות לפנות דרך. עליהן להשלים משימה ולהתחיל באחרת. לפי הצער השכר, הוא מלהג באוזני אדי. יידרש ביאור, אבל אחר כך. עכשיו ניכנס פנימה, נתפוס שקט. בעל המקום היה ערבי, אבל כמעט חצי שעה עד שתפס זאת, ואדי צחק.

לא ניכר היה עליו. לא בגווני העור והשיער, לא בדיבור, באופן שביטא את האות ההיא מיד כשהצטרף אל שולחנם, מכריז, פלא פלאים, ומתיישב אף שלא הוזמן. אדי אמר, באיזו רשות, אם מותר לשאול, וזה השיב, ברשות הרבים, מסמן למלצר להזיז עצמו ביתר מרץ, ומודיע, אלה אורחיי. רק פעמיים קפה, רטן אדי, שהאחד אפילו ללא חלב, נדיבות מרשימה. היה צלצול טלפון נייד, מושך הצידה להטביע בשיחה, מותיר שני זרים לבדם.

והעיר בקול שכך תמיד, שיחות שממש לא יכול בלעדיהן, בלון החמצן שלו. תוהה אם כיוון את המילים אל המארח, או אל אוזן המבוקר עצמו. הוסיף שכך גם כשנמצאים לעתים בחברה מכובדת וראוי לדומם את המכשיר, ולו מחמת הנימוס. וזה משיב בחיוך שלא המקרה שלפנינו.

החליפו מבטים. מכאן הצצה אדישה, סבלנית, ומהצד האחר, עין עצומה למחצה, בוחנת בשקט, אולי ממתין לאדי שישחררו

ממבוכת הזרות.

עד ששב זה למקומו, אגב הערה על ניקיון השולחן. אין ספק, נעשתה עבודה, ועדיין ניכרים סימני המטלית בצורת פסי בוץ מקושקשים. אתה המזמין, כך נדמה לי.

המלצר הקדיר פניו והעביר את היד ברשלנות אדישה, חיכך זרוע לוליינית להרחיק כמה פירוורים בלא להרפות מהכוסות שנשא, אחת בכל יד. ערבי יישאר תמיד ערבי, רטן אדי, ובעל הבית חיווה דעתו שחייבים להשיב בדחיפות את היהודים למקצוע, עכשיו כשמגיעים כל כך הרבה רוסים, ועוד יותר רוסיות. הנח לרוסיות, התעקש אדי, כאן צריכים ללמד את השימוש בסבון, ולרחוץ את הצוואר. לא מיד כמובן, צעד צעד. ומה שלום אחותך.

ללקק את השפתיים, כך אל הידיד שאולי משקיף מהצד במבוכה, ובעודו לוגם מהמשקה השחור, תובע נחרצות להאמין לו. אחת שתעמיד במבחן קשה הרבה יהודים. אפילו אותו עצמו, אילו היה צעיר יותר. ורק בעיית הילדים, שאיך לומר, שנויה במחלוקת, כי קובעת דת האם, זאת אצלנו, ואצלם חסרת חשיבות האישה, מכשיר הולדה.

ואז הבין.

לעצמו בחר ביהודייה, המשיך אדי לשתפו בסודות הזר, חשב שמתחמק מאלה, מצטרף אל התרבות האמיתית ולא אכפת המחיר. שוב קרץ, מסמן למלצר בתנועת יד להביא בכל זאת משהו לאכול, קפה אינו אלא אחיזת עיניים. ממה שכבר מוכן בקערות, מיני סלטים ופיתות. ונענה בהנהון מאשר. את אלה אשלם, הוא מרגיע את המארח.

להבין שהתבדחות, וזאת לאחר שכבר נותרו רק שניהם, ונוקב בשם משפחה ידועה, כבדה בקרקעות ובמשאיות, הבן היחיד ועוד אחות שלא נחשבת. בחר להצטרף אל מחנה המגנשלים, הוקסם משאר רוחם ופתיחותם, גם מיפי בנותיהם, ומחק מעליו כל סימן שעלול

להסגיר. הרי ראית בעיניך. היו צעקות, איומי נישול. בעצמו הוזעק להתערב, להשפיע, ואת העצה שנתן, לגלות נדיבות. שכנע את האב הזועם שבדרך לוחמנית רק מגביר את ההתנגדות. בחור נבון (כך טען באוזני אדון שחאדה), אבל מסונוור, ומוטב להעמיד פנים רגועות, משלימות, אפילו להזמין לביתם את נערת החמד. הייתה קיימת, כמובן, אלא מה. אחת שהשיבה חיוך בחוג להיסטוריה או במסעדת הסטודנטים, ובאמת שובת לב. הוכחה שנושאים באושר, וכבר הורים לשניים. שמחה וששון. אילו ראית את אביו הכרסתן מתגלגל על השטיח עם הנכדים, משתעשע כילד.

מחלו אפילו לו, שגרר אל תוך המלכודת, הפיל בפח. וסיפר שפעם התוודה באוזניו, אדון שחאדה, שבעצמו נשבה בקסם כלתו, כך כל בני הבית, אבל לגבי השאר מוכן להישבע שסתם אחיזת עיניים. מתכוון לתרבותנו הנעלה, לעליונות המוסרית, לכישרון. אותו בוץ ממש, אצלם ואצלנו. סימן שלא טיפש גם הוא.

אדי העיר שטרם טעם ממה שבקערות. מלאכים אינם עושים בעת אחת שתי שליחויות, כך בספרים, ואילו בני אדם יכולים לשלב פטפוט עם לעיסה. גם בעל המסעדה שסר לבדוק אם שבעי רצון, נבהל למראה צלחתו הריקה. נבוך ניסה לתקן את הרושם בחיוך מתחטא, אגב התנצלות שכלל לא רעב. בכל זאת חייב לטעום משהו, התרגש הבעלים, שאם לא כן איך יימחל עלבונו. לפחות מאלה החצילים שנצרכו באש ותובלו בשמן על פי מתכון משפחתי עלום, סוד מקצועי. ניכר בו שנפגע. לכן טרח להרגיע, גרף לצלחתו ובחן בריכוז תוך הנהון אטי שמבטא הסכמה, באמת מיוחד במינו, ובחיוך מפייס אף נטל תוספת.

על טוואי התהלוכה של האורן שפגשתי לראשונה אצל

גברת טיינר. התחיל בגירוד בכל מגע קל עם אלה, שלפעמים חדרו לבית ולרוב סתם על האדמה או בשביל המוליך לשער. אמרו שאפילו מרחף באוויר הארס. יצורים שעירים שהופיעו לפתע, שוטטו בכל פינה והתברר שבגלל העץ הגדול שבחצר מאחור. זחלים, משמע שלב במחזור שנמשך בגולם ופרפר וביצים. בוקעים בקן שבין ענפי העץ, ארוג קורים לשמש מעון למאות ואלפים, ועל פי ההסבר, נמים בשעות היום, ובלילות יוצאים לכרסם את עלי העץ המחטיים. גברת טיינר הייתה בעלת ביתנו. אלמנה קטנת גוף וקמוטה שהחזיקה בשני בתים קטנים. האחד שימש למגוריה, ואת השני השכירה לסטודנטים, גם כדי שלא תסתכן בבדידות. איש זקן הרי יכול למות מבלי שיבחינו. אני זוכר אישה נעימה שהקפידה שלא להטריח, אבל כשהופיעו אלה הזדרזה להזהיר לכל ניגע בידינו, ובייחוד לשמור על עינינו. מין ארס חריף בשערותיהם הקטנטנות, עניין רע. עתידים להיעלם מעצמם, הבטיחה.

מסתבר שטווים חוט דקיק שנפרס בעקבותיהם, בעזרתו הם מוצאים את דרכם חזרה לקן. אבל לפעמים מתרחשת תקלה, רוח בלתי צפויה או צעד לא זהיר שגורמים לזחל הנבוך למצוא את עצמו לרגלי העץ. הסביבה הזרה מעוררת בהלה במוח הזעיר, ובפרט שנקטע קור הביטחון המאפשר שיבה לקן. הוא מתחיל להתרוצץ בלא כיוון מוגדר בחיפוש אחר מוצא, עד שנתקל בזחל נוסף שכמוהו איבד את דרכו. הוא מצמיד את ראשו אל אחורי אחיו ופוסע בעקבותיו. מעתה הוא רגוע, משימת החיפוש מוטלת על חברו, שהרי צועד בראש. במהרה יחוש בשלישי שנצמד אליו, וכך נוצרת תהלוכה המונה לעתים עשרות ואף מאות פרטים. מתנהלים בקצב אחיד, שלווים, חסרי דאגות. כובד האחריות הוא על הראשון בלבד, שיוסיף ויגשש אחר הדרך הגואלת בלא להבין שאיננה,

גורלו נחרץ, ועמו גם גורל השאר. לאט אובד כוחם, מכרסם הרעב, רגליהם רפות. מישהו אינו עומד בקצב, ניתק מקודמו, משמע, הופך למוביל. עתה הוא שב ומתמלא דאגה, אך כל הצמודים אליו מאחור מוסיפים להתנהל בבטחה, להם יש מנהיג ומורה דרך, ובו מבטחם. היינו צופים בהם בסקרנות, תוהים אחר מחשבותיהם. הרי צעדות שסופן כליה, והאם מתגנבת תחושת אובדן. בוודאי לא, כי אין בה מועיל. לפעמים צירפנו טורים ארוכים להפליא. גם הצמדנו ראשון לאחרון ליצור מעגל הסובב בשלווה, כי הוסרה הדאגה גם מן האחד. עד שנעלמו כלעומת שבאו, סיפרתי, ממש בימים ספורים, ואדי חיפש אחר תכלית.

חייבת להיות, גם אם נסתרת מעינינו. תמיד ניתן להסביר בתהליכי ברירה טבעית, נופלים ארצה החלשים. גם כדי למנוע ריבוי מוגזם שיכרות את ענף המזון עליו קיומם. אבל לשם מה ההתעללות. אולי כדי להאכיל את הדוכיפת, הבעתי השערה, זו ארוכת המקור שראינו תופסת ומגלגלת בחול להסיר את הזיפים הצורבים, אחר כך בולעת בתיאבון.

הוא מסכים שיפה כמשל, טוב לאלף הדגמות בנושאים שברום העולם, דתות שהמצאנו או ההסתתרות אחר שליט. גם צורות התנהגות במישור האישי, היום יומי. מנסה להיזכר מה ביקשתי להמחיש בעזרתו, ובמהרה שב אל סיפורי שאיך הסתיים, בחילופי ממשלה. מן הפח אל הפחת. אולי לקבל כעונש, התעקשתי, וצחק, עונש שמן מאוד היה השר החדש הזה.

לחפש עקבות בתמונות מהעיריה החדשה, תמונות

שבזיכרון. מה כבר נשרט במוח של בן חמש, אולי הקור בבקרים והריחות הרעים בחצר משפחת פיינר, אנשים דוחים. לכן רק תחנה

קצרה לפני ההשתקעות בבית צירין שהיה עבורו עפולה כולה. היה בור ביוב שמעדה האם ונחבלה ברגל. איך מכסים בצורה כל כך רופפת, לא אחראית, ומה אם ייפול פנימה ילד. ועוד הטענות המרגיזות שהשמיעו, שלא צריכה להסתובב בחצר מאחור. השכירו חדר, לא את החצר. נדמה לו שצלעה כמה ימים אחרי שרחצו היטב את כל החיידקים ומרחו בIOD. האב הורה להתרחק מאלה, גם מהבן שלהם שצומח להיות פגע קטן ונמוך כמותם.

היו גם תגרות בענייני ניקיון. למקם מאוחר יותר בלוח הזמנים, מפני שישבו על המדרגה שלפני הדלת הפונה לחצר, והאחות כבר יכלה לנוע בחופשיות ברגליה, הבינה דיבורים. אמו איימה שתקום ותלך, תשאיר הכול ותיסע אל הוריה, לא מוכנה להמשיך. היה קריר וחשוך כשהצטרפה לשבת לידם בתום שטיפת הבית שהכריח לעשות ממש בכוח. קודם שח לאחות שיברחו שניהם, כבר ימצאו מקום אחר לחיות יחד, אולי בקיבוץ, וזוכר שהסכימה.

לא זוכר את מה שלמחרת, שום פרט.

גם את המרדף שהחל ברחוב ונמשך דרך מגרש הכדורגל שלרגלי התל, והלאה אל כביש ירושלים ושדות התירס שמצדדיו. לא הצליח להשיג את בנו בן השבע, כי שמן ולא זריז. לפעמים האט, עבר להליכה, ואז גם הוא, מקפיד לשמור על המרחק. זוכר את הפחד, את המחשבה שיהרוג אם יתפוס, ואחר כך ירד אל שורות התירס שדי גבוהות להסתיר. עד שנאש מלתפוס וחזר, והוא בעקבותיו, מוכן לחבטות שלא באו, במקומן השבועה על ספר התורה וקריאת הדינים המפתיעים באכזריותם על בן סורר ומורה. מי שיער שקיימת הוראה מפורשת של בורא העולם איך לנהוג בשכמותו, והאם רשאי האב להסתיר את העשב השוטה שצמח אצלו בגינה. מוחשיים נשמעו הכתובים, נטועים בעולם שבו חי. תשוש ומזוהם גרר עצמו למיטה. לא, לא זכור בכי.

מין אפלה בלתי מובנת, רעה לכולם. גם בבית הספר, מלווה במטר אבנים עשה יום את דרכו הביתה, ואיך פתאום נכנס האב בהפסקה, סטר נמרצות לילד דוידוב ויצא בלא מילת הסבר. המחנכת יוכבד הזדקפה משולחנה לבחון את מידת הנזק, נעלבת כילתה את זעמה בבנו, שלא ייתכן, מעשה שלא ייעשה, וזה משך את מכנס בגדו כלפי מעלה ולעיני כל הכיתה חשף כתם צהוב של חבלה על הירך, הנה למה.

הייתה מאוסה המורה הזאת, פרה שמנה ומרושעת.

לא רמזים מפורשים שבדיעבד יעידו על מה שמחפש. רק אולי השינה בנפרד, שכבר הזכיר. את זו אמנם ניתן לתרץ גם בתנאי הדיור. בעצמו עדיין השתכן במיטת התינוקות שנדחסה בקושי בצד מיטת הזוג הכבדה, ואיפה לשים את התינוקות, לכן לצד האם. אם בעל כורחו נדד האב אל מזרן שנפרש בכל ערב בחדר האחר שקוראים סלון, כי לראשונה התרווחו בדירת שני חדרים. רק לאחר זמן, לפחות שנתיים, הכריזו שכבר גדול דיו וראוי לפנות את מיטתו לאחות. נדמה לו שתביעה שלו עצמו כי בוש מחבריו. עכשיו הרהר שנותרה לבדה במיטה הרחבה, כי זוכר שהמשיכו שני הזכרים להשתרע על המזרנים שלאורך הקיר. לערוך את חשבון הגילאים, ומהעובדה שנולדה כעבור שנה האחות הנוספת, להסיק שבכל זאת הגיע גם אליה.

ההודעה על מות ססיל נחתה עליו כהפתעה גמורה.

אפשרות שלא הכליל בחישוביו, וגם, שכמעט על פי הזמנה, מעשה חסד. סיום נוח לעיסוק שכבר החל להוגיעו. כך בפירוש, מחזיק בפתק שהונח על שולחנו וכוש שבלי קורטוב של צער. אין לטעון שבטרם עת, ועניין הראוי לחברות ביטוח, חישוב הסיכויים לשנת

חיים נוספת למי שמעבר לשמונים. ידע שבכך הסתיים המסע, בנקודה שלא ממש יעד. מצטרף לאלפי גיחות שמתנהלות ביקום, תנועות ללא תכלית של כוכבים במסילותיהם, של גלי אור וקול וחום, וחלקיקים שאין העין תופסת ושסובבים בחללים משלהם. אם בכך מסתכמת כל מהות הבריאה, בתנועה חסרת שחר, והאם יגיע ערב שיאמר אלוהים, עצור, לראות כי טוב.

בשאלת ההשתתפות בהלוויה פטור מלהתלבט, בוודאי מתנהלת שם בשעה זו, אבל ישבץ ביקור אבלים בשבוע שנועד לכך ושבהארה של רגע אף יסור אל הקבר. יאמר זאת לתמרה כבהערת אגב והיא תשאל לשם מה. יכול היה להסתפק בתנועת ראש שאינה מנמקת, חש צורך ודי. תחת זאת ישיב בהתלוצצות שקטה שתתחבר בטבעיות לאווירה הנעדרת קריאות שבר: שמא עוד יצליח לדלות פרט או שניים מזיכרונותיה. וחיוך.

מראה בית הקברות עדיין ריחף בזיכרונו כמקבץ של קוביות לבנות מוקפות גדר רשת. אבל עתה נעטף בקיר אבן צהבהב, וגם השער נראה חדש, עשוי מתכת שחורה ובצדו פתח צר להולכי רגל. החל משוטט בחיפוש אחר תלולית עפר שטרם נאטמה בלוח אבן, ובמהרה מצא, מכוסה בגל זרים כמושים. הנה, שח לאביו, אחת שיכולת לזכות בקלי קלות.

משמע לגלוג.

מפני שהבל הבלים. זו שאפילו לא טובה ממזי שכבר נמצאה לו בבית, וגם האחרת, החכמה והנאה, הבל הבלים. איך השתטה להתפתות למחשבה על מפתח שיימצא טמון בפנינה נידחת, בין איכרים מחוספסי עור ונשים שאף פעם לא הרחיקו מעבר לשדרה שבקצה הלולים ועכשיו כבר נשתבש גם המעט שנשאו אתן. לדעת שבמוקדם או במאוחר היה חייב להתכווץ בקונכייתו, כי מה לו ולא לה. אם הטמנת פירורים משלך גם אצלי, שאל את מי שאולי מאזין

מבית עלמין אחר, רחוק.

אחר כך יסביר שעוצב בבהירות, עדיף פי כמה על שכבות הערפל שעוטפות את מקרה בנו. כך הדור ההוא שהעתיק עצמו לארץ קוצים וקדחת, כולה בדמות זו המושבה שמערבבת סדרי עולם, לשים עליונים למטה ותחתונים מעל, אדון למין ולופו ושאר בעלי זרועות שזינקו מאצל סדן המסגרייה לעמוד בראש, הם ובנותיהם שלא קראו ולא שנו אבל חושפות שדיים ומנענעות אחוריים על כל במה ושער עיתון. מה בסך הכול ביקש לעצמו, עבודה שתפרנס את בעליה ובשקט ללוות את צמיחת ילדיו. אם אנב כך גם אבן בחומת ירושלים, מה טוב. אחר כך יכתבו סוציולוגים ניתוחים מלומדים על דורות מדבר, שבדיעבד רק חוליות מעבר. נשרף הגוף מלהט תנור החמה, מתכלה לאטו בארבעים שנות מסע, עד שיופיע דור ראשון לגאולה. חה חה, העף בו מבט.

לשער על המורה גולדברג שהותאם בגופו לנופים אחרים, סערות חורף של ארץ ליטא, בתי עץ נכפפים תחת מעטה שלג לבן, לכלוא עצמו בין כתליהם בדלת אמות של ספרים וזרות, ומי שלצדו, זו העזר כנגד, די שתטרח במטבח ותעמיד ולדות. אמנם להדגיש שבסיכויים דלים להשלים מעגל חיים מלא, הרי ידוע גורל הנשארים. אם יחוש בביתו גם שם.

מובן שניסה. כבר העידה ססיל. גם תחרות חידון התנ"ך. פרשה משכחת שלה היה עד, ראה במו עיניו. על כך יספר מול תלוליתה של זו, בישיבה על גבי מצבה סמוכה שכתוב, זונדל שטארק בן פנחס ושיפרה. משוכנע שיגדל עוד יותר כבודו בעיניה.

מאמין שזוכרת את ההתחלה. אחת ההמצאות שנועדו להוות תוכן הולם לחגיגות מדינת העם היהודי, בצד מצעדי לוחמים וטקסי התייחדות עם חללי מלחמות. חיפשו איך לבטא את השמחה כיאה

לע'ם ה'ספ'ר. ל'א ח'ליל'ה ב'נשפ'י ה'וללות, ו'א'ם ל'חולל, מ'וטב ב'מעגל'ים, ל'הק'יף כ'בש'מחת ה'תורה, מ'שמע, ה'יא ה'לב. ש'ילוב ס'יפ'א ו'ספ'ר'א. ע'ד ה'יום ק'בוע'ים ב'ראש'ו ש'מות ה'מנצ'חים ה'גדול'ים, א'חד ת'ימני ש'קראו ח'ומרי, ו'ראש'ון ל'כל, ע'מוס ח'כ'ם. ח'ייבת ל'זכור.

א'ת ה'הת'רגש'ות מ'ול מ'כש'יר ה'רד'יו, צ'וה'לים ע'ם כ'ל ה'ע'ם ב'צ'יון, ל'ניצ'חונו ש'ל ה'אי'ש ה'גל'מוד, ה'צנוע, ה'נכ'ה כ'לש'הו, ש'הפ'לי'א ב'ב'ק'יאו'תו. ה'אב ז'כ'ר א'ת ב'נו ה'קט'ן ש'ל מ'ורהו מ'הס'מינ'ר. צ'דק נ'עש'ה. ל'גח'ך מ'מרח'ק ש'ל ש'נים ל'ראש ע'יר'ם, ב'עצ'מו א'יש מ'עש'ה פ'שוט ו'רוד'ף ת'היל'ה, ש'ב'יק'ש ל'הת'הדר ב'יוז'מה נ'עדר'ת מ'קור'יות. מ'ה ש'יא'ה ל'מדינ'ה ב'ווד'אי י'ה'א ל'וו'ית ח'ן ל'ע'ירו, א'ף ק'צ'ב פ'ר'ס כ'ספ'י נ'אה ל'זוכ'ה. ל'היז'כ'ר ב'מעמ'ד, א'יך נ'טל ה'אב א'ת ה'כ'ת'ר מ'יד ר'אש ה'ע'יר, ו'שב רו'וה נ'חת א'ל ד'ירת ה'שיכ'ון, ע'טו'ף ב'רכ'ות ה'שכ'נים ש'סרו ל'הביע ה'וקר'ה, ג'בר'ת ג'ולד'וויר'ט, ה'זוג ה'וכ'בר'ג, ש'ר'ה פ'ר'ייבר'ג, א'בל ל'א ה'משפ'חות ה'ע'יר'אק'יות ש'ספ'ק א'ם ה'יו מ'ודע'ות ל'אירו'ע. ב'אה ה'אי'ש'ה ה'הד'ורה, ג'בר'ת ל'יפ'שיץ, ע'ם ז'ר ו'רד'ים ח'גיגי. ה'רי יד'עה כ'ל ה'שנים, ל'א ה'ופת'עה כ'לל.

ה'א'ם ה'סת'פק'ה ב'תנו'עת י'ד ש'מב'קש'ת ל'הכ'ניס ל'פר'ופור'צ'יה (מ'ילה ש'לא ש'גורה ב'פיה, א'בל ה'משמ'עות ה'ן ח'וצ'ה ש'פ'ות). ח'ליל'ה ש'יוב'ן ש'ממע'טת ב'חש'יבות ה'היש'ג, ג'אה מ'אוד, א'בל ל'הת'פע'ל מ'צורת'ה ש'ל ה'ראו'ותני'ת הז'ו, ש'כול'ה מ'ריח'ות ו'צ'ב'עים, ל'א ה'ניח'ה ג'ם פ'ינ'ה ש'לא ט'ופל'ה ב'מכ'חול, ו'לד'בר י'ודע'ת, ג'ם ל'הח'ניף. ל'א י'ודע'ת ש'פ'רח'ים א'ינ'ם מ'ש'את נ'פ'שו, כ'ל ש'י ו'אפ'ילו פ'עו'ט ע'רך, ו'בלב'ד ש'אינו נ'ובל. ה'סיפ'ור ה'תפ'ר'ס'ם ב'ע'יתו'ן ה'מק'ומי, ו'תמו'נת ר'אש ה'ע'יר ל'וחץ א'ת י'ד ה'מנצ'ח ה'כפ'וף מ'עט ו'נבוך. א'חר כ'ך נ'רגע'ו ה'רוח'ות.

ל'כד'ו ב'ין ל'וח'ות ה'אב'ן ש'חסרי מ'שמעות ב'ע'ינו. ל'צ'ד ע'רמת ה'עפ'ר ש'לוח ע'ץ ז'מני נ'עוץ ב'מרכ'זה, ו'הש'ם מ'רוח ב'שח'ור, ס'סיל כ'ץ. א'ם

יש המשך לתופעת החיים, בוודאי לא במקום שהוטמנו הפגרים להתבוסס בריקבונם. הנה שאלה נוספת אליה, ששוב לא תתברר: אם שב ועלה בראשה בעת שהתענגה על בעלה בלילות. אם בעל אותך בדמיונך, ביטא בקול את המילים הבלתי מעודנות. אם אכן, כי אז היו מעשיו עם הבת בבחינת גילוי עריות. חזר אל המכונית והפליג בלא להיפרד, תוך שלוחש לעצמו, סתם, וחוזר ואומר בכל מספר דקות, וביניהן ריק.

היו השיחות בעת שנפטר, דברים שהשמענו, שרויים בשפע של פנאי שאף פעם לא נמצא מקודם. לפעמים בלגלוג מתלחש, פן ייפגעו רגשות האם, שבתפקיד מעורר חיוך של אלמנה עגמומית וכואבת. מרוב שנים של התנהלות ראויה, שוב לא הייתה מסוגלת לצאת מתוך עצמה כדי להשקיף פנימה. חיה מתורבתת שהתקבעה התנהגותה כחיית כלוב, לחשוש איך תתקבל בעיני השכנות ישיבת האבל על גבי ספה וכורסאות ובלי לפרוש כיסויי בד על תמונות הקיר. מחשבה שאפילו לא ברמה של שיקול דעת, כאלה בוודאי הגיגיה של פרה ברפת או צמח מטפס הנאחז בגדר (לצטט דיבור של שכן, אדון הופה, שממש שומע את המיות התודה של הצמחים בגינתו בעת שתולש מתוכם עשב פולש, ינבוט או יבלית. גם אנחות מכאוב כשגוזם ענף סורר. כמו לנעוץ מזרק בזרוע ילד, שאיך תסביר לו שרק את טובתו. איש קטנטן ומוזר, סיפרתי לאחיות, שניסה להימנות על מתקני העולם בשנים שעוד נמצאה אמונה, התפקד לסיעות שדגלו בעולם חדש, גם התעמק במניפסטים, אפילו כתב בעצמו. אחר כך התגרשה בתו מאהבת נעורים שהתלקחה באיזו הפגנה בגליל, גילתה שלחוד מאבק במפקיעי אדמות ולחוד חיי משפחה, ופרש בשקט, כמעט בגניבה. איש קטנטן ומוזר, סיפרתי,

שנותר המום מפרץ הכיעור שפתאום גבה בחצרו, או בניסוחו, הבחין באלה שכל עניינם בהחרמת עולם ישן עדי יסוד, מצטיינים רק בלהרוס. מעתה הסתפק בגבולות חלקתו, המיר עט במעדר וטיפח את צמחיו. מאמין שבדרך ובמקום כלשהם, נרשמות נקודות לזכותו. דומה שנעשה חייכני יותר, מאזין בשלוות נפש לטיעוני אשתו שהבלים, וכששוכבים באדמה אין חשים ואין יודעים, ומשיב, אולי, אבל אולי לא).

שבוע יחד, כמעט לעצמנו, שמחים על מיעוט המבקרים שפחתו והלכו, עד שביום השלישי או אולי ברביעי חדלו לגמרי. מי היו, שכנים שסרו להציע עזרה, אם נזקקים לקניות במכולת, לחם או חלב, וקרובי משפחה. גם כמה מידידותיהן של אחיותיי שגיוונו מעט את הימים האחרונים. מחבריי ביקשתי להימנע מלבוא, גם למסור לאחרים שממש מיותר.

לא תלמידיו, אף לא אחד.

אף פעם לא ידעתי את גילו המדויק. פרט שמשום מה נראה אינטימי ובלתי נאה לתחקור, כמו לשאול על משקלו. מבוגר היה בעיניי תמיד, אפילו בזיכרונות מעפולה, כשמניין שנותיו לא עלה בוודאי על שלושים וחמש. להדגיש שימי הולדת לא נהגו לחגוג אפילו לנו, הילדים (מה שלא חסרתי כלל, ודומני שלא חסרו אף הן, אחיותיי). לפי חישובי, צריך היה להיות במותו כבן שבעים ושתיים או שלוש, כלומר כשבע שנים לאחר הפרישה לגמלאות.

די בשבע שנות היעלמות כדי להישכח מלב כל מי שרק בקשרי זיכרונות. לכן ניסחנו את מודעת האבל בלא הצטעעויות וביטויי מליצה. מתן מידע לכל המעוניין על פטירת המורה יעקוב גולדברג, בן רחל ושלמה. לא צוין שנגאל מייסוריו (עובדה שלא מעניינו של איש), אף לא כתובת בית האבלים. מי שיבקש כבר ימצא את הדרך. בכל זאת לתמוה (שחה האם במין סיפוק של ניצחון, הן את

זאת חזתה כל השנים), שאף לא תלמיד אחד מתוך המאות, שכל כך טרח סביבם, טיפח ועודד. האחות הבכירה ידעה לנקוב בשמות שהרחיקו לכת בפרוודורי האוניברסיטה, ואחד ששימש מזכיר הממשלה, מנכ"ל סמנכ"ל גוץ ושחצני, שכמה וכמה שעות בילה על זה הכיסא הרעוע, אצל השולחן סדוק הזכוכית. עורר את סלידתה כבר אז. גם לא אמו, גברת כבודה ומבוססת, שטרח להגיע בכל שנה לביתנו במכונית, לשאת ברכות תודה.

היה פעם ביתנו. ילדים שטיפסו על עצי התפוז, שריד פרדס שנעקר להיות קרקע לשיכון חדש. זן בלדי, קבע בביטול הדוד ירוחם באחד מביקוריו. דירה שנחשבה מרווחת בעיניהם עד שהתכווצה עם השנים. היו שכנים שאכן שינו, הרחיבו, הגדילו מרפסות. איך תפחו העיניים, הפכו תאוותניות, ראוותניות, עורבבו עיקר וטפל, עליונים ותחתונים. האחות השנייה חשה מחנק בחזה, מפני שמין צעדה לקראת חושך, ואם בדורות רחוקים שלח את מלאכו המושיע והחרמש בידיו, הנה החל מתרשל, רחוק מלעמוד בקצב המסחרר של השינויים.

מורגלת לשאת דברים, הקפידה על קול נמוך, כיאה למעמד. מדגישה שעקבות ניוון בכל פינה. שוב אין מתים מאהבה וגם השנאות אודים עשנים. יותר פשרות של חשבון, עסקאות טיעון, עייפות שמקזבים לכנותה עמידה על הקרקע. לכן קמלו הבושה, הכבוד, ובמקומם אפרוריות דהויה שאינה שחור ולא לבן. כך גם סיווג האנשים. מחנות נוודים חסרי שורשים כולנו, כל החברה, סיכמה. ליאות דבקה בפניה כמין אבק איפור מצטבר, לחשוף עקבות גיל שאינם מחמיאים, והרי עתידה לחוות כמה פרקים מלהיבים ורבי מעש בעשורים שעוד יבואו. לא הבנתי את ההקשר ולאן חותרת בטרוניותיה. דומה שכמוני גם שאר החבורה. הצעירה מכולנו הציעה לסייע לאם, קמה ופרשה אל המטבח, ונותרנו שלושה יושבים מחרישים. אולי חשה שחייבת הסבר, מפני שהחלה מתנצלת,

לתלות את האשם בישיבה הזאת שפולטת תמונות כמו מראי עקום, וקודם התקבלו כמובנות מאליהן. שעון ובו מחוג אחד, זה שמורה את הדקות, ארוך, מסתובב וטוחן מים. משל יפה, שיבחה הבכירה, וכאילו המשך הולם, תוספת ממין העניין, העירה שכבר לא יוסיף לישון על הספה הזאת, הנה לך בכל זאת שינוי.

הצענו שתיסעי, אמרתי.

ולא הרפתה, שואלת אם לא הבחנו גם אנו, אם לא הוטרדנו מהדרך שהתנהל מה שכינתה מאהל צוענים. לרכז את הנשים והילדים יחד בחדר צדדי, ובעצמו כאן על הספה הצרה, כשימוש ארעי לקראת העמסת הציוד ויציאה לדרך שלא אירעה. לאחר הרהור הוסיפה, סוף שיצא לבד.

היה מניח את ראשו על כף היד וכך ישן, אישרה הבכירה, ובלחש חפוז, עכשיו די, כי נכנסו השתיים נושאות כוסות וצלחת עמוסה פרוסות לחם מרוחות בגבינה.

לאכול הרי צריך, אמרה האם.

היה בהזדמנות אחרת, כשכבר פרשתי ממשרתי גם אני.

אולי באחד החגים שהיווה הזדמנות להתכנסות רבת עם, אבות ובנים ונכדים, אבל בהרכב דורות חדש, ששחתי להן על המסע בעקבותיו. אם יצא למי מכן להתגלגל למושבה ההיא.

לא התקבל על דעתן הסיפור. הזיות של אישה זקנה שמערבבת אירועים ואנשים ודמיונות. גם שלך, העירה בחיוך השנייה. מה שצף בזיכרונה, ביקור במושבה אחרת שעוד בטרם נישואיו, זיכרון יעקב, האם ידעתם. לימד שם את ילדי התימנים שסולקו מדגניה (מכינרת, תיקנה הבכירה, פרשה ידועה שאיך מתקשרת אליו. אף פעם לא שמעה). נזדמנה לשם בגלל עבודתה, וחיפשה במוזיאון מקומי שארגנו ליד המועצה. לא, לא מצאה עקבות שלו, האם סברנו

שתמצא. הציצה בי והוסיפה, וגם אתה לא.

אם בכלל בטוח שהיה מנהל בית הספר. בכל שיחותיה אתו לא עלתה עובדה כזאת. וכעסתי. מול שפע הפרטים, גם כאלה שזכרתי בעצמי וכל השמות שעלו לא אחת בעת שתיית התה המשפחתית. וצחקה. חלילה שתכפור בעובדות. הרי אחת מאתנו נולדה שם. אבל מכאן עד לפרשה שהולמת כתבה עיתונאית צהבהבת, ת"ק פרסה. גם את בחירת שמותינו, צירפה האחות הראשונה.

והצצתי בהן, כאילו כאן רק ארבעתנו. והרי הומה מבנים ומנכדים, שפע קריאות וקולות צהלה שלא מתחברות לדיון של התחשבות. האם בכוא היום יעקדו גם אותנו. אלה היו פעם ילדות עליזות וגמישות, נזכרתי, שדהרו חדורות התלהבות ממרפסת למרפסת, מחליקות מעבר למעקה תוך שנאחזות בצינור המרזב ומטה אל החצר, לטופף על המדרגות והמדרכה, ושוב. תחרויות שעשינו. ופעם נפלת ושברת את הרגל. והנידה בראש בשלילה, שלא כך, לא נפלה, הופלה.

זו את שדחפת, האשימה.

כמושות, הרהרתי, וגם אתה, ולמי אכפת אם היה כך או כך. אולי לאלה הצעירים שכאן אתנו, עולזים במפגש משפחתי, לא יודעים שעמוק בתוכם טמונים זרעי העליבות. משמע, לא לבוא חשבון, ויכול להציץ בי כבילד תם (הוא, לא היא, כי לא די חכמה) ולהגיד, הרי כולכם אנחנו, מחצית מזה ומחצית מזו, ונכון יותר לכנות, חשבון נפש שעושה אדם עם עצמו.

עם מחצית עצמו, הצעתי.

והשכם למחרת צלצול הטלפון, וקל לזהות את קולה של האחות השנייה. סיפרה שלא הרפתה ממנה כל הלילה הקומבינציה הדמיונית שטווייתי (כך), ביקשה לברר איך נראו השתיים. ועניתי שהזקנה כמו ענף רזה שכמש, יכול להתקפל בכל רגע, והבת נמוכה, דוגמת

גברת גרייצר או חיה הוברמן, לא הטעם שלו. דיבור כאילו אל עצמי כי מהעבר האחר דממה, ושאלתי אם שומעת, הלו, הלו. עד שבאה תשובה, טיעון שביש מזל, זו דעתה.

אם אמנם היה, מה שכלל לא בטוחה. לזכור שתופעה זו שכיחה, הרפתקת אהבים שאין הכרח שתחרוג ממחבואה. אלפים כאלה בכל יום ובכל מקום, ואיך מתנפחת להיות פרשייה. מה בסך הכול עשה שלא עוללו רבים לפניו. לא חומרת המעשים אלא זה שנתפסת. הגבירה את קולה, לכנות צדקנות מזויפת או לתלות בשיקולים זרים. אם אמנם ארע.

שאם כן, בוודאי התפשטה השמועה כאש בשדה קוצים, לקדם את פניו בכל מקום בגיחוכים, בהתלחשויות. אפילו התעניינות מנומסת בשלומו, שאולי אמצעי לדובב, ואחר לקרוץ למזכירה שמטה אוזן מעבר לקיר, ללחוש באוזניה, הנה לך הוכחה שמוטב להקפיד על זהירות.

לא תתפלא אם נרשם בתיקו.

גניחה ממרחק מאה קילומטרים, וסיכום. יש השולחים יד בנפשם ובלבד לא לחוות את ההשפלה. לא הוא, כי פחדן. בכל זאת בלתי סביר שלא עלה מעולם, ולו ברמז, בכל שיחותיהם. אינך מבינה, אמרתי.

רעש מכוננית שעצרה לפני הבית ותכף המשיכה בנסיעה אטית. נראה שהביאו את עיתון הבוקר. האם גיליתי קוצר רוח, רצון לסיים, מפני ששאלה לאן נעלמתי, ומסבירה שכואבת דווקא אותה, את אמנו, דמות טרגית שנקלעה לסביבה זרה, ובבדידות עשתה את כל ימיה. הצצתי בשעון, שש. עכשיו בוודאי תחזור על הסיפור המוכר, פרשת ימיה האחרונים, ואיך מיהרו להגיע הדודות, אחיותיה, לשבת לצד מיטתה, ולהאכיל בכפית מרק עוף שהביאו אתן בצנצנת עטופה במגבת. הטעם הישן, לחשה אליהן ממרחק שאולי כבר על

חוף הגיחון, וענו שבגלל הכנפיים ורגלי העוף הטריות שמקפידות להכניס שלמות תכף לקראת ההרתחה, ולבשל על אש קטנה במשך שעות. באופן הזה (הסבירו), נמס השומן, נספג בתבשיל, ולא צף בשכבה מלמעלה כדרך המרקים של היום, אבקות בית חרושת, חאפ לאפ. ותנועת יד ממחישה.

זו התרנגולת התרוצצה בחצרות, ניקרה חרקים, לא תוצר של כלוב.

כך כשכבר בשעותיה האחרונות.

בקושי בוקר, רטנתי.

לשמוע את הצחוק מעבר לקו, כי מתעקשת. להזכירני שלא נתנה כלל את דעתה עלינו, ילדיה (המשיכה), כך נקמה על מנת הזלזול שזכתה מאתנו, מואילים לטעום ממה שהניחה בצלחת וגומלים בביקורת על שרידי קליפות בין גרגרי הרימון שאספה למעננו, שאריות מארגזי הירקן. אף פעם לא גילוי עניין אמיתי, לא שיתוף בבעיות, אפילו לא הזמנות לטקסי סיום. ילדים יקרים.

למה נזכרת בזאת עכשיו.

הרי כבר אמרה שלא הצליחה להירדם כל הלילה, לא הניחו המחשבות. ואם אכן כפי שתיארתי, ברור שחשה בידדות הזו שנרקמה מתחת לאפה ולא סלחה. הנה ההסבר לגילויי הקנאה המביכים ששבו ועלו לא אחת, תוך התעלמות מנוכחותנו, ואיך התחנן בפניה, הפציר שדי, מבקש להשתיק.

אפילו בסוף, כשכבר נחלש מלהרים קול או יד.

דווקא ניחנה בחושים מחודדים של חיית בר, סיכמה האחות. ואני שאלתי אם במקרה זוכרת מתי חדלו מהפתילייה והפרימוס והחלו לבשל בגז.

למה.

שאלה שמטרידה זמן רב, כי מוזר שלא נותר שום רושם.

לא, אינה זוכרת, בוודאי כשהייתה תינוקת, אבל גם לא נראה די חשוב בעיניה. נסי לישון, הצעת'.

אין להם שורשים, אמר הפרח לנסיך הקטן, שת'חקר אות' אודות בני האדם, לכן לא מאושרים. הסבר שלא מניח את הדעת. נחרטו, בכל זאת, זיכרונות רבים. נורת מאה הוואט שהותקנה בסלון וסנוורה באורה הלבן עד שהתרגלו. גם הרדיו, ארגז ברוחב מטר, שסירב בהחלטיות לקלוט את שידורי המחותרות. גם תנור הנפט שנרכש במבצע מיוחד למורים, סוג שדומה לתוצרת פיירסייד המשובחת, אפילו בשם החיקוי שהעניק לו היצרן האלמוני. היו ממלאים את המכל מתוך פח שנסחב מעגלת מחלק הנפט בקרמן, זה הצהוב עקום הרגליים שהתגורר עם אשתו הבהירה בוולה שהקים בשולי השיכון. יוייליק טען שעוגת קצפת, גברת בקרמן. לנעוץ שיניים בלובן הרך של הזרוע, או בחלקים למטה, ואת טעם השדיים לא מעז לדמיין. איך נפלה הדובשנית ברשתו של המכוער הזה, שהרבה יותר מתאים לאימא שלהם, ממש באותו הגובה, ובוודאי אותו ריח (צהלת צחוק שהחליפו האחים). יוייליק היה עוצר את משחקנו בכל פעם שנראתה מתקרבת בדרכה למכולת, ומנסה ללכוד במבטים חצופים. את חוות דעתי שבהמה, ביטל בתנועה עצבנית. גם את העצה של אלכס להמתין עד לאחר כמה לידות, לראות איך תתפח כמו חזירה, כמו גברת לוין מהבית האחרון. מוכן להתחייב שגם אז, הבטיח יוייליק, וברצון יסייע במעשי היצירה. כבר בשלב שבדירה שלנו, משכן קבע שהעניק יציבות. בייחוד החצר בה טרחת' לא מעט, נועץ צמחי נוי שליטת' בחשאי בחצרות רחוקות, בפרדסים נטושים בדרך לירקון, ובעסקי חליפין עם יוייליק. היו כריזנטמות שפרחו בלבן, פרחי טגטות ארגמניים מדיפים ניחוחות,

גם ורדים מטפסים, שאולי זן בר, וציפורני חתול שהשליכו גנני העירייה. מהמרפסת מעל הייתה הזקנה פיטובסקי צופה בי מתבוסס באדמת החמרה הבוצית ומסבירה לאם שאגרונומיה, לא יודעת איך אומרים בעברית, מקצוע שממש בשבילו (ולאחר שנה תסתגר בחדרה וכאילו מתה בעודה נושמת, משבאה הידיעה על נפילת נכדתה היפה בקרבות ליד ירושלים).

בכל זאת לחוש לא שייך, הסברתי לאחיות. גם כשנטענו את הגויאבה והשזיף. גם כשהבשילו שני פירות ראשונים, צהובים ועסיסיים ובצענו לרבעים כדי שיספיק לכולנו. אולי בגלל השנאה.

ילד מפרש את הדברים לפי נוחותו, כי הרי לא בקיא

באמת. גם לא מכיר את חוקי הגנטיקה, לכן יכול להגיד (לעצמו) שלא שייך למקום, אסופי שנתקע לבית זה, ויסתלק בהזדמנות ראשונה. אחר כך (כשכבר בוגר), ילמד שנושא בתוכו פירורי דנ"א של קופים, של עכברים, אפילו של מקקים. לא רק במוח, אפילו בכל אחד מהתאים הפחות חשובים, למשל תאי העור. לא קיים בכלל משהו שהוא רק אתה. יבין שהרבה יותר מורכבים הדברים שרואה, ויש מטענים שנסחבים מדור לדור, ארגזים שלמים. האיש אומר לאחיות: חבל שלא תחקרנו כשעוד היה ניתן, למשל את סבתא רחל שהגיעה בכל פסח. לשאול על החלומות שלה כשעוד הייתה ילדה, כשעוד יכלה לבחור. לא יודעים אפילו כמה כיתות למדה, אבל בטח לא בגימנסיה. ואחר כך כשהכירה את סבא, על מה דיברו בפגישת ההיכרות (בוודאי שידוך, אבל בכל זאת נהגו להפגיש). כשכבר אצלנו מה ראינו, אישה זקנה, שמנה, עם ריח לא נעים. מי חשב שפעם הייתה ילדה גם היא, שעוררה התפעלות כללית נוכח כישרון הביטוי הבלתי מצוי (אחדים מהנינים החלו לפטפט כבר בראשית

שנתם השנייה, ואולי ירושה ממנה היכולת הזו). אולי הייתה טיפוס שאפתני, בעל רצון שמצוי גם בנו לשנות עולם (בסדר, לא כך, בי). אנשים מתבוננים בחפץ בלוי, שחוק ושרוט, לא מדמיינים שפעם יצא מפס הייצור עטוף באריזה צבעונית שובת עין.

וקיימת גם הפסיכולוגיה.

כבר היה לאחר שפרשתי מעבודתי במשרדים. סיומת מינורית. הממונה על העובדים זימנני לחדרו, החתים על טופס, ואיחל בריאות והצלחה. לא סרתי ליטול ברכת פרידה מהמנהל, וגם הוא לא טרח לזמנני. לאחר זמן הגיע לביתי זר פרחים, אולי נוהג שגרת. סוף סוף התגשם חלום ישן (שחתי לאחיות שהביעו דאגה), להיות מלך. כאן, בחמשת הדונמים שבקצה המושב שכבר אבד קסם מזורותו, מסתפק בגיחה יומית אל תיבות הדואר שהתקינו ליד המזכירות, ובשאר הזמן מושל בצמחים, נלחם בקני נמלים, ובזחלי פרודניה (אבל ניזהר בפרות משה רבנו, שבנות ברית בקרב מול הכנימות). ממלכה קטנה (הסברתי), אבל ענקית בהשוואה לכורסה ששימשה לאבינו מקלט אחרון. כורסה מרופדת, שחוקה בפיונותיה, שלפעמים גרר מהמרפסת הקדמית אל האחורית, ולרוב הסתפק במקומה הקבוע בפינת הסלון. ומלבד זאת, הרי כבר הבהיר המדע את יחסיות הממדים, אפסותו של כדור הארץ מול היקום המתרחב ומתרחב ככל שמשתכללת נקודת התצפית. ומאיך, נגיף האיידס (למשל), אבק חי בלתי נראה, שמשוכנע שעוקר הריים ומרקידם כבני צאן. לתהות אם גם האל רב הפעלים הוא רק חיידק או בעל אחוזה כפרית. על גבי הסקלה הזאת, האין סופית, קיימת גם הפסיכולוגיה, טענתי מול האחיות.

זו תשרטט דמות אדם חולם חלומות, שהשתוקק להצליח במסלול שבחר לעצמו: הוראה (נוח מאוד, כי כך הרי גם סבא שלמה, וסביר שגם קודמיו). אחר כך ינהל בית ספר קטן, בציפייה שיתגלגל בגדול

יותר (כמו זה שבעפולה). עדיין בפריפריה הפחות מבוקשת, אבל תבוא גם הזדמנות להתקדם למרכז, אולי בתחילה בשכונה עממית, או באחת מעיירות העולים שצצו לאחר הקמת המדינה, לוד או רמלה. התפתחויות שהיו בלתי ניתנות לחיזוי בשנים הרחוקות, אבל היה צעיר העולם ותוסס, לכן רב תקוות.

אדם אחר אולי היה נופל וקם (הסברתי), כי לא כתם מוכח. בוודאי הוכחשה האשמה בכל לשון אפשרית, וסביר שהסיכום להתפנות מהמושבה הושג בהסכמה, אולי אף בזעם על עלבון שלא יימחל. איך נאמר, בקהלים אל ייחד כבודי. אדם אחר, גס עור ורב יצרים, לא הוא. כמו שבלול התכנס בקונכייתו, שוב לא ינסה.

ממראה פניהן ניכר שלא השתכנעו. השערה שאינה טובה מן האחרות. האם לא פשוט יותר שכלל לא ארע, או שהיה קטן בהרבה הרעש. התנפח בערפל דמיונה של זקנה מאוהבת. ואיך ליישב את אותו ביקור מאוחר בביתם, שדווקא זכור היטב לאחות הבכירה, משפחת הוכמן, כן, ביקור עליז. איך לבנות מגדל על יסוד כה רועע, נפילה ללא תקומה. סביר יותר שגם את תפקיד המנהל נטל שלא מרצונו, לחצו ונכנע. הרי כולנו הכרנו את האיש, את מידת שאפתנותו.

אגב, מהיכן הביטחון שפוזר הצוות כולו. שמא רק הוא. מישהי ציינה שסיפור היאה לרומן, ואז תוכשר כל השתוללות שבדמיון. הנה לך אתגר.

לגבי המעבר מן הפרימוס לבישול בגז נענעו כולן בראשיהן: לא זכרו מתי ארע.

מכלי הגז הוצבו מאחורי הבית, במובלעת שנוצרה בין מעקה המדרגות של משפחת גולדווירט שבקומה מעלינו, לבין המרפסת שלנו, שכינינו הגדולה. זוג בלונים לכל דירה, מזרימים את תכולתם אל המטבח פנימה בצינור נחושת שהוצמד לקיר. אולי היו כבר

כשהגענו לדירה החדשה, אולי חידוש מודרני מאוחר יותר, בדומה למקרר החשמלי שהחליף את ארון הקרח המיושן. האם לא מוזר שבלי שום רישום על כרטיס הזיכרון, ולאן נעלם הפרימוס האימתני ואתו טקס ההדלקה רב המתח, חימום ה'ראש' בספירט וניפוח נמרץ עד שתופסת הלהבה את אדי הנפט העולים בפיתוליו (ללא ספק המצאה גאונית).

עכשיו שחדלתי מהתרוצצותי, יכולתי להאריך בחברתו. להראות פרחי נרקיס שצצו מעצמם על מרבד הדשא, טוענים לזכות ראשונים על האדמה הזאת שהייתה נחלתם אלף דורות בטרם באנו עם גידולי התרבות הנפוחים מחשיבות, מסרבים להותיר פינה לזולתם. את תפרכת החצב שמיתמרת לשמחת כולנו, כשהעולם עוד לוחט מחום ולא ניכר שום רמז לחילוף העונות הקרב. חוזרת בקביעות בכל שנה, ובכל זאת מפתיעה בכל פעם מחדש. להזכיר ציור שביקש שאעלה על גבי גיליון בריסטול, כדי להציג לתלמידיו העירוניים את מבשרי הסתיו. לא דייקתי כלל, חייכתי, כי במועד לחוד עמוד התפרכת, וכשמוריקים העלים הטריים, כבר יבש זה לגמרי. להיות חי מול עיני דמיוני חיוכו השובב, שללא חשיבות, בין כה וכה שכחו מזמן את תורתו, דחקו הצידה, לפנות מקום לדיני ממונות, כיבושים ושלטון, נושאים שבמוקד הבריאה ודווקא בהם קצרה ידו. איך הצטרפה הוראת הטבע אל לימודי העברית, החשבון והתנ"ך שבהם הפליא לעשות. אולי משאלה של מנהל בית הספר, בקשת חסד, לחסוך ממנו שיבוץ מורה נוסף במערכת השיעורים של כיתתו, ונענה. גם מיני הפרי.

מילא התפוזים והמנדרינות שניתן היה ללקט בחלקות פרדס נטושות, אפילו מינים כתפוח, אגס או אפרסק, שידענו איך נראים, לא את טעמם. להניח שהיה מוצא עניין גם בחדשים יותר, אגוזי הפקאן והאפרסמון. לראות הבעה חשדנית כשטועם בזהירות מהמנגו

(ומתחלפת בהנהון של עונג). אבל בשום פנים לא את האבוקדו. לטעון שכלל לא בחזקת פרי אלא מין ממרח דוחה, טעם של סבון. לא. לפעמים מחשבות אחרות. בעיקר בשעות הלילה כשנעור ולא שבה השינה. זמן מתאים לספר על אירועים אצל הדור הבא. מה הבעה ילבש למשמע גירושי נכדו או לחילופין, זכיית הנכדה בפרס הדיקן. גם מכאובים (שעליהם שואל במפורש, מבקש להתעדכן), אם התחדש דבר בבדיקות המעקב של הכלה, הגידול שהוסר. גם אם נדמה שהתגברת, יש לעמוד על המשמר, לא להזניח. אותו סוף הרי מובטח לכל, אני מחייך אל תוך החושך, לא יועילו אוצרות שצברת. ומחזיר בחיוך ספקני כמסתיר סוד.

אפילו'ג

אולי לא היה ולא נברא ורק משל היה. פאזל דמיוני שביקש לעשותו שווה לכל נפש, על פי כללי השכל הישר ותורת הפסיכולוגיה. אף שכידוע, למציאות נתיבים משלה, ולא תמיד נדחקת לנעליו הלוחצות של ההיגיון. סופת הוריקן או רעש אדמה אינם סעיף מובנה בסדר יום שכ"ח, והשגרה אינה בהכרח רצף של סיבות ומסובבים. טבעי יותר (גם קל), לפרש התנהגותה של דמות בנתונה האישיים, צירוף המתקבל מתערובת אין סופית של גנים שסופם להוליד טביעת אצבע שאין לה אח, עדיף מלגרור אותה במעלה הר ולהדוף אל המורד. אף האישה הצהובה, שנראה שנועדה לשחק את הטיפוס המדיח, עוצבה באורח די סכמתי. נאמנת הודאת המספר, שעל פי האמת אף פעם לא קיים היכרות קרובה, אינטימית, עם סוג דוחה זה המצטבע באורח מתגרה. שיער צהוב, אדום או ירוק מאוסים בעיניו אפילו כתחפושת קרנבל. אמת שפעם בשוכו מיום דיונים בדרום הארץ, סטה מדרך המלך ונכנס למושבה ההיא, סקרן להעמיד במבחן את זיכרונו של הפעוט (שהוא עצמו) ואת התמונות שנותרו אי שם בערפלי מוחו. הרי אמורים אלה להיות מראות חייו הראשונים. הרחוב הראשי אכן הולך, כמצופה, אל בית כנסת שניצב כמחסום, והטיית הכביש תאמה במדויק, אף שניכרו בה עקבות קידמה, גדרות אבן, מדרכות. גם מקום בית הספר לא השתנה. רגע התלבט אם לנוע בעקבות שוטטות טראומטית של שני ילדי גן, שהוליכה אל בית העלמין, אבל ויתר וחזר על עקבותיו בלא לצאת מהמכונית.

מסתבר שתעלומת הקריירה של המורה גולדברג (שם בדוי), העסיקה את מוחו לא מעט, אף שאינו חסר דוגמאות של אנשים הנרתעים מכל תפקיד ניהולי ומעדיפים את המגע עם החומר עצמו,

תוך ויתור על מעמד ושכר. דיו שיציץ בילדיו, מה שאולי מדגים המשכיות של תכונה. קל הרבה יותר לפרש את הסתפקותו של אביו בתפקיד המורה הקטן, בנטייה אישית שעוד התחזקה בעקבות התנסותו הקצרה (ודלת ההיקף) בניהול בית הספר הכפרי. הרי אפשר שדווקא זו עוררה בו את השאלה, לשם מה. ההתחקות אחר סיבה נוספת בצורת אירוע רועש שגרם לזעזוע ולתפנית, ושייחודו דווקא באי הלימתו את דמות האב, אולי הופכת את הסיפור למעניין, אבל עשויה להצביע על עיוות דווקא אצל המתחקה. ניסיון לייחס תכונה עצמית לזולתו (האם גם את חוסר ההתמדה, פיזית ונפשית, הניכרת בהתרוצצויותיו המרובות ובחילופי תחומי עיסוקו בתדירות בלתי מצויה. האם גם את נהייתו אחר נשים).

אפשר להבין את ההימנעות מאותו צעד שעשוי היה להוות הוכחה חותכת. בדיקה גנטית עלולה הייתה לגרור סיבוכים שאין לצפותם, ולגרומם להתערערות עולמם של חפים מחטא (אפילו עד להחשדה בממזרות). גם גילוי הקרבה המשפחתית הבלתי צפויה ספק אם הייתה מלווה צהלות שמחה אצל הכול. מאידך, תשובה שלילית הייתה מערערת עוד יותר את קורטוב הסבירות שמאחרי ההיפותזה הנועזת, אף שלא הייתה בבחינת טהור מוחלט.

יקום שאין לו קץ, קונן המורה גולדברג, עד שאפילו אלוהים הגדול אולי רק דמות מזערית בשרשרת, שבכל דור מנמיכה קומה. חיות ורמשים ובקטריות ווירוסים ואטומים, ומה כלפי מעלה, תוהו ובוהו, גלקסיות חדשות וחורים שחורים וטווחים שלעולם לא ייתפסו ככלי התבונה שברשותנו. וכאן צופים ומודדים ורושמים בלא להבחין בנלעגותם. עץ החיים בתוך הגן, ואיפה נחבא עץ הדעת. חמור ואריה עומדים אצל הנבלה, יצטט המורה גולדברג, מצב שלא מתיישב עם שום היגיון. ואתה במה טורח, לפענח מה שבסתר לב אחד ויחיד, ולא עוד אלא שכבר חלף מהעולם. בטל בשישים, כמו להגיד שאין.